

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

(НАСТАВАК)

II

Млади путник, с којим тек што смо читаоце упознали, знао се Марко Петровић. Беше то слика, за коју се потпуно могло рећи, да јој је природа била и сувине наклоњена кад је обасипала својим даровима. Висока витка става, дубоких црних очију, пуних живахности, широка мисаона чела и малих црних брвова, који тек што су покрили горњу усну, — све то беше у стању да при првој појави изазове симпатију у посматрача. Иначе цело лице показиваше слободну вољу господарева, млађано самопоуздање и велико умеће.

Своју рану младост провео је Марко у своје родноме месту, у варошци А.... где и доби основе првога васпитања. Мати његова, врло побожна и врло милостива душа, труђаше се, колико је могла и умела, да нежну биљку облагороди, да сина изведе на прве кораке. После дугог његова верања по брдима узимала би га редовно к себи у врт, где му је равним и непрекиданим гласом причала о старом добром добу, о јунацима који се ни у сну не могу видети, о многим патњама под Турцима и многом другом које о чем, како је то само она знала. Није викала нити праскала по цео дан на њега, као што то обично бива, но и кад би је увредило његово непромишљено понашање, она би само заћутала и скупила своје крупне обрве, али је и Марко разумео, шта то значи; и бистром детињом проицаваошћу могао је сватати, да се то његове коже тиче и, разуме се, да то није никад више учинио. Није се бојао (а она то није ни тражила), нити је пред њом стрепно или јој ласкао, и ако је волео безграничном детињом љубављу.

Стари Павле беше заузет другим стварима, првом и животом, па се и не хте мешати у њихов свети савез, бојећи се да не би каквим непромишљеним поступком нарушио ову свету и благодатну везу и видећи у исто доба да је за то недорастао, остављао би жени и сину широко поље њихова ујединачена живота....

Десет година проведе Марко тихо и мирно у својој родној варошци под нежним окриљем материне благости и мудрим саветима очевим. Десет година, и он мораше да се раставља од својих милих и драгих; од драгоцених места, где му беху први и најређењни часови, часови детињства. Мораше поћи у гимназију, у нов свет; нове прилике га окружаваху, усред којих он не могаше да не уздахне за мирним и тихим животом у своје родноме месту. Осам мучних година, пуних тешког и тудног рада, прођоше као у лаком сну. Марко положи одлично завршне испите и оде у А.... За његове старе родитеље не беше веће радости, гледајући свога голобрадог гимназиста.

Адолаф Хејдук

чињени писаник

Примицао се већ и крај оном блаженом одмору, кад се свршени гимназиста после толиких напора и окрутне стеге осећају са свим слободно и последњи одмор проводе најбезбрижније. Проведавши лето у паланци, Марко се већ спремао да ступи у правни факултет, али како се у то време тражило неколико нитомаца за медицину, то се и Марко јави. Нешто пријатељи, а нарочито одлично сведочанство, учинише, те се и он обре на универзитету.

Окренивши се на све стране, пустих се у врлог веселог ђачког живота, Марко беше потпуно задовољан. Он је припадао оним младим људима, који се не клоне ничега, којима је опасност као играчка а на живот полажу колико и на другу какву ствар споредна значаја; у сваком подухећу они су коловођи. Са веселом братијом да није, на бој готов у

сваком тренутку а исто тако да се марљиво удуби у књигу, као год и да преседи неко време са свим беспослен — била је за њега са свим обична ствар. На није ни чудо: године младости, године ђачког живота су такве. Ко још не би огурио од оних плодова што нам их Бахус и Церера тако раскошно нуде. У сваком другу паланци брата и искрена пријатеља, у свакој науци обилате хране и свака је девојка замисљени идеал, којој си готов дати и срце и руку. Брзо протичу године тога млађаног доба, одлазе и ми их се доцније врло радо сећамо; појављују се као светао одејај на хоризонту милих успомена и душа их даље мислује и дуби....

Али и то је било само у извесним приликама, кад весела ђачка дружба не уме наћи другог излаза својој веселости и раздраганости. Иначе се Марко увек лађао књиге

и удубљен провео би тако по неколико часова ни главе не дижући. Био је уверен, да треба бити присталица и светског живота, али да је у исто време и савршенство духа куд и камо преча и озбиљнија ствар. И тако би збиљек и свом снагом легао на рад. У њему је налазио све. То му је била полазна тачка за даљи живот, садржина и циљ самога живота. Увек је имао на уму, да се зарад рада треба целога живота мучити, јер где њега нема, ту је и нежичање, умна чамотиња па и штетне последице: неминовна пронаст. Истерати рад из живота, шта је онда тиме учињено? Чему је и сам живот?

И дани му пролажаху тихо и мирно, ништа се ванредно није дешавало, да поремети обични и одређени ток. У његову се животу разбуқта пламен спокојна и непромењена рада. Јутро његова живота отпочело је као и јутро дана, које постуно добија сву лепоту и сјај свој и неонажено и тихо прелази и у сам жарки дан, да се исто тако заврши тихим и мирним вечером, док са свим не угасне као и последњи зрачак замореног сунца. Марко беше потпуно задовољан собом; тврдо вероваше себи и живот му њаше смело и весело као по глатком и управљеном путу, да ништа не могаше спречити у напред одређени план.

У времену од четири године универзитетског живота он ни једном не походи своје отаџбине и прага родитељског. У његовој се глави беше скројно план, да свакога школског одмора путује: да прође невинце Швајцарску, да заврши у немачке и француске универзитетске градове, па да се одмори на Невском. И одиста, он прође Швајцарску уздуж и попречно, пропутова Немачку као своје имање, па се треће године заустави у драгим стенама Руским.

Али при крају треће године, кад беше намеран да се провоза по Grande Canal-у млетачком, доби писмо од својих старих родитеља. Бежаху се јако ужелели сина и позиваху га к себи.

....Крајње је време, синко, да нам дођеш*, — писаше му стари отац чистим и развученим рукописом. — „Ја мислим да нас ти нећеш и не можеш заборавити: све има свога краја. Жеља да видиш остале народе у њихову правом животу, да загледаш мало и иза њихова декорисана изгледа, треба мало да устукне испред жудње за отаџбином, за твојим слатким завичајем и најзад испред жудње за старим ти родитељима који су свој рок одужили и већ су једном погом у гробу. Ја мислим, а ти ћеш се, извесно, са мном сложити, да је твоја дужност, да их не заборавиш.

Сока је, под чијим утврдајем највише и пишем, много остарела, но буди Богу хвала, још се врло добро држи; али и покрај свега тога, ко зна шта нам будућност спрема и узимајући на ум њену старост, она може лако једнога дана склонити своје старе очи и не видећи своју наду и понос, свог Марка.

Немој да чекаш друго писмо нити да одлажеш долазак, него што пре обрадуј своје старе родитеље који те жељно исчекују свакога дана.

Пиши ми, да знам, кад ћу ти кола испослати. Поздравље ти од свију нас.

ТВОЈ ОТАЦ
Павло Петровић.

P. S. Много те поздравља и наш нови канетан. То је један млад човек, има красну жену. Вели да те не познаје, али те његова госпођа добро зна, и једва чекају да дођеш.*

III.

Павле Петровић (молимо читаоца да нам допусти, да за неко време прекратимо ток наше приповетке) био је

свештеник у А.... Био је то висок суховањ човек са дугом оседлом косом, коју је он редовно плео у једну дугу витицу, са дугом до појаса, као снег белом брадом, коју је и најмањи ветрић таласао. На његову, и ако мршавом лицу, огледаше се руменило и здравље као у младића од двадесет година. Његов се поглед никад не помрачаваше, његово лице не показиваше никаква умора или малаксалости, — увек се сијало благошћу и ведрином; а његова добра, отворена душа огледала се врло јасно у његовим очима, осмеху, у целом доброћудном лицу. Беше то једно од оних лица, којих се врло често и врло пријатно сећамо и у даљем ишву година, где су утисци тако испреплећу, да и саме себе потискују и у једном тренутку заборављамо све, па и саме своје родитеље.... Павле је носио стару, од дуге употребе пожутелу мантију, испод које су проширивале гломазне чизме од јухта. У рукама је имао редовно велики трешњев штап и жуте бројанице. Павле се увек хвалио, да му је његов покојни хаџи-Милош донео са гроба Христовог.

Породица Павла Петровића старином је из овога места. Основац њен, Петар Петровић, био је из Херцеговине. У незапамћено доба прешао је он са женом овамо и настанно се у А...., где је у то време било само неколико кућа. Многи од потомака његових бежу одбегли у гору а један од њих, Јован Петровић, прадед нашем Павлу Петровићу, оде као дечак у оближњи манастир Н...., где после дугог времена постаде монах. И од тада је кућа Петровића увек давала манастиру по једног калуђера, а доцније, кад Турци бише прогнани, по једног свештеника. Дед Павла Петровића био је први у томе ишву и његова жеља беше да тако буде, док му племена устраје.

И Павле сврши тадашњу богословију одлично и све молбе и наваљивања, да га у престоници задрже, бежу неуспешни. Љубав према својој родноме месту и завет, који даде ону на последњем часу, не дадоше му да добије оно што је својим трудом и радом заслужио.

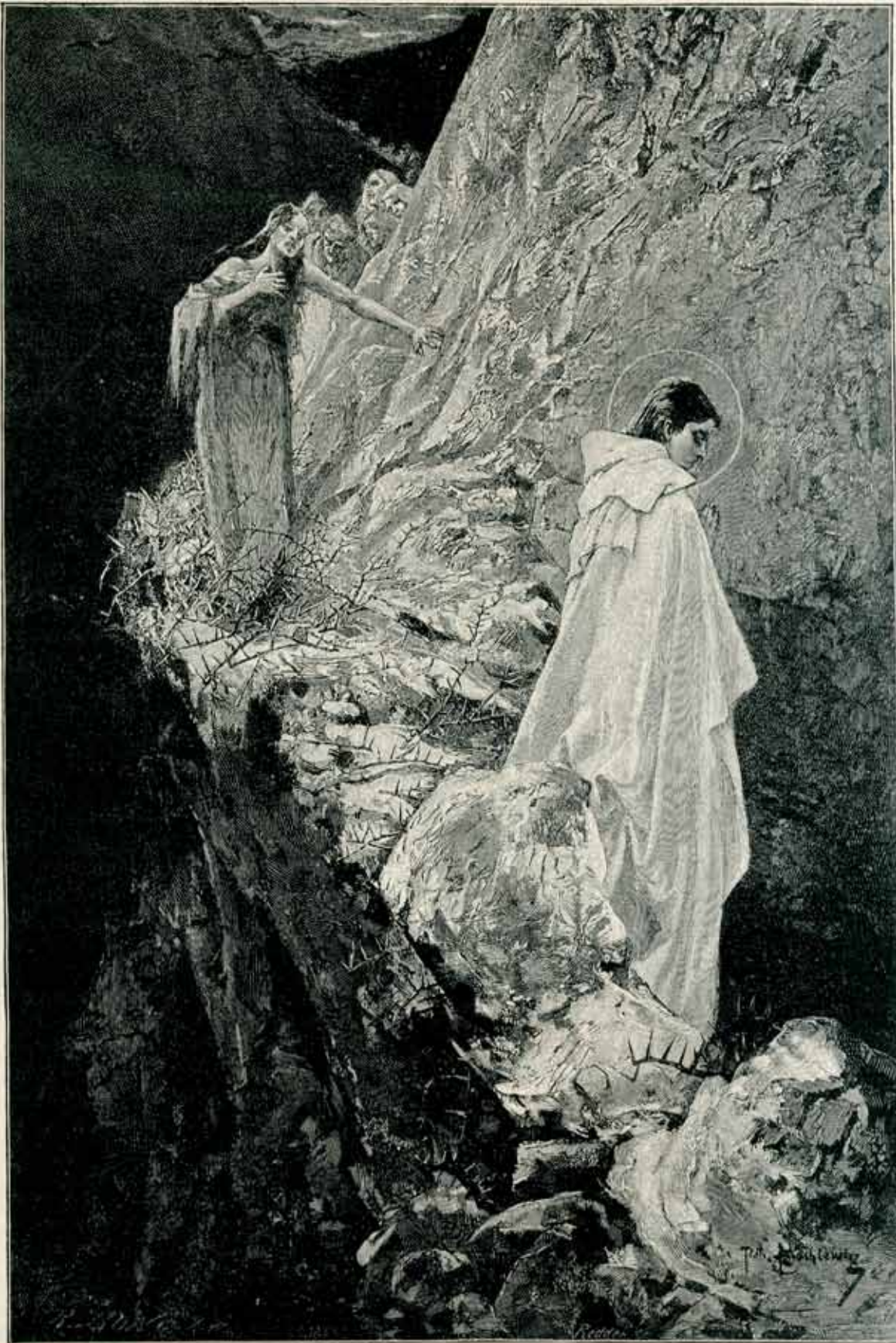
— Ја хоћу да будем монах у својој родноме крају, — рекао је Павле својој господи-ректору. — Тамо сам рођен, тамо младост провео, па тамо хоћу и да завршим. Ви сами знате да је моје место сиромашно а са сиротињом је, као што вам је већ познато, везано и незнање. Ја сам још од детињства заволео тога сељака, што се тако пати и мучи, али писам могао раније да то своје вољење испољим, да му дадем видног доказа. Учио сам; студирао сам и живот и људе, колико сам знао и умео; мешао се са свима; слушао и прибيراо и мој се дух још већма развио. И зашто бих сада живео у средини, у којој би моја личност била изгубљена, ништа не радећи. Господи-ректоре, ја сам поставио себи задатак а тај је: да — у колико је то могуће — васпитавам и помажем свога ближњег, а то је, сложите се са мном, прва дужност сваког свештеника као учитеља народног. Њихова душа хоће светлости, — а ви већ знате, како је код њих мрачно — и наша је света дужност, да им је дамо. Посветити неколико часова нашим пониженима и до два душе увређенима, јесте света служба која дубоког трага оставља. То је моја намера, господи-ректоре, рад које ћу, са најдубљим уверењем да добро чиним, жртвовати и службу и каријеру и све. Можете мислити о мени као о крајњем црвенијаку, као што то обично бива, али верујте, да ме ништа не може од те одлуке раставити.*

И Павле оде у А...., где му — потпомогнутом племенитим тежњама своје добре жене, отпоче време тиха и непромењена рада. Његова истински побожна и религиозна душа улевала је сваком поштовање и као неки пријатни

страх. Он се жртвова и посвети сав своје одређеном плану, верујући тврдо да само добра дела рађају добрим родом а зло, као болесна стихија, састављено је од елемената који

ском пожртвовање и узајамна љубав, ту је и душевна мирноћа, непадна снага души, која чуда ствара. Све то само ободраваше Павла Петровића на даљи рад.

На трновитој стази. Сликао Ш. Станковић.

се неминуемо морају распасти. И Павлов рад би богато крунисан успехом, а света је истина, где год је у животу људ-

Па и његов верни пратилац у животу, стари савруг његов, Сока, беше са свим према њему. Дуге црне косе,

светлих црних очију, мала и бременим година још више смањена, ишла је брзо, држала се право и говорила танким и звучним гласом. Носила је увек хаљине затворене боје, редовно је ишла убрађена, што је врло хармонизовало са њеним готово шесетогодишњим, али још живим лицем. Држала се увек достојанствено; без рада се није никуда мицала; да пије, да се по кухињи сагиба, да се у врту занима ситницама, било је за њу са свим обична ствар, од чега она не би могла ни тренутка одустати. Није се заносила сањаријама нити мудричењем; све је у ње било тачно удешено као у сатног механизма; ништа сувише, као да је у њеној глави била црта преко које се није смело коракнути.

Она није била никад неспремна (такве је жене сажаљевала); никад је не биете могли ни изненада напасти, јер она је била вечито на опрези, као опрезни непријатељ, који вас једнако прати будним оком, готов да свакога тренутка спусти ороз. Намере није никад хтела рећи, док је не изврши и у ономејеру самом собом знала је владати математичком тачношћу, да никад не пређе преко означене границе.

Једном речи беху то таква два створа који дивно једно друго допуњаваху. Полазећи од изгледа, да ваља радити и да нема жалоснијег живота, него кад се он проводи апормално, уз то проткан само самољубљем, занидљивошћу и леношћу, они се увек умедоше паћи. Ако је коме требало дати савета; извести га на прави пут ако је у заблуди; предњачити и показати стазу којом треба поћи — за то је био створен Павле Петровић. Ако је требало обићи болесника, понудити га и разговорити га; ако је суседи ваљало рећи, како се деца негују; како у животу треба живети, мужа слушати као старијега — у томе Сока није имала такмаца. У великој божјој породици живљаху они у складу; парохијанима беше добро од њих, а њима од парохијана и никога не беше, ко би могао рећи што противу једне или друге стране.

Код таквих људи и у таким околностима растао је и васпитао се и Марко Петровић.

IV.

Другога дана, у јутру, сеђаше Марко на докату, доста заморен јутрошњом шетњом по врлетним стазама. Седео и пушио и не знајући да цела варошица само о њему говори и да се готово све узбуњило у овоме иначе мирном месту. Али такве су све наше паланке. И најскривенија тајна излази на видик после врло кратког времена; беспосличара пак има као и свугда, који је својски прихватају и без икакве награде даље проносе.

Са запада је подухивао благ поветарац, ублажавајући велику припеку, која се по самом свом почетку познаваше. Испод баште видела се сребрна река, како се у даљини вије кроз поља, па се час појави а час сакрије и Марко, наслађујући се том живописном сликом, коју одавно није видео, и нехотице помисли на загушљиви градски ваздух, којим је тако дуго дисао.

Поглед му се оте на башту испод доксата, у којој беху поређани сандуци са разним миришљавим цвећем и у њој угледа своју матер, како истерује пилиће из баште и привезује штапове уз насуљ.

— Увек она иста, помисли Марко; — остарела је а и не мисли на одмор. Али се није много променила, све је на њој кренко и здраво.

— А где, ти већ уранио? — трже га глас очев, и седа глава Павлова упути се сину. — Ја мислим ти си још у својој соби. А јеси ли доручковао?

— Ја обично устајем рано и идем ма куд у шетњу, — рече Марко и као пречувши последње питање.

— То вреди, тиме се тело јача. Мени сана иако сегоде сапо. Видиш, ја ти умем још по штогод натупати из латинског, — рече старац, задовољно се смешећи. — Али не рече ми, јеси ли доручковао?

— Биће и томе времена.

— Како?... биће времена! Дошао си родитељима у кућу, па се стидиш рећи да си гладан. Е Соко! Одице амо, остави се једном те своје баште. Ето тако, — продужи Павле, окрећући се Марку, — по вас дан не седне и не одмори се; непрестано је у послу, и ако јој свакога дана говорим да се свега окане, па да само себе гледа.

— Рад је неће убити, додаде Марко.

Донесоме доручак: каву, млека и скорупа и Марко је на наваљивање материно морао од свега по мало окусити, само да је не би увредио.

— Е синко! И ја, дакле, дочеках да те видим студентом медицине, рећи ће му отац, танпући га по раменима, кад остадоше сами.

— Као што видиш, бабо! А како ви овде по варошници? Је л' се много што изменило од мога одласка? — питаше Марко, који не хтеде допустити да се о њему говори, хотећи разговору дати други правац.

— Па да видиш и није. Све иде својим обичним током. Парохијани ме слушају и ја сам њима потпуно задовољан; у нас је још она стара љубав, коју си и ти тако поштовао. Истина, у њих ствари не стоје најбоље, али, ваљда ће, време и ту неправилност изравнати. Шта ће ту да му се ради? Године издају, приходи се из дана смањују, па је, богме, тешко ишаћи на селамет. Још да није наде, баш би са свим рђаво било.

— Нада је лена ствар, али она мора једном дотужати. У оваквом гнезду требало би — да је среће! — да царује само срећа и напредак.

— Да је среће, али кад је нема? — рече стари Павле и уздахну. На ум му и нехотице падоше стари добри дани. Пред мојим је очима све; видим, како сељак ради као прв до последњег часа, не дангуби ни кад му ваља да се одмори; ради и што му није посао, само да подмири потребе, па ипак, морам да ти признам, он све више провада. Где ћеш му узрока паћи?

— За цело да их има, али их треба за рана видати. Да није, бабо, твој сељак просто постао точком на машини без кога се не може, али и који сам за се не чини ништа? Јеси ли о томе што размишљао?

— Биће лако.

Они уђуташе. Марко се загледао у плаве брегове, преко којих се дизала као облак сура магла и губили у вишим регионима. Павле га је кршином посматрао. Напазио је у њему свог истог Марка, али и са неким променама; видео је оне исте дубоке црне очи, у чије су дво године кануле неки израз енергије, али који није могао променити чистину лица, чије црте показиваху гвоздену вољу господарева; видео оно исто, њему тако драго лице, које је сада обрасло густом црном брадом. Још нешто: Павле се увек сигурао, да може прочитати и најскривеније мисли човекове, али сад се осећао са свим неспособан да што позна на лицу младога студента.

— Знаш ли да је умро стари клисар Никола? Јесам ли ти писао? — поче најзад Павле. — Оставио је врло ситну децу, па се много муче.

— Е да? Бог да му душу прости! А је ли бар Смиља жива?

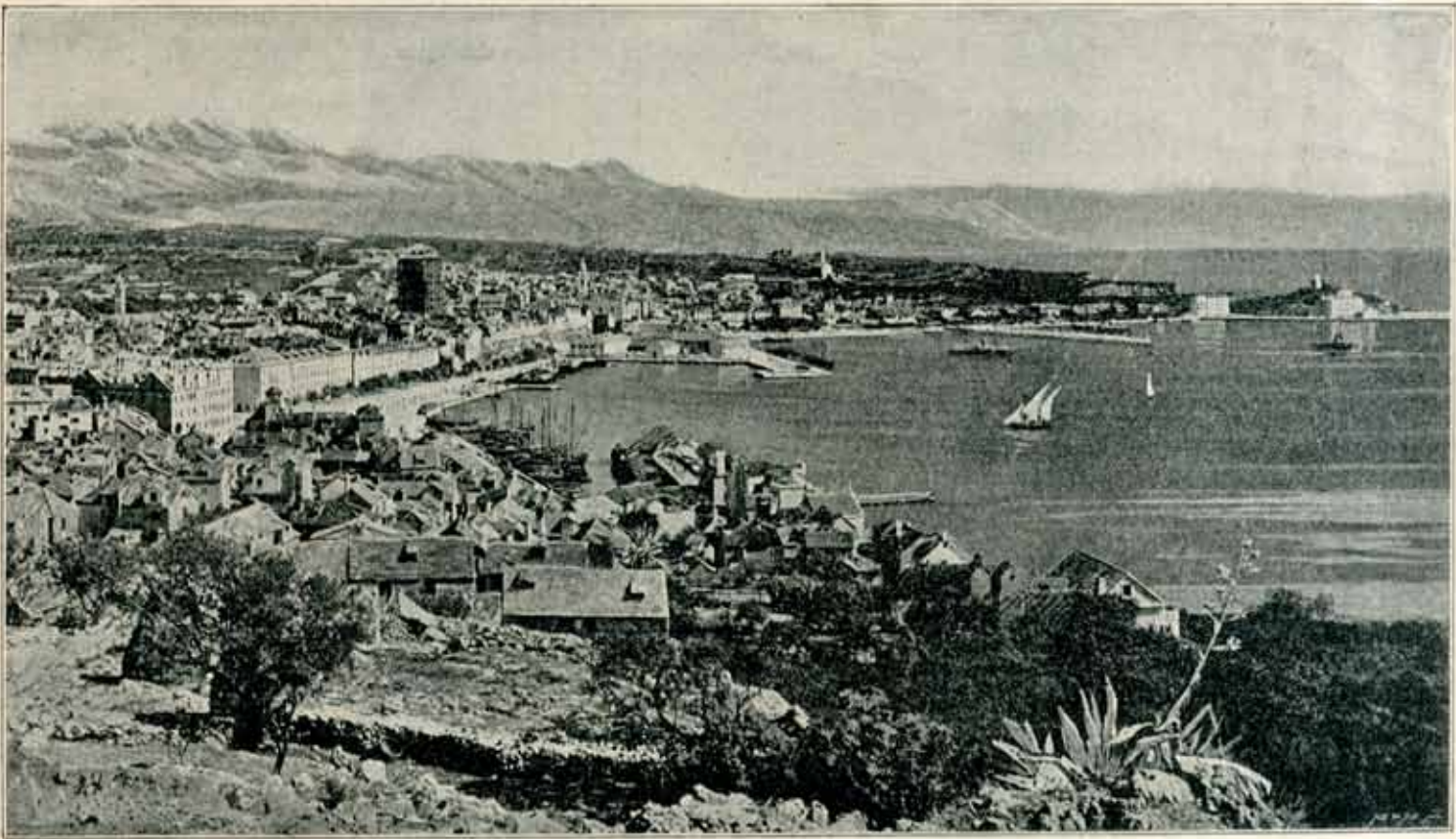
— Траје мучне дане. Она се не мења: онаква је, каква је. Непрестано кашљуца.

— Али, у колико сам могао од јутрос видети, ти се на јако занимаш економјом. Морам ти рећи, да се од свега срца радујем. Предјачи, тако се може нешто учинити. Расветли им ум, облагороди им искрену душу, изведи их на стазу, буди свакоме прави пријатељ и у добру и у злу а при давању савета не буди штедљив. Наш је народ вредан а срце му је племенито. Незнање му је душу оковало а невоља га је ичепала, те је јако малаксао. Треба га будити из летаргије а ви, свештеници, ту сте на првом месту.

питања, онда се морамо зачудити толикој чисти триљења. И док он пропада, ми докле седимо скрштених руку, чекајући милости у Бога, окривљујемо народ због његових махна, а нико ни руком не миче, да му у душу засади каква год добра.

У разговору сиђоше и у банту. Она се постепено спуштала на реку, која се видела иза зеленог жбуња, како плаче обалу. Била је врло брижно уређена као и све остало. Са оне стране реке дизало се високо брдо, покривено густом зеленом шумом, десно се белела варошица са својим кућицама и неколико голишавих дерана већ се брчкало по реци.

— Да видиш само, — поче Павле. — Све је то мојом руком засађено и ништа није залишно. И поља и поврћа па чак и траве. Немој ми се смејати: ја сам овде у неку руку и лекар. Кад се савет тражи, мора се дати. Ко ће невољника истерати на поље?

Спљет.

Говор му беше у почетку везан; осећао је као да чита оцу лекцију, али увиде да друкше није могао. Сам га говор распали и он изговори последње речи са неком толишном, као да је и сам био вољан да обе руке пружи помоћи ради.

— Хвала ти, синко! — отпоче Павле. — Петину говориш, али можеш бити уверен, да је то врло тешко. Двадесет година ја сам овде, па ипак, како се тешко корача у напред! Немој мислити да ти говорим тоном човека који се разочарао. Не! Ја и данас радим, колико могу, али је тешко. Са каквим сам жељама и надама ушао ја у овај круг, ти не можеш замислити; али како данас, под своју стару главу, са нагомиланим вештаством, гледам на те ствари! Јест, народ је вредан, ћути и трпи, а у томе баш и јесте зло. А томе злу он није никако крив. Кад се узму у рачун утицаји, којима народ мора да попусти, невоља, која га као тешка болест гњави, потпуна оскудица моралног вас-

У врту беше све на јевоме месту, и по свему се могло видети, шта могу урадити вредне и уменне руке. Ни један кутић земље није остао необрађен и неупотребљен, а све скупа показиваше, да је Павле Петровић био вредан и узора економ.

Готово поред саме реке на једном чистом присојном месту беху поређане једно до друге до педесет кошница. Одмах поред њих било је неколико лежа сваковрсна цвећа, а сам бунар са коритом стајао је на неколико корака.

Павлу бејаше веома мило, што је са сином а, нарочито, што му син показује велику пажњу у његовим пољским пословима. Причао му разне догађаје из живота у варошици, и својим агрономним намерама, о томе, како је прека потреба, да се земљорадњи покљони већа пажња, да треба заводити новине у земљорадњи, али полако и пажљиво, јер наш сељак по своме конзервативном нагону воли да се

држи старих навика и обичаја и у најмањим стварицама, мислећи увек, да је тако боље. Марко га слушаше нажљиво.

У разговору дођоше до саме реке. Павле приђе јакни коју је река била почела кварити а Марко међу тим, гледајући преко реке, посматраше плаве брегове, заборављајући све и уживајући у чистом ваздуху.

— Како је лепо овде! — мишљаше он. — Све иде својим одмереним током, свега има за уживање тихе среће. Заустави се, као оно путник што се зауставља, те чудну природу посматра, не гледај у будућност и уживај. Али кратка је та срећа, којој се душа свом снагом одаје; илузија се распукне као мехурићи од сапуна, показујући нагу истину....

VI.

И ако је Марко прво доба свога живота провео у селу, ипак је много већи део живео у вароши, те кад се као неком чаролијом нашао у своје родном месту, њега је драг летњих данота у тако прекрасном месту заносила и опијала, као да никада пре тога није дисао тога ваздуха. Све му би ново, на ипак тако познато, као да се јуче раставио од тога живота. Исто оно небо, које се као и увек милостиво плавило; исте звезде, које су као и пређе љубко сијале; исто цвеће, које је и сада расинало своје раскошне мирисе; једном реч беше све исто и на своје месту, у стању да изазове све слике из давне прошлости, да истргне све оно, што беше утопуло у миру заборавља.

Једнога јутра спусти се лагано низ реку, одрени чамац који стајаше привезан у дну баште, заплива лаким веслима и после неколико тренутака нађе се на оној страни реке. Није имао одређене намере и лагано ноће правим путем, који је ишао поред реке и у даљини се претварао у једну једину тачку. Ићи без икакве намере, не мислећи ни о чему, по равном хладовитом путу, веома је пријатно. Пред очи му излажаше слика за сликом места, којих он не виде давно. Појавише се сиромашна сеоба са опалним и нехереним крововима; неограђена дворштина са напуштеним воћњацима; неокречене куће са венцима бела и црна лука испод стреха. С леве му стране бејаше високо брдо; густа зелена шума стајала је по њему мирна и озбиљна, огледајући се у мирним плавим валима речним; крљаве, и са огуљеном кором, врбе тихо трентијаху својим меканим лишћем, тужно сањајући. Неколико дечака, босих и у подераном оделу, чуваху по брду мршаве немирне козе, нечујући и вичући свакога тренутка на њихов нестанак.

Слика бејаше веома тужна и на Марка учини са свим непријатан утисак. Њему се учини као да се све то ни мало не слаже са добом године, и он као да виде пред собом призрак бавске смрти. Би му веома тешко.... „Од куда је, зашто је тако? Може ли се помоћи овим бедницима? Њихов је живот тужан, и ако је превуи рада и марљивости; њихов је положај из дана у дан све гори, ма да нема ни трага обилу. Како ће се изаћи из овога стања. И нехотице се сети песникових речи:

„Отворите мић тмјавцу,
Дайте мић свијлости дана“.....

Вучен неком незнамом силом Марко иђаше све даље напред, не обзирући се на коју ће страну. Сунце је јарко жегло својим врелим зрацима, што ублажаваше тихи подух влажна ветра; по пољу се жутела пшеница; јечам је био већ зденут. На сваком кораку виђаше трагове радности,

на ипак као да све беше покривено неком незнамом суморношћу и тихом тугом.

Из тих мисли трже га глас кола. Погледа у напред: њему у сусрет иђаху лака кола запрегнута са два црна дурашња коња. Позади је седео њему неки непознати човек, огрнут лаким путничким капутом, а напред кочијаш, у коме Марко познаде служитеља у среској канцеларији. Кад дођоше на сирам њега, непознати човек заповеди кочијашу да стане, учтиво салутира и још учтивље ушта: није ли он тај и тај. Марко се каза.

— Видите, сетно сам се одмах, прихвати непознати, скидајући се.

— Допустите да вам се прикажем: канетан, Стеван Павловић.

Марко се лако поклони.

— Куда сте се ви тако доцпаи унутили? — Марко погледа у часовник. Скоро беше подне. Он и сам није приметно, колико се далеко удалио.

— Ходајући, видите куда сам зашао, одговори Марко на његово питање.

— Ако је по вољи, хајдемо к мени у кола; има места за двојницу тешко ће вам бити да се пешке вратите.

Марко прихвати канетанову понуду и кола се кренуше.

Канетан, Стеван Павловић, имађаше од прилике тридесет и две до три године, висока снажна стаца и дуга сухивава коса; густа црна коса у патраг зачешљана остављаше велико испуњено чело; брада, нешто отвореније боје, покривала је до пола његово правилно круно лице а поглед црних проицавих очију беше смео али и некако хладан, да су они, који мораху с њим имати посла, осећали поред поштовања и приличан страх. Иначе цела његова прилика била је пуна ватре, прегалаштва и старијем, као што је то у већине нашега полицијског апарата, одана до крајности. По кадшто је викао на сва уста на наше застареле установе, али се о правој слободи није изражавао никада заносно; шта више та његова слобода ничезавала је у ронској понизности најнокорнијег потписника, који, добивши ма и најмањи чин, осећа у томе своју слободу, што има млађих од њега и што он може, кад хоће, те своје млађе књићи.

Иначе се Стеван Павловић слабо трудио да подешава своје назоре или да бира правац. То је њему самим временом долазило. На рашта би се и он имао трудити, да васпоставља у равнотежу ствари, за које зна, да ће их други сигурно успоставити. Дружина, којој је срећом припадао и канетан Степа, зна само то, да се уживи у свој посао, нишн хоће да чује ма за какве промене на овом свету, већ са веселим и ведрим осмехом иде на сусрет будућности. Таквих је људи у нас данас све мање. Али поступно пропадају, нестаје их, а да ли их треба жалити, или се томе радовати, ко то зна.

— Верујте, да сам се врло обрадовао, кад сам чуо да сте дошли. — отпоче канетан, кад се беху доста одмагли. — У осталом, не радујем се само ја томе доласку.

— Допустите да знам, ко би се томе још могао радовати?

— Моја жена.

— А ви сте ожењени?

— Да шта мислите? Моја је жена ваша стара познаница.

Ту се Марко сети и очева шема, али никако да му уђе у главу, ко би то могао бити. — „Сигурно, ко од случајних познаника“, — помисли Марко.

— Извините, али ја се не опомињем, да сам вас негде до сад видео.

— То ништа не чини. И ја вас писам до сад познавао; али Марта ми је о вама говорила. Сећате ли се сад?

Марко се стресе и нехотице. Испред очију му пролете последња година у гимназији, и он ту виде њену милу слику. Њене дубоке очи, како га поверљиво гледају. Чу њен звучни глас, који га је толико очаравао, заносно.... Та мила на ипак кратка усмехена јављала се често у души Марковој, кад је седећи дуго у зимњу ноћ уморним очима прелетао преко ситних слова, кад је празником у рано јутро излазио у какво село да се намирисе горска мириса, да се послуша птичија певања....

— Дакле се ваша госпођа зове Марта, по оцу Ј....?

— Са свим тако. Видите, да нисте заборавили.

— То ми је особито мило; писам се надао, да ћемо се овде наћи. А велите мене се још сећа?

— Да, много ми је о вама говорила, од кад смо овамо дошли и од кад се упознала са вашом мајком. Ах, красну мајку имате, г. Марко. Моју је Марту са свим занела. Вели, да је реткоост наћи тако племенито срце.

Они скренуше разговор. Канетан му причаше о своме послу, о тешкој музици и недоумници, шта ће да чини са сељацима; о важним и многим наређењима претпостављених. Марко увиде на први поглед, да нема рђаво срце, али да је врло „благоглагољив“.

— Ето, сад баш идем из К.... Десила се велика несрећа: треба увиђај на лицу места. Ви не знате Јована Милошевића из К...? Марко махну главом. — Све једно, не чини ништа. Испричају вам, како је било. Помислио сам тамај јутрос устати рано, да прођем мало по лову (то је, знате, моја навика), а дотрча пандур из К.... и донесе акт, да су Јову ноћас напали зликовци и да је тешко рањен. Полетим одмах, лекара не беше овде, да га са мном поведем а вас још писам знао, те пођем сам. Стигао сам доцкап. Јова је издахнуо; добар човек беше, Бог да му душу прости, — и канетан као да лако уздахну.

Међу тим Марко слабо чујаше од свега тога. Он се врати мислима онета у доба пре четири године. Њему беше потребно да изазове сакривене и дотле у дубини душе чуване усмехе, да обнови и оживи оно, што је изгледало, да је одавно пришло забору. Нама су први дани познанства врло важни: они више и дубље остају у памети, него

доцнији много већи делови времена, у којима има много мање утисака и где се живи на капиталу проналазака раније стеченом, много занимљивијем и много пријатнијем.

— На извол'те к нама, рече му канетан на подласку, — кад год имате времена. Ваше ће нам друштво увек добро чинити.

VII

У малом сеновитом врту среске канцеларије, у хладу потресаног багрена, сеђаше око 6 часова после подне, на онекој дрвеној клупици нека жевска приланка у лакој летњој хаљини. У руци је држала отворену књигу, али изгледало је као да се у мислима издвојила од оних

многих ситних редова; покрај ње на мекој трави лежало је мало пестанце, играјући се несташно крајешма њене хаљине; неколико прабаца бејаху се начетали испод стрехе и безобразно се свађаху. Тих ветрић подухивао је, прапећи уско пруге по трави и зеленом лишћу.

Беше то крупна женска, нека и витка етапа, прие груграве косе и дубоких бистрих очију, али које беху у овај мах нешто помућене. Чело јој широко, правилно изрезано, без крајева и јачих удубљења, образи једри и округли, нос правилан, усне танке и румене са нешто ситних маљница на крајевима. Цела њена слика беше очигит изглед челична здравља и бујне младости, који би могли дати знатан отпор многој беди и невољи. Али беше на томе тако савршеном и правилном лицу нешто притајено, чежњиво, нешто што говораше, да је ту још сакривено сјајно пролеће младости, које ће ненадно и од једном на први зрачак топлога сунца

страсно бућнути и нарушити сав мир и спокојство, као притајен угљен што опече, кад му се нико и не нада.

Изгубљен и без циља поглед, опружене ноге, отпуштене руке, многе мисли без икакве органске целине и скристалисаног облика, све то засведочаваше Мартино (то беше жена канетанова) погружено лице, које изгледаше овога тренутка потпуно без свога свесног физичког бића. И док још тако гледаше на нескривене етапе, она опази да се нека сенка креће по трави и да иде право њој. Марта подиже замашљену главу и лако се трже. Беше то као неки лаки трепот од главе до пете, који се тренутно јави. Пред њом стајаше Марко, који најпре подиже шешир а потом јој лагано пружи руку, изговарајући: „Добар дан!“ И Марта порумени од изненађења. Њој беше овај долазак врло при-

Сељанке из Крушева у Македонији.

јатан и она осећаше потпуно задовољство. У њеном милом и благом погледу огледале се слатка успомена њеног ранијег живота.

Врло је лепо од вас, г. Марко, рече тихо се смећећи, — што своје пријатеље нисте заборавили. Стеван ми рече, да је био с вама. Молим вас, седите, продужи даље и прстом му показа место на клупи.

— Веома ми је мило, госпођо, што могу да вас онет видим после толиког времена и то овде, где сам се најмање надао, рече Марко седајући.

— Јест, одавно се нисмо видели, — додаде Марта. — А где сте ви досада били?

— Свуда. Ишао сам беспослен из вароши у варош. Јесу ли вам још живи родитељи?

— Да, живи су. Мајка ми је била овде пре месец дана. Јако се боји за мене и врло ме често обилази.

— А г. Стеван? Он као да није овде.

— Није. Мало пре је отишао у А... Има, вели, неки посао да изврши. Нисам га питала, јер слабо хоће да одговара на таква питања.

Разговор престаде. Марко, не знајући ни за шта друго, отпоче миловати нестанице, које се није могло свићи непознато и непрестано рекаше. Он осећаше свој тежки положај, али увиде, да је принуђен тако радити, због чега изледаше сам себи чудноват. Али он осећаше тим задовољство, јер гледаше пред собом, после толиког растанка, њему тако мило лице; распознаваше онај исти њему тако драг облик, који се у многоме променио. Могоа је сад слободно и без икакве бојазни да загледа у њене дубоке очи, којих он давно не виде а којих беше тако жељан. И Марта се задовољаваше тим немим, на ипак тако речитим ћутањем; она не осећаше ништа особито у овом тренутку; подлазила је нека тајанствена мислима, о којој ни она сама не би знала дати рачуна.

Али и то се несносно стање мора једном сиринти. Марко се исправи и хтеде нешто рећи. Али шта да јој каже? Да не буде и даље сам себи чудноват и да поново не настане несносни положај и ћутање? Па ипак треба нешто рећи.

— Јесте ли одавно већ овде?

— Биће скоро поза године.

— Можете ли се привићи овдашњем животу, навикама и приликама? Јесте ли задовољни својим делом?

— Да шта мислите г. Марко? Ја сам оваквим животом потпуно задовољан. Мени није тесно у овом оквиру. Непрестано сам у послу а посао и досада су две ствари, које не могу бити једна уз другу.

— Вама, дакле, време није никада дуго? Али за како гледисте заузимали ви у тој ствари, настави Марко, потребно је, да би човек осетио свој живот, мало променљива настуна, мало ватре и дрхтавице, мало јаче куцање срца и ударања била... Или зар ви нисте никада осетили жеље за тим немирним стањем? Али моја је радозналост и сувише прешла границе свога кретања...

— О, не! Ваша је радозналост на своме месту, али ја не могу да одговорим тако, како бисте ви желели, јер тога у мене нема. Ви хоћете, чини ми се, да знате каква су моја уживања? Одмах ћу вам рећи, да нису таква, као што их ви замисљате, она су проста и не разликују се од средње, у којој живим. Моје су жеље као и њихове, а и нашто ми велике, јер с њима није тако лако изаћи на крај. Шта више, ако их и буде, ваља их прегорети. Душа је

свакоме слободнија, кад их одбаца и биће боље човеку мислити да споси оно што га снађе и ради посао који му је одређен.

— Видите ли, на првом кораку, па да се већ не сложим с вама. Куда би нас одвело то, да своје жеље одбацимо и да мирно савијемо главу пред својом судбином. Није се борити са њом, рећи ћете ви, али то није на своме месту; то би било више слабости и признање своје немоћи. Живот је борба, а да се дође до онога што ваља, на који би други начин могло, ако не снажним крчењем препона. Хоће ли пак бити борбе, ако човек не жели, не чезне, не страда?... Јесмо ли ми криви томе, што се у нама рађа осећање о леном и што ми, по инстинкту тожимо за њим? Или, зар има данас кога, који не би обрађивао своју несрећну личност, који не би пошао за њеним захтевима?... Човек умире, последњи ронац гуши га, а он и даље жели, мила му је своја личност и он би да је спасе....

— Ви имате право, одговори Марта. — Али многе жеље изазивају у нама и многа некушења, грех је ту, а за грехом грех се ваља.

— Па лепо, рече Марко, шта би био тада живот без жеља? Прошао би без нечега леног и слатког, неприметно и нечујно и човек би сам пред собом био кривац, јер о њему није водио рачуна. А тада нашто рођење, боље би било и не живети.

Марта тресну главо, није се могла с њим никако сложити. У најскривенијим кутњима своје душе гајила је она нешто, што и сама није знала дефинисати. Мислила је, да је та њена жеља утрила, али ето где дође он, да је још већма расири и подстакне. Зар она није била срећна и зар то није био живот, којим је до сад живела? Шта је било непријатно у њему? Или, можда, она одиста није знала живети?

— Има истине у томе, што кажете, рече Марта, али свакако да и ви претерујете. Мени, бар, провиђење одредило је лак живот и ја не желим да га мењам. Волим видети и узбуркано море, али не желим да се на њ навезем.

— О, што се тога тиче, немате се ништа бојати. Имајте на уму још и то, да бродоломи бивају, великим делом, и из неопрезности; где је пак крмар вешт послу, ту нема икакве бојазни.

— Али ипак, призваћете, најсигурније је не укрцати се.

Они заћуташе. Марта је лагано кидала цвет, што га је у руди држала. Марко је гледао у даљину, не заборављајући да је покадшито погледа тајом испод ока.

— Ви сте се много променили, г. Марко, поче она, дајући разговору са свим мирнији правац.

— Време се мења а и ми с њим, одговори Марко. — Мислите ли ви, да сте остали онако исти, као што сам вас ја раније знао?

— А зар сам се и ја променила?

— Да шта мислите?

— По чему то? додаде она после мало ћутања.

— Ви сте много лепши, по што сте били, рече мирно Марко.

Лице јој лако порумене, обрве се зближише а усне лако задрхташе.

„Шта хоће он тим?“ помисли Марта. Поредити себе с другима она и не имајаше никакве злобне намере, ној, шта више, и не надаше на ум упоређивати личне особине. Али кад он тако вели, онда то није узалуд речено. И у ње

се појави — она ни сама не знаде како — одсвев певнице кокетерије.

— Хвала, г. Марко!

— Будите уверени, да не ласкам. И ово што сам вам мало час рекао, омакло се с мојих устију и противу моје воље. А шта вам је то? ушта је даље, скрећући разговор, као и она мало пре.

— Војислав.

— Ви се још нисте оставили старе навике да читате песнике? ушта Марко.

— Држим да их се никада нећу одрећи.

па и останите тако. Сваки има своје погледе, чији су пак бољи, наше није да знамо. Ја вам само могу пожелети да останете такви, какви сте били.

— Али ми ћемо вас ипак нагонити, сад сте бар слободни.

— Ко ће ме нагонити? Ви?

— На лено и ја.

— Али ако вам ја ускратим то задовољство?

— Ви то нећете учинити.

— Мислите?

(наставља се)

Бембаша у Сарајеву.

Марко погледа у књигу. Пресавијена страница показивала је место, где је стао читалац. Марко прочита то место, које се почињало:

«Ах, прошло је доба оно,
Доба светих рајских снова.»

— Па, како вам изгледа, можете ли се с њим сложити?

— Сувише је тужан и сетан, а ја не знам да ли то треба кудити или хвалити?

— Бога ми, право да вам кажем, моја су осећања прилично отупела, да разумеју тако фине ствари.

— А зар их ви не читате више?

— Морам вам рећи, да сам себи одузео то уживање.

У животу ме чека куд камо озбиљнији посао.

— А где је ваше одушевљење у ранијим годинама? где су оне похвале поезији и њеној задаћи? Или се зар угасио овај занос и жар под оштрим угуцима ваших критичара — професора? Или смо ми, можда, толико заостали, да не можемо разумети прави задатак живота, но трајнимо лене божје дане уз уздахе патника — песника?

— Све има своје време, госпођо. Узалуд ћете ви тражити од остарела човека циљ у животу, узалуд ћете од тешка болесника тражити наде на живот. — Они их немају, јер су обоје малксали. Мој младички занос прешао је тај свој стадиум, остала је још где која искрица од успомена, али да се то доба појави, уверен сам, да неће бити. Ви се пак још одушевљавате овим девојачким начином животом,

ЈЕСЕЊА ПЕСМА

(ФРИДРИХ САЛЕТ)

Када олуј стабла љуља,   Ветар шетам преко поља,
Чно гором шетам тада;   Где стрљком ветар шири,
Слушам како, шумом свежим,   И на цвеће мајско мислим,
Лист за листом с гране пада,   Што зорним дахом шири.

Јер уз тајне звуке дува   Гледам небо плаво, кад се
Сива дивно преталаће,   Под њим облак крии шје,
Славујеву чаровојку,   И на безброј звезда мислим,
Свежу траву, росно цвеће.   За облаком што се крије.

С. Д. Мијалковић.

ДВЕ ЧАШЕ

Нануњена чаша вином,   Тако похар надахнућа,
А крајеве алатне њене   Узвишене мисли красе; —
Окитиле искре свете   Пошљем га — срце ћути,
Оне дивне, лаке пене!   Не тревери, не игра се,
Испијем ли — тога часа   Ни вотајно с песном збори —
Срце ти се заталаса!   Али душа огњем гори!...

1898. г.

Согољанин.

ПОВРАТИМОВ ЛЕК

САМЧИЦА ИЗ ПРОШЛОСТИ

— МИХ. СРЕТЕНОВИЋ —

Од најкада назиле су се куће Танасића и Ивковића. Љубав, која је та два дома везивала, и ако није била родбинска, омет била непрекидна, јер је од Бога благословена... У толиком земану, никада један другом не учини ни најмање штете, ништак како било потре.

Стари Ива Танасић и Јова Ивковић, живели су као браћа, увек притицали један другом у помоћ и вазда били спремници. А ту дену слогу своју предали су они и деци својој, Ива своме Ранку, а Јова омет своме сину Радоју.

И Ранко и Радоје родили се некако у једно време. Заједно су расли и одрасли, заједно их весели родитељи крили од бесних и пакосних турских очију...

У оно прво доба, кад Србин беше роб, он не само да није смео ни могао имати светла оружја, лена одела, добра хата, или тако што друго, него није смео имати ни добра детета...

Имаш ли лено женско чељаде, а оназе ли га турске очи, већ си га изгубио! Женску чељад одводили су на пешеници нашим и беговима... Је ли ти Бог подарио мушкарчића лена и наочита, грабили су га Турци, одводили собом и турчили, па од њих стварали љуте српске крвопије — јаничаре.

Ранко и Радоје беху деца као две златне јабуке. Владарећи само смотрености својих родитеља, они су расли и одрасли као Срби... Турско око није њих никада спазило...

Беху момци здрави као древо, а лени као девојка. Кад иде, кад ради, кад говори, из свакога бије једрина, чисто осећаш оно здравље које те запањује, које те оживљава, које ти срце разигра и развесели.

Један без другог ише могли бити ни једнога дана, ни једнога часа... Било је још другова, али њих два беху одвојили. Нека један само засвира у своју фрулицу чак у потесу, други би га по њену гласу познао. Позивали су један другог чак и по ходу, докле само очи могу догледати.

И како су они расли, расла је с њима и поредо и љубав, коју су им родитељи у срца уцешали. И кад стари помреше, а деца на снагу настадоше, продужине и даље живот пуно љубави и милости, једног дома према другом.

Што воли Ранко, воли и Радоје, а што један мрзи, мрзео је и други.

У једноме се само ише слагали: Ранко је волео као небо плаве очи у своје Милије, а Радоје би и живот дао за она два црна, круна ока у лене Милије Вујанића.

А Милија и Милица знале су за слогу и љубав својих јарава, па су и оне живе као рођене сестре. Знале су још и то да су побратими, и да ће Ранко Радоју о свадби доверовати...

Али у то баш време ниједноме српском сину не беше до сватова. Сваки је само погледао како ће се свршити крајина, која је с Турцима срећно заночета.

* * *

Дође и 1813. година. Српски новос, дика Крајине, Хајдук Вељко, позиваше Србе Неготину, да се бране од бесних Турака, који се баш тада као мрав размилеше по китњастим селима лене Србије.

Ранко и Радоје потражине скривено оружје, и похиташе тамо где се лије крв за спас и слободу Србије...

И наста љута и крвава борба... И Вељко јуначки паде... Неготин заузеле Турци...

Ну, поред те жалости и несреће, Ранка беше савладала болест. Из дана у дан окупила га давити грозница. Она већ беше изгубила и свој ред. Хватала га је кад стигне: и јутром и вечером, и дању и ноћу... Од момка једра као нуде, грозница начини бледу сепицу слабакку као вејка...

И поред свега тога, он не хтеде отићи кући, не хтеде оставити бојне другове своје. Милије му беше ту и умрети,

него се од друштва раставити. А најжачије му беше оставити свога побратима Радоја. Та они се ише нигда раздвајали. А побратим је лебдео над њим као мајка над јединцем. Све што је знао и чуо, употребно је, али се лек не пађе...

Кад Вељко и Неготин паде, Срби измицаху испред Турака, али болесни Ранко није могао ни маћи.

Турци се привицаху све ближе!... У српском логору наста узбуна, метеж, па се онда све даде у бегство, да спасава себе и своје на дому.

Тужно беше погледати оно место, где се Срби до јуче веселише. Наста пустош. Нигде живе душе, само покрај једне ватре стоји Радоје, а пред њим крај ватре, тресе се од грознице његов побратим.

Од мучна живота и Радоје беше блед, изнемогао и једва се држао на ногама. Он се благо наже своме побратиму.

— Побратиме! прошанута он.

Ранко отвори очи.

— Хајде да идемо. Све живо оде, ето Турака, живе ће нас похватати.

— Не могу ти се, побратиме, ни маћи!...

— Пазићемо Турцима у шаке!

— Шта ћу, рече Ранко тужно... Ти бежи, а мене остави...

— Зар тебе жива да оставим Турцима?...

Ранко климну главом.

— Не, побратиме!... Онда се као нечега ести. Лицем му прелети као нека сен радости.

— Нећу те жива оставити, побратиме. Посити те не могу, јер и сам једва се држим, али те не дам жина Турцима да те касане, да ти ни гроба не знам.

Слушајући ово Ранко беше упрво очи у њега. Лице му дође још блеђе. Радоје му беше страван.

— Шта си наумио, побратиме? зашта он.

— Не дам те Турцима, побратиме! Волим те ја својом руком убити и сахранити!... Вар ћу знати где ти је гроб!

Ранко укочено гледаше у њега. Очи му се још више помутнише, сузе се у крају ока скунеше и скотрљаше низ бледе образе. Ушнице су му дрхтале, он једва шапуташе:

— Немој, побратиме, љубави ти наше!...

— Морам побратиме!... Помоћи ти не могу, а педам те Турцима! И Радоје извади и загледа ништољ.

— Немој побратиме, тако ти соли и хлеба, молио је тужно Ранко. Остави ме жива, можда ме пеће ваћи Турци!...

Радоје се саже.

— Да се пољубимо, побратиме... Опрости ми а и Бог ће ми ваљда опростити, јер зна да ово што чиним, чиним што те волим ја и себе.

Ранко га загрли. Љубљаше га свуд по лицу. Његов вreo дах чисто је пришо Радоја. Он се пришо усвама за лице побратимово и љубећи само је шапутао:

— Немој, побратиме, немој побратиме!

Радоје се наједаред изви из његова загрљаја и исправи. Ранко га укочено гледаше.

— Опрости, побратиме, викну он, и — скреса ништољ... Одјекну глас на све стране... Ранку затутњи страшно глас у ушима и осети да му раздрљене груди нешто страшно пече... Али — у истом тренутку он скочи и стаде пред Радоја.

— Шта уради, побратиме, јекну он а глас му је звонио.

Радоје је неко време стајао ћутећи и посматрао свога побратима, очима пуним љубави...

— Излечић те од грознице, побратиме! рече он весело. Скини руку с пренју, није то рана, то те је само кишка од ватре онекла, у коју сам ништољ скресао.

Ранко стајаше пред својим побратимом, истина блед, али грознице беше нестало, као да је неко руком однесе...

Ватра у коју је Радоје ништољ скресао, распрштала се на све стране. Још по мало кишке светлуцаху, па се све угаси... Већ се чуло турско алакање и тонот коња, а Ранко, загрливши свога побратима и ослањајући се на њега пође својим ногама на које се пре ни ослоњити није могао.

Оба замачоше у шуму и похиташе своје селу, да се по-
брину за своје миле на дому.

*

Настадоше бољи и светлији дани за Србију. После
1815. године разлегаше се опет по српским пољима и го-

рама лепа песма србинова. У тој општој срећи, уживали
су и два побратима Ранко и Радоје, а њима су се опет по-
носили њихове снашнице Милија и Милица...

И оба су већ и остарили, а Ранка никада више не
ухвати грозница. Увек се сећао и у друштву причао за чу-
дновати побратимов лек.

ФАТАЛИТА. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ
СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXXII

ХАЈДЕМО У ПОЉЕ....

Хајдемо у поље ње ноге бања
Јутрења росица, о мој пјесниче!
Бе Богу цела се природа клања
Хајдемо брати цвет!
Ал' пећу да чујем, љубави пјесниче,
О војзи збор ти клај.

Где како весело лијећу ласте,
Како се кањнице на сунцу сјаје
И зрачне бубице; где како расте
Свуд живот нов и млад!
Да Бога имаде доказа даје
Природан сав тај рад.

О љуби не збори. Где како камти
Свјетлост и живот и земљину рубу!
Душа је, којано у нама пламти,
Свјетлости такве зрак.
Где сунце и земља како се љубе, —
Ох какав пољуб јак!

Ти такав не можеш пољуб ми дати:
Сирам такве љубави и таква жара
Како је слабачка, можеш ли знати,
Питам те друже мој,
Та љубав нестална која те чара,
И леден пољуб твој!

Махни се љубави. Ја желим поље,
Желим на травници одмарат' ребра,
Гледати сиљном пјесничке поље
Како тренери ласт,
Пошто сам тркала ја као зобра, —
Јес, тамо желим њст.

На бријег пети се, слободу гóрску
Удисат', из озго на свијет збо
Гледати, мјерити пучину мóреку
Желим да да ми Бог,
На на тлу заспати султана као
На крилу цара свог.

XXXIII

СЛАП

Из којег извиреш, о бистри слане,
Из којег чистог врела?
Пјениш се и прескани у море јурећ'
Из горе као стрела,
Те ништа не може нигда спријечит'
У току вал ти вјечит.

Откуда извиреш, о бистра мџели,
Те росиш ону земљу?
У теби сунце се огледа: људи
Кањнице твоје јемљу
Те нију; ништа те спријечит' неће,
Вал ти се вјечно креће.

XXXIV

РАДИШ ЛИ?

Дакле баш љубиш ме? То рече на сада
Ти ћутиш и чекаш. На лицу твојем
Зебње се виде трази.
Желиш ме грати, на крилу моме
И њедру дјевичном теби се мазати.

А да ли познајеш бојеве, страве
И патње умнијех дива јунака,
Знадеш ли тријет шта је?
Видим те чила и здрана и јака,
Ал све те дивоте на што ти, змаје?

Радиш ли? Знадеш ли за пџсанце.
За поћна при раду дугачка села?
Умор да л' душа зна ти?
Под којим стегом си, која начела
И која вјера ти срданце клајти?

Ти ћутиш! Одлази! у разврат иди
Продужи с дурама живјети блудно:
Што су ти разум спџеле,
Јер такве презире око ми будно:
За мене само си ти једино теле.

О кад би заморен дјелма био
Ал понос имао на ведру чџлу,
Из којег мисли лџте,
Посио уморну мишку дебџлу,
Ал мџње у оку имао спџете;

О да си плебџац, ал да идмашан
Ти главом цијелом те готоване,
Дџмбеле разних боја
И удну главе ти сџлине, ваљане
Да букти бујнијех идеја гроја,

Тад бих те љубила. Вољела ја бих
У теби славна корисна дџела
И твоје то поштџење

На твоје груди би глава ми врџла
Клонула, срце би дошло у врџење.

Ал такав какав си шта очекујеш
Од мене, љености размажен рџбе
У златном томе рџху?

Сад одмах одлази из моје сџбџе,
Твој глас је мојему одвратан џху.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВАЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

III

Свирски стисне зубе и не одговори. Помисли да на ло-
нову кана гори и да му, кад би се женио каквом обичном
девојком, ни на ум не би пало да неко, говорећи заједљиво
и проилично, може имати на уму њу.

У тај мах стигоше. Госпођа Елзенова свежа, млада
и лепа чекаше их на станици. Види се да је тек дошла,
јер је дисала врло брзо, и лице јој је било тако ружичасто
да се могло узети да је узбуђена. С тога, кад се поздрав-
љаше са Свирским, пруживши му обе руке, Вјадровски
помисли:

— Завста! Тај нас је све победио. Она изгледа оди-
ста заљубљена.

И погледа је скоро милостиво. У белој флавелској
хаљини с морварском јаком, сјајних очију изгледала му је,
и поред лакних трагова од пудера, тако млада и дивна као
никад. У први мах би му жао што он није тај срећни кога
је дошла да поздрави — и помисли да је метод, којим је

хтео да је задобије и који се оснивао на пецању и заједњу, био глуп. Али се утеша кад помисли како ће се смејати Ситену и осталим „одлученим“.

После поздрава Свирски јој захваљиваше за руже, а она слушаше очевито збуњена, погледајући Вјадровског и као стидећи се што је он сведок овом захваљивању.

И Вјадровски разумеде да ће најбоље учинити ако оде својим путем. Али се ипак заједно понеше ливом на брдо на коме су коцкарница и банте. Путем се госпођа Елзенова сасвим ослободи.

— На доручак! Одмах на доручак! — узвикиваше весело — Гладна сам као кит!

Вјадровски прогуња да би радо хтео бити Јоном, али не рече гласно промисливши да би са сунше велике вишене падао, ако га Свирски за ту шалу дохвати за јаку и пазаци из ливота.

У парку се опрости с њима и оде. Али, кад је мало одмакао, осирте се и угледа госпођу Елзенову како шапуће нешто Свирском, пасловена на његову руку.

— Договарају се чиме да зачине доручак! помисли.

Али се варао, јер она, обрнувши своју лево главу сликару, шапуташе:

— Зна ли већ Вјадровски?

— Не зна — одговори Свирски — нашли смо се тек у возу.

Кад то рече, осети неки немир на помисао да она о заручењу говори као о свршеном чину и да треба казати свима за то; али у исти мах близина госпође Елзенове, њена лепота и драг почеше на њ утицати тако да се разведрни и ослободи.

Доручковаше до душе заједно с Ромулом, Ремом и Кресовичем који за све време не проговори ни речи. Али после каве она допусти деци да иду под надзором младичевим до *Rocca Bruta*, а сама зашита Свирскога:

— Волите ли више да се прошетате или провозате?

Он би највише волео отићи у њен стан и тамо свршити макар „пола пута до раја“ — али, помисли, кад она то не жели, то је баш доказ колико озбиљно и поштено сматра њихов однос — и у души признаде да треба за то да јој буде захвалан.

— Ако ниете уморни, више волим прошетати.

— Добро. Писам ти најмање уморна. Али куда ћемо? Хоћете ли да гледате гађање голубова?

— Врло радо, — само тамо нећемо бити сами. Ситен и млади Блазци сигурно се вежбају после доручка.

— Сигурно, али нам неће сметати. Они, кад се тиче голубова, постају глуви и слепи према свему што се обо њих догађа.... У осталом нека ме виде с мојим великим човеком.

И накренивши главу погледа му с осмехом у очи:

— Мањ адо велики човек то не жели?...

— На против, нека нас виде! — одговори Свирски приносећи устима њену руку.

— Онда хајдемо чак доле — ја врло волим да то гледам.

— Лепо.

И до мало нафоне се на великим степеницама, које су водиле стрелници.

— Како је овде светло, како лепо, и како сам срећна — рече госпођа Елзенова.

Затим, ма да у близини не беше никога, зашита шапатом:

— А ви?

— Моја је светлост крај мене! — рече притискујући јој руку на своје груди.

И почеше сизазити. Дан је био светлији но обично, ваздух прозрачан и плав, море у даљини као од граница.

— Застајимо најпре овде — рече госпођа Елзенова. Крлетке се могу врло лепо видети одавде.

Под њиховим ногама прострло се зелени, покривен густом травом полукруг који је залазио дубоко у море. У полукругу намените на лук крлетке с голубовима. Сваког се часа по нека распадала нагло, улашена тига приула, затим се разлегао пуцањ — и голуб је падао на земљу,

или у море на чијим су се валмама љупкали чамци и у њима рибари који су очекивали плен.

По некад се дешавало да метак промаши — онда је голуб летео к мору, а затим се, направивши круг, враћао да тражи уточишта под стрехом коцкарнице.

— Одавде не видимо стрелце и не знамо ко пуца — рече обеселена госпођа Елзенова — с тога врачајмо: ако први голуб падне, да останемо у Монте Карлу, ако одлети, да идемо у Италију.

— Добро — рече Свирски — гледајмо! Ево већ!

Баш се у тај мах крлетка распаде, али голуб као да је зачаран остаде на месту. — Поплашише га, пустивши на њега дрвену куглу, а затим групу пуцањ. Али тига не паде од једанпут: најпре се диже високо у ваздух, затим полете управо на море, спуштајући се постепено као да је рањена, а најзад је са свим нестаде у сунчаном блеску.

— Можда је пала можда није! Будућност је неизвесна — рече, смејући се, Свирски.

Али г-ђа Елзенова напући уста, као разљуђено дете:

— То је онај досадни Ситен — рече. Онкладила бих се да је он! Сиђимо.

И сипажаху све ниже стрелници, посред кактуса, красуљака и другог цвећа. Госпођа се Елзенова задржаваше при сваком пуцању, те је у својој белој хаљини, на огромним степеницама и на поду од траве изгледала као статуа.

— Никаква ткањина не прави тако лепо боре, као фланел — опази Свирски.

— Ех, ти уметници! — одговори млада жена.

И у гласу јој беше мало ироније, јер се осећала мало увређена што Свирски у том тренутку није мислио на њу, него како боре праве праве разне врсте ткањина.

— Хајд'мо!

После неколико минута беху под кровом стрелнице. Од познатих беше само Ситен који је пуцао у онкладу с неким угарским графом, обојица обучени у сиво енглеско одело, с таким истим калама које су имале напред качкете, у пуњљивим доколеницама, — обојица веома достојанствени, обојица с лудачким лицем. Али као што је предвидела госпођа Елзенова, Ситен беше тако занет гађањем, да их не спазе одмах и тек мало доцније приближи им се да се поздрави.

— Како иде? — зашита госпођа.

— Тучем! Сигуран сам да ћу однети победу.

Тада се обрте Свирском:

— Зар ви не гађате?

— На против, али не данас.

— А ја сам, — рече Ситен, гледајући значајно госпођу Елзенову — данас *heursux au jeu!*

У тај га мах звонеше да гађа.

— Хтео је рећи да је несрећан у љубави — рече Свирски.

— *Imbecile!* Зар је могло бити другаче

Али и поред те грђе, по лицу лене госпође видело се да се не љути што јој је пред Свирским дато сведочанство колико је замамна и колико је сви желе.

Сем тога није то био једини доказ тога дана.

— Хтео сам вас нешто упитати — рече по кратком ћутању Свирски — али за време доручка, пред децом и Кресовичем писам могао. Кресович ми рече у путу да одлази и да је последњи дан дечји учитељ. Је ли то истина и зашто?

— Истина је — одговори она. — Прво писам сигурна за његово здравље. Пре неколико дана нагнава сам га да оде лекару. До душе лекар је рекао да му јектика не прети — иначе га не бих држала ни часа — али, како је да је, изгледа како који дан све горе.... дивљачан је, раздражљив, често несносан.... И то је први разлог. А друго ви знате, његова начела.... За Ромула и Рема то не пријања — знам. Деца су васпитана тако, да така начела не могу на њих утицати; али не желим да још у детињским годинама сазнаду да такве ствари постоје, да се сусрећу с таквом занесеностију и таквом мржњом према сталежу коме припадају.... Ви сте желели да говорите с ким год матерњим језиком, и за мене је то било довољно....

То је за мене што и заповест... Ето така сам и остају така... Уз то и сама знам да је ред да мало познају и свој језик... Сад се на то веома пази — и признајем да се има и право. Али Кресович је чак и у том погледу сувише занесен...

— Жао ми га је! Он има извесне боре у очним кртовима које означавају фанатизам. Има занимљиво лице, а у осталом и сам је занимљив.

— Опет из вас говори сликар — рече госпођа Елзенова.

Али за мало на се уозбиљи и на лицу јој се појави забуна.

— Имам још један повод — рече. Тешко ми је да о томе говорим, али ћу ипак рећи, јер с ким ћу бити некрена ако не с мојим... великим човеком... тако милним и добрим, који све може да разуме... Дакле оназила сам да је Кресович изгубио намет и заљубио се у мене до судила, а у таким приликама не може да остане близу...

— Шта? Зар и он?...

јуре, и кад бих се ја претурио преко како препреке, стигао би је први по реду!*

Али му даља размисљања прекиде госпођа Елзенова којој у сенци поче бивати хладно и изјави да би желела да се мало загреје на сунцу.

— Хајд'мо нашем стану те узмите огртач — рече Свирски, устајући.

И кретоше се на горњу терасу, али на пола пута она се нагло заустави:

— Ви сте са мном незадовољни. Шта сам скривила и зар нисам поступила као што ваља?

На то Свирски, који се мало умирио уз пут и кога дирну њен пемир, одговори:

— Опростите старом дивљаку: молим за опронтај ја вас.

Госпођа Елзенова хтеде пошто по то да дозна због чега се био замислио, али никако не могаде добити одговора. Онда мало у шали мало озбиљно поче да кори уметнике. Веома несносни и чудни људи које ма шта растузи,

Главна улица у Шанцу. Фотографски снимак г. Љ. Вуловић.

— Тако је! — одговори спуштених очију.

И труђаше се да се направи како јој је то признање непријатно — а ипак, као год мало пре при речима Синтеповим, преко усана јој прелети осмех задовољене љубави и женске сујете. Свирски га онази — и обузе га непријатно осећање.

— Дакле сам подлегао редњи! рече.

А она га гледаше неко време, и зашта тихо:

— Је ли то рекао љубоморан човек или незахвалник?

Али он одговори избегавајући:

— Имате право.... Кад је тако, онда Кресович треба да иде....

— Данас ћу му исплатити и биће крај.

Али јој Свирски ипак не могаше опростити онај осмех који ухвати у лету. Истива говорио је себи да је поступила као што треба и да нема зашто да се љути — али је и поред свега тога осећао у души све јаче раздражење. Једном, још кад се упознао с њом, видео ју је на велосипеду: она је ишла неколико корака напред, а за њом Синтеп, млади Клацки, Пожецки, Вилкис-беј, и Ваксфорд. На њега је онда та група учинила фаталан утисак животњскога терања мужјакâ за женком. Сад му та слика живо изађе пред очи, и његова упечатљива, уметничка природа поче да пати врло јако. „Најзад је тако, размисљаше: за њом сви

најмања епитица заболу, и који се одмах повуку у се а за тим беже у своје пуне радионице. Ето данас је тринут оназила како се у њему појавио сликар.... То није добро!... С тога нека тај неваљали сликар за казну остане да руча, и после чак до мрака.

Али Свирски изјави да се мора враћати; затим јој повери своје уметничке бриге, невољу с моделом за „Сам и смрт“, и најзад нађе које је везивао за ту слику.

— Из свега видим — одговори смешкајући се млада удовица — да ћу вешито имати једну страшну сунарицу, то јест уметност.

— То није сунарица — одговори Свирски — то је божанство коме ћете служити заједно са мном.

На то се правилне обрве лепе госпође лако набрале, али у тај мах стигоше до хотела. Тога дана Свирски пређе две трећине пута до раја — и изиђе веома задовољан, али у исти мах и уверен да ће му врата отворити само венчање.

И охладивши се у вагону, био је госпођи Елзеновој захвалан за то уверење.

(НАСТАВЉЕЊЕ СЛЕД)

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

ОД СЕВДИЈЕ

III.

Кад сам била као цветак, као роса
Желела сам да ме нема,
На криоцу мајке своје да изданем,
Мезарауку¹⁾ да ме спрема;
А певина душа моја да се вине
Небу седмом, хуријама,
Да ишће пред Алаха ојађена,
Распалакана душа сама,
Да га моли, оврости ми, драго моје,
Да те с лица земље збрише,
У исхиету да сиујемо, пактамо
Што на земљи забрањено:
Да створимо живот један, живот мио
Пун дивоте оног света,
Што не траје за дан и два, за годину,
Но до самог кијамета.²⁾
Желела сам силно, много, дању, ноћу,
Не знајући, драго моје,
Да и тамо, тешки јаде, к'о на земљи,
Држимо се веро своје.

IV.

Чудно ли је, бедно, јадно срце моје!
Ни за тренут један само мирно није;
Час трепери к'о јасков листак бели,
Час о груди уснама теле силно бије;
Потресе их и болове за да многе,
Ојађеној души створи јаде нове,
Страхом прима обавије биће цело
А из ока чемер-сузу плазоне.

И оно је као наше плаво море
Што никада не смири се, не одане:
Сад жубори као поток бистар, мали,
А после се таласима гађат стане
На небеса и обале украј себе;
Хучи, стење, као да се с њим бори,
Грдне стене одваљује, крха, баца,
И валове у кождае ситне створи.

Бедно, јадно и ништавно срце моје
Само себе поређује с плавим морем!...
Па и оно с којим бићем исто може,
Што и море са стенама и валорем.

V.

Долетеле турне³⁾ тине,
На обалу морску нале,
И за путе иреко мора
Ту су крила одмарале;
А мени су казивале:
«Север се је пожурио,
И на хату, на крилату,
Тачице је разјурно
«Којено се зиме боје....
«Онамо је драго твоје,
«По нама ти наручује:
«Да те љуби и милује,
«Као што те миловао
«Када нам је зумбул цвао
«И каранџа мирисао.»

Долетеле хацинице⁴⁾,
На бео ми коњак нале,
И од пута од далека
Ту су крила одмарале;
А мени су цркутале:
«Север се је пожурио,
И на хату, на крилату,
Тачице је разјурно
«Којено се зиме боје....
«Онамо је драго твоје,
«По нама ти наручује:
«Да те љуби и милује,
«Као што те миловао
«Када нам је зумбул цвао
«И каранџа мирисао.»

VI.

Од жеља сам слатких, чистих, девојачких
У грудима венац свила,
А од пада дивно лених у свом срцу
Цамију сам саградила.
Дојурно север бесни с изразом лутим,
Спаљено ми венац мио,
Растресао олуј грину, цамију ми
До темеља разрушио.
Над развалом често јецам... Кајм за кажом
Многи дани тихо броје,
А на сваком још се блиста и трепери
Љубав моја — име твоје,
На уснама осмех лебди (горка суза
У ноћи се тихој није) —
Зато мисле сребрна да сам, јер не знају
У мом срцу шта се крије.

1) Гробље; 2) страшни суд; 3) Ждрави; 4) ласте.

VII.

И Адеми, и Арани, и остали муслимани
Кацијама кад би дошли да изгоне
Из мог срца, вуног туге, из душе ми оно биће
Сузе моје због кога се често роне:
Листом би се постидели, главе своје оборили —
Видели би да су слаби и ништави:
Према сили штоно ми је душу делу испунила
Сви су ораи голушани, ситни ирали.
Али не би муслимани, ни Адеми ни Арани,
На светињу најсветију руку дигли;
Без ње људи нису људи; она им је извор добра;
Са њоме су удружени — све постигли.
И дрвини и хаџије, и хаџуси и муџије
Клањају јој и причају шта је она....
Та се сила љубав зове, на њу нам је постављена
Алаховом моћном руком вазнона.

Јелена

Напомена: У прошлости броју, а у првој песми, поткрале су се ове погрешке:

1 ред место	испијем	треба испијем,
6 " "	одрије	" хурије,
11 " "	сталаовим	" Алаховим,
13 " "	мехара	" мезара.

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ^{*)}

Омирско питање* т.ј. питање о постанку Илијаде и Одисеје, тема је врло симпатична и за ширу и „модерну“ публику; свакако пак спада међу најленише у не малом броју таквих тема што их пружа наука о грчко-римском старинству уопште (Класична Филологија у ширем смислу). Оно је бриљантан документ о моћи људског генија и о напретку што га је учинио дух човеков у последњој периоди свог развића, а у исто време је необично занимљиво, и по резултатима и по методи.

Од старог доба па све до пре једног и по столећа држало се без изузетка да су Илијада и Одисеја јединоставни сневови. У првој половини прошлог века јавља се мишљење да је свака од њих производ више песника. По и ако су за ту дреску хипотезу били и такви великани као што су *Giambattista Vico*, Талијанац (у свом славном делу *Principi di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni*, 1725) и Енглец *Bentley*, опет покунај да се она научно утврди пада тек у 1795. Тај корак, тако важан не само у питању о Омиру него и за „народну поезију“ уопште, учинио је *F. A. Wolf*. У спису *Prolegomena ad Homerum* он је дошао до закључка да су Илијада и Одисеја постале тек око средине 6. века пре Хр. и то на тај начин, што су незнатни духови, у главном Илистратори редактори, сакупили и записали старије песме о тројанском рату, које су се дотле само усмено чувале и преносиле с колена на колена. Ту теорију, названу „теоријом о песмама“, развио је после особито *K. Lachmann* на Илијади (*Betrachtungen über die Ilias*, 1837, 1841); он је нашао да је Илијада конгломерат од петнаест (или шеснаест) краћих песама, које су се засебно певале. Појамно је да је Воф нашао на јаку опозицију (међу његове противнике одмах је стао и песник Шилер), па она није ни у наше време сасвим умукнула. Али мисао да Илијада и Одисеја нису од по једног песника све је више отицала маха, док напоследку није одржала потпуну победу. Већ од *Gr. F. Nitzsch*-а, најбољег браниоца традиционалног мишљења (*Köchle* га назва *unitariorum dux atque princeps*), правих унитарца, таквих т.ј. који би веровали у интегритет наших сневова, нема, него сви поборници јединства доуштају и замашније интерполације. Међутим данас и овај конзервативни правац и „теорију о песмама“ треба сматрати за антиквиране. Њих

* Јавно предавање, држано у сали В. Школе 4 априла ове године.

је потиснула теорија коју је управо засновао *G. Hermann*, *de interpolationibus Homeri* 1832 (и ако јој се приметак може бити налази у Волфа) и по којој су Илијада и Одисеја биле првобитно спевови мањег обима, из којих су постале тек с временом тиме што су се око њих купиле друге песме. Ова теорија, позната под именом „теорија о језгри“ или „теорија о кристализацији“, добила је особити значај од *A. Kirchhoff*-а. Његова дела (*Die Homerische Odyssee und ihre Entstehung* 1859, па *Die Composition der Odyssee* 1869, напоследку *Die Homerische Odyssee 2. Aufl.* 1879) učinila су велики напредак у „Омирском питању“ уопште, али нарочита заслуга припада Кирхофу у питању о развоју Одисеје. Како је тај спев уметније основан и изведен, како код њега јединство у плану јасније избија, то се он сматрао за једноставан дуже по Илијада. 1858 покушао је *Hennings* да примени и на њ „теорију о песмама“, но с малим успехом (као и *Köchly* доцније 1862—4). Први је у њу осветљивије дирнуо Кирхоф. Но ни ова теорија, коју је

Свој данашњи облик Одисеја је добила, у главном, тек око средине 7. в. пре Хр. (око 650). Дотле је она изгледала сасвим другачије и била је за нешто јаче од половине мања по сади. Али ни та „Старија Редакција“, да је тако назовемо, није једноставна. Она је постала из два спева: једног старијег и једног млађег. Први је некада био самостална целина и по садржини могао би се назвати „Стари Одисејев Постос“ (т.ј. повратак); он је једноставан и не допушта даљу анализу. Садржај те „Праодисеје“ био је отприлике ово: Богови се састану у скупуштину и одлуче на Атинину молбу да пошаљу Херму Калиниси с наредбом да пусти Одисеја, кога толико времена задржава, кући. Калиниси учини по заповести и Одисеј се навезе на море. Али осамнаестог дана пловидбе опази га Посејдон, који је био киван на њега, подигне олују и разбије му слав, на ком је пловно. Одисеј се с муком спасе на фејачко острво. Ту наиђе на њега краљева кћи Пауленкаја и научи га како ће паћи дворе њеног оца. Тако Одисеј дође краљу Алки-

Манастир Света Недеља.

после Кирхофа најбоље заступао *Benedikt Niese* (*B. Niese, Die Entwicklung der homerischen Poesie*, Berlin 1882), није последња реч у овом тако тешком питању. Као неки завршетак могу се сматрати истраживања *U. v. Wilamowitz-Möllendorff*-а, *Homerische Untersuchungen* (Berlin 1884). Ту је главно прва партија у којој се расправља о композицији Одисеје (*Die Composition der Odyssee* стр. 6—232). Видамовић полази од Кирхофа и многи његов закључак као и Низов прима, али постанак Одисеје тумачи другачије: по њему Одисеју је начинио један песник контаминарањем из три спева, који од своје стране такођер већ нису били једноставни. Тој последњој теорији могло се дати име „теорија о изворима“.

Наш чланак, као што наслов казује, ограничава се на питање о развоју Одисеје. Али далеко би одвело, кад би он хтео исцрпно о том да говори. Њему је сврха да уноси с резултатима три поменути главна радника на тој једној половини „Омирског питања“ (Кирхофа, Низа и Видамовића) и да издвоји у данашњој Одисеји неколике само делове из којих је она састављена.

Кирхоф је у последњем издању својих радова о Одисеји овако мислио о њеном развијању.

ноју у кућу, буде ту лепо дочекан и онда стане причати своје авантуре од разорења Троје: о Киклонима, Лотофазима, Киклопима и Полифему, даље како је сизазио у Доњи Свет, па се ту разговарао с пророком Тирезијом и својом матером. Сутра дан Фејачани га лепо обдаре и на некаквој чудноватој лађи одвезу на Итаку. Гневан због тога Посејдон им претвори лађу у камен. Тачније, најстарији делови нашег спева су I 1—87; V 28—31, 41—VII 102, 132—184, 233—242, 252—297; IX 16—28, 37—564; XI 25—50, 84—103, 114—564, 628—635; XIII 1—9, 13—183. Млађи део „Старије Редакције“ није никад egzistirao за себе, већ је спеван с обзиром на „Старији Одисејев Постос“, управо је наставак „Праодисејин“, па се може и назвати просто „Доцније Продужење“. Али не само то, него овај други део „Старије Редакције“ није ни једноставан: њему је као основа послужило познати број песама о Одисеју. На жалост данас није могуће те саставне делове одвојити један од другог и реконструирати изворе „Доцнијег Продужења“, и ако је услед невештине и недовољног дара песник који га је саставио оставио у њему неке противуречности. Ипак можемо нешто рећи и о том. Мотиви у и. XIV тешко да су својина тог песника, него ће бити туђе благо; могуће је чак да их је он узео из једне посебне песме (*Einzellied*). Тако је вероватно он узео из једног старијег извора и прва два дела

XVIII п. (хрвање Одисејево и Пенелопини силазак међу просноце, осим ст. 281—3, 291—301, 303, које је он ислевао); напротив последњи део у ком се прича како се Еуримах бацио на Одисеја столицом његова је својина. Позајмница је и епизода о прању ногу п. XIX. На послетку убијство просилица у XX—XXII израдио је овај песник према два извора, две песме како изгледа. По једном, стрељање из Одисејева лука било је на Аполонов празник, код Аполонова храма и Пенелона је као награду победноцу дала руку; по другом борба се с просоцима десила у Одисејевој кући и стрељања кроз секире није било. У нашој Одисеји ове две верзије нису најбоље слеђене и из прве стрче сад XIX 307, XX 149 и даље, XXI 258 и даље, а особито XX 276 и даље (гласници носе хекатомбу кроз варош и народ се скупља код Аполонова храма за свечаност). Оваку су дакле Одисеју Грци слушали све, као што смо рекли, отприлике до средине 7. в. пре Хр. Онда је пак опсежним прерадом „Старија Редакција“ добила данашњи облик. Ко је ту прераду учинио, није нам познато, али знамо, како је „редактор“, да га тако назовемо, тај посао извршио. У главном прерада се свела на чисто механично уметање или додавање туђег блага, туђих песама, а „редактор“ је махом само својинке градио; али и извор је морао често бити мењан (може се шир. доказати да су у X и XII п. учињене велике измене). Додаци „редакторови“ били би: све што се говори о Телемахову путовању у Пилу и Спарту и о његовом повратку одатле (дакле I 88— краја IV; XV 1—300 и 495—554; XVI 135—153, 322 до 451, 457—477; XVII 31—166, и то I 88— IV 623; XV 75—193, 222—282 било би туђе блага, а остало „редакторова“ својина), па гозба код Алкиноја, игре фејачких младиха, песма Демодоква о познатој љубавној афери Ареса и Афродите и друга о дрвеном тројанском коњу (VIII—IX 15, и то „редакторово“ VIII 29—36, VIII 452—5, VIII 571 до краја VIII, а остатак би био из онога истог извора из кога је и приен материјал за п. X и XII), затим приче о Еолу и његовом мекху с ветровима, о Лестригонима и Кирки (IX 565— краја X; од „редактора“ X 483— краја, осим X 546—560, о Сиренама, Скили и Харидби и Хелијевој говеди (XI 636— краја XII; од „редактора“ XI 636— XII 8); разговор између Одисеја и Еумера (XV 301—494); цео завршетак Одисејин од XXIII 297 (све „редакторова“ својина) на послетку: V 1—27, 32—40; VII 103—131, 185—232, 243—251, 298— краја VII; IX 29—36; XI 1—24, 51—83, 104—113, 565—627; XIII 10—12, 412—428, 440; XIV 171—184; XVI 30—39; XIX 3—52, 273—286, 395—466, XX 41—43, 347—389, XXI 15—41, XXII 23—25, 205—240, 249—250, XXIII 111—176. Тиме је у исто време означено и шта је у нашој Одисеји сачувано од млађег дела „Старије Редакције“. — Откако је ова прерада учињена, Одисеја има у главном данашњи облик; истина она је и доцније трпела модификације, али су оне релативно сасвим незнатне и своде се махом на интерполације од по неколико стихова.

Нисе се разликује од Кирхофа особито тиме што констатује у развијању Одисеје више стана него његов претходник и што последњем сараднику на нашем епу не оставља много да ради; овим другим он се разликује и од Вилановића.

По њему, најстарија Одисеја имала је ову садржину: Одисеј дође к Фејачанима и они га лепо приме. За тим се казао, он им прича што је доживео код Кикона, Лотофага, Еола, Лестригона и на Тринакији. За тим га Фејачани одвезу на Итаку. Ту он узиме пред жену најпре под туђом маском и дозна од ње за невољу у којој се налазила. Напослетку Пенелона га позна.

На ово језгро додата је можда најпре прича о Киклонима, али није немогуће да је она била позната већ и првобитној Одисеји.

По том је, изгледа, дошла Кирка с Одисејевим доживљајима код ње. Можда истовремено добиле су приче о Сиренама и о Скили и Харидби данашњи свој облик, јер су оне јамачно већ у језгру биле заступљене.

Знатна је новина учињена тиме што је измињена Калиса: Одисеј се задржава на Огигији седам година и

тако му се патње продужују на десет година. У вози с тим уведени су богови, а особито Посејдон и Атина, у радњу (која је сад почињала са скупом богова на Олимпу): Атина измолити повратак Одисеју, а Посејдон по његову одласку с Огигије диже буру. Тесно је скопчана с овом песмом и прича о Одисејевој доласку к Фејачанима, о његову сусрету с Наускајом и о осталом што уз то иде.

Нова песма, „Телемахија“, донела је Одисеји Телемаха — његово путовање у Пилу и Спарту, а с њим приче о повратку других грчких јунака из Троје, особито Менелая и Агамемнона. Сад се и обест Пенелопиних просилица, која је дотле, изгледа, била само назначена, опширно прича. Песнички пак потребна последица тога била је Одисејева освета, у којој учествује и Телемах.

Тек после овога приступи прва пекија (Одисејев силазак у Доњи Свет), а у исто време прерађена је епизода на Тринакији.

На послетку разним додацима добила је Одисеја данашњи облик (крај од XXIII 276 ст.).

Што се тиче анализе Вилановића-Мелендорфа, која је завршена од обе ове, она се своди на ово:

Први облик Одисејин могли бисмо звати „Старијом Одисејом“, јер онда је снев причао Одисејев полазак с Калиссина острва, бављење код Фејачана и лутања од разорења Троје, на повратак на Итаку, бављење код свињара Еумеја, упознавање с Пенелопом и убиство просилица (п. V—XIV и XVI—XIX). Али од ње нама се у Одисеји сачувао само први део, отприлике до Телемахова доласка у свињареву колибу; крај њен у ком се причало како се Одисеј казао Пенелопи и како је затим поубијао просноце, изгубио се готово са свим (данашњи крај с том садржином у главном из другог је извора); а остатак сачувао нам је више или мање промењен у преради „Телемахије“, о којој ће одмах бити говора. Другим речима од те прве Одисеје јесу у главном песме V—XIV и готово све од песама XVII—XIX. Но „Старија Одисеја“ није била једноставна; она је постала из четири снева. Од њих је један имао за садржину доласак к Лотофазима, авантуру с Киклонима и силазак у Д. Свет; сачувао нам је нешто јаче од 600 стихова његових. Други је чинио мало час поменути крај те „Праодисеје“; од њега нам је остало једва 300 стихова. Остаци од ова два снева најстарији су комади у нашој Одисеји. Трећи снев (колико се то данас може још с неком вероватноћом да види) причао је о Еолу, Лестригонима, Кирки, Сиренама, Скили, Хелијевој говеди и Фејачанима, а можда и како су они Одисеја превезли на Итаку. На послетку четврти снев певан је о Одисејевој бављењу код Калиссе и о том, како га је Леукотеја избавила из бродолома; то је био мали снев од једно 450 ст. Пошто је дакле „Старија Одисеја“ онако постала, то је њеног аутора оправданије назвати „редактором“, него ли песником. „Редакторов“ пак рад можемо у неколиким тачкама да опазимо. Одисеј је у 3. снепу био представљен као још млад и пул снаге, а по 2. га Пенелона није могла да позна, што је за двадесет година од расстанка и услед другог лутања био остарео; услед тога „редактор“ та два снева није могао да споји без ичега даљег, и тако је он с Атинином помоћу мађијом претворио Одисеја у старца. Друго, он је ставио Одисеју све његове авантуре у уста, да их сам прича у Алкинојевој двору (пошто је тако снев остао без почетка, он му је додао напред епизоду о Калиси). Тај „редактор“ живео је у Јонији и свакако пре Хегзијода и Архилоха, јер су она двојица употребили Одисеју у оном старијем облику; али нема узрока узимати, да је живео пре 8. в.

Од те „Старије Одисеје“ начинио је данашњу пеки непознати песник, кога је згодно назвати „приређивачем“. Он је то учинио на тај начин, што је с првим обликом Одисеје спојио два друга снева. Старији од њих може се назвати „Телемахијом“, јер се у њему невало о Телемахову путовању у Пилу и Спарту, о повратку му на Итаку, о састанку с опем и заједничком њихову спремању за убијство. У данашњој Одисеји било би из „Телемахије“; II—IV 619, XV 80—XVI и XVII—XIX 475, али (као што смо напред већ нешто поменули) последњи је комад готово цео

првобитно управо из „Старије Одисеје“. Ово што нам се сачувало од „Телемахије“, то је средина, а почетка њеног и краја немамо; „приређивач“ их је морао избацити, јер иначе не би могао да споји „Телемахију“ са „Старом Одисејом“ и с трећим сепом, на који ћемо одмах прећи. На послетку, „Телемахија“ је као и „Старија Одисеја“ постала у Јонији и релативно је стара, али не ранија од 8. в.

Најмлађи од главних сневова из којих је наша Одисеја постала налазимо у маси на крају њеном; од њега су песме XX—XXIV (разуме се, без „приређивачевих“ додатака и доцнијих уметака, као што је шир. силазак погинулих просијлаца у Д. Свет и њихови разговори што их ту воде), али се нешто налази и у песми XX (наиме красан опис ноћи коју Одисеј проводи непознат у својој кући). Тај снев је дакле оневао убијство просијлаца. Природно је, да се он није цео сачувао; и да је и од њега много штошта изостављено (на крају XXII и у поч. XXIII п.) Али и овај

249—50; XXIII 115—116, 153—70; XXIV 439—50. Али ни ови комади нису махом духовна својина „приређивачева“ (прича о Еумеју чак првобитно кадга није имала ништа с причама о Одисеју); то је био сасвим слаб песник, који је умео само маказама да ради и да крпи: зато се он држао што је више могао већ готових песама, модификујући их колико је то било неопходно потребно, а ретко би се склонно да свој извор преради. Што се тиче његова доба, он је живео кратко време после песника од кога је најмлађи од три сневов што смо их мало час прегледали, дакле тешко раније од друге половине 7. в., а отаџбина је и њему била Еуропа.

Али ни с овим Одисеја није добила облик, у ком је ми данас имамо. Око 500 стих. што их сада у њој читамо она је добила после прераде, у току времена. То су т.зв. интерполације; њих има у свима песмама, али су веће особито две: т.зв. орфејска XI 563—631 и почетак последње песме (XXIV 1—204 Херма води душе † просијлаца у Д. Свет);

Мачји оркестар. Сликао *J. Адам*.

снев није био једноставан; за њ су употребљена оба старија снева (само што је садржину њихову песник по својој вољи мењао и удешавао), а за цело уз то још једна песма у којој се певало, како је Пенелопија Одисеја позвала; није пак невероватно да је било и других извора. Овај трећи снев постао је у Европи, свакако не много пре Хегелова и Архилоха, а остало нам је од њега око 1500 стих.

Ова три првобитно самостална самостална снева, као што је речено, спојено је у једну целину неки непознати „приређивач“. Поменути смо, да је он при том морао да чини извесне промене с њима, па смо неке од тих промена и видели. Осим тога пак „приређивач“ је морао по штогод и да додаје, особито комаде који су имали да послуже као лези што ће спајати та три снева. Његови додаци били би: I; IV 620—V 54; XIII 375—81, 412—28, 439—440; XIV, 158—64, 171—87; XV, 1—79, 90—91, 113—119, 285—495 (прича о Еумеју); XVI 135—153, 30р—3; XVII 31—166; XVIII 214—43; XIX 1—50, 476 XX 387; XXII 205—40,

на можемо поменути и оне Алкинојевих вртова (VII). Осим тога Одисеја је после прераде претрпела знатнију промену и у језику: епски је језик модернизован.

Све ово извршено је до краја VI в. пре Хр. Тако се може рећи да је Одисеја у данашњем облику позната од то доба.

До таквих резултата довела је у овом питању ове не-траживаче анализа наше Одисеје. Они су се пре тога служили истом методом. И ненажљивији читалац може лако опазити у Одисеји неку противуречност. Откуда оне? Бива да се тако што пађе и у делу који је несумњиво саставио један песник. Вергилије шир. у II песми своје Енејиде каже за познатог дрвеног тројанског коња најпре да је био од јеловине (стих. 15—6), мало даље пак (ст. 112) од јавора, а још даље (ст. 185—6) од растовине! У Арностову „Беспном Роланду“ 18, 45 пада Балустрија, а у 40, 73 и 41, 6 ми га видимо онет међу живима. Заплет у Шиллерову „Дон Карлосу“ основан је на том да Дон Карлос

не позна краљичина рукописа (у чину II еп. 4 он каже да није још никад читао штогод написано њеном руком); међу тим у чину IV еп. 5 прича се како он носи увек на срцу једно писмо које му је краљица некад писала. Текерај се у једном свом роману на крају сам извињава да је „младожењину матер убио на једној страници а после је на другој повратио у живот.“ На су такви случајеви констатовани и код других песника, нпр. и у Данта и Шекспира. Али они су ту велике реткости, а у Одисеји их има велики број. Још је важније што је код тих контрадикција у овим делима очевидно да су дошле услед песничког заборана, док у Одисеји има много њих, које на тај начин није могуће објаснити. Даље, у Одисеји има више случајева, да се један или више стихова понављају, али су једанпут потпуно умесни а други пут више или мање некоректни. Је ли могуће да један човек своје речи пдерешно употребљава? На посл., уз праве песничке комаде ми видимо у Одисеји партија које су најгори кривци, у којима често нема ни једнога стиха који не би био позајмљен. Је ли могуће да је и једне и друге један песник синевао? Ове су околности, као што се види, морале довести до мишљења, да је Одисеја састављена из више првобитно самосталних делова, а оне су и главно средство при лечењу тих делова. Кад се пак у томе дошло до неких резултата, природно је, настале су разне, више или мање вероватне хипотезе, које су имале да објасне низ питања, што су се о тим изворима из којих је Одисеја црпала наметала: како су изгледали првобитно ти различни епикови? какве су промене претрпели тим што су спојени у једну целину? и т. д.

Н. Вулић.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЛОТОСОВ ЦВЕТ

(Х. ХАЈНЕ).

Цвет лотосов тужно плоне
Кад га жарко сунце згрева;
На погнуто главе тако
Он свежину пољу сива.

Бледи месец њега буди,
Светлошћу га својом зрачи;
Радосно га лотос чека
И копрену с лица склаци.

На се смешка, сија, цвета,
Диве чело с пуно тежбе;
На мирисе, плаче, стрени
Од љубави и од тежбе...

Р.

ОРДЕН

ОД
АНТОНА ЧЕХОВА

Учитељ на војној прогимназији, деловој школског савета, Лав Пустјаков становао је врата уз врата са својим пријатељем потпоручником Леденцовим. Сабајле на Нову Годину упути се он у његову собу.

„Чуј, Гриша“, рече му после уобичајених честитака: „Не бих те узнемирио кад ми не би било веома потребно. Узајми ми молим те свога „Станислава“. Знаш, позван сам на ручак код трговца Синишина, а знаш како је тај луд за орденима. Ја мислим да он сваког оног који нема да му нешто о врату или на грудима висе, сматра за ниткова. На знаш, он има две кћери... Знаш већ Настју и Зину... Обраћам се теби као пријатељу.... Та разумеш ме... Учини ми молим те ту љубав.“

За време говора Пустјаков беше поцрвенео и гледаше једнако и улашено на врата. Потпоручник се испрва љутио али је после понустио.

У два сахата после подне одвезао се Пустјаков колима до Синишкипових. Бунду беше спреда оставио отворену а на грудима му се блисташе у злату и емаљу туђ „Станислав“.

„Е, брате, обузели ме неки осећаји као да сам са свим други човек“, мишљаше он у себи кашљуцајући при том са неким самоуздањем.

„Мала ствар, не конита можда више од пет рубаља, — а какав ефекат!“

Пред станом Синишина разгрну Пустјаков бунду на стаде лагано плаћати* кочијаша. Када овај угледа парам-ваке, дугмад и „Станислава“, као да се — тако се бар Пустјакову учинило — скамени, а он се достојанствено за-кашљуца и упути у кућу. Бунду скиде у предсобљу и баци поглед у салу где је петнајестину лица седело око постављеног стола и почело јести.

„Ко је то зношио?“ зашита домаћин, па се подиже са столице. „А, Лав Николајевич! Молим лено! Мало сте се задоцнили али то ништа не мари. Ми тек што смо сели.“

Пустјаков се испрси, забаци поносито главу, па уђе у салу трљајући себи руке. Али ту спази нешто страховито за столом: одмах до госпођице Зине седео је његов колега, учитељ француског језика, Трамблан. Ако Француз спази орден онда ће га запиткивати и без сумње за вечита времена бламирати... Да ли орден да здере или да побегне?... Али несрећни орден беше чврсто утврђен на капуту а бегство беше немогуће. Брзо притисну десну руку на орден на се дубоко поклони сакупљеном друштву. Затим се спусти испретно на једину празну столицу која је била баш епрућу његова колега.

„Мора да је мало накресан!“ мишљаше Синишкин који није могао себи да објасни чудновато понашање Пустјакова.

Донеше му тањир са суном. Он узде кашњу у леву руку али му при том паде на ум да се у отменом друштву не може јести левом руком. Да не једе никако? Сасвим!... И тако рече, да је већ ручао. „Посетно сам свога ујака проту... молио ме... јео сам код њега....“

Душа Пустјакова беше препуна гнева: триео је Талталове муке: супа беше изврена. На какав тек заносан мирис од рибе допираше до њега! Размишљао је да ли да скине десну руку са ордена на да га поклони левом руком; али се није никако смео да усуди.

„Приметиће се... Па ако се и не примети: докле да држим тако испружену руку преко пелих прсију, као да хоћу да певам? Боже мој, докле ће тај ручак да траје? Отишао бих одмах у какву гостионицу!“

После трећег јела погледа из нотаје, и то само једним оком, на Француза. Нагледаше му као да је и Француз због печег збуњен, да га плашљиво погледа и да ништа не једе. Пошто су се неко време тако гледали, посташе обојица још збуњенији и гледаху у празне тањире. „Приметно је, обе-шењак!“ мишљаше Пустјаков.

„Видим му по вушци, да је приметно! Нитков један брбљави! Знаш да ће сутра директор све знати.“

Беше дошло на ред и четврто јело, па најзад и нето.... Један дугачки господин са посувраћеним носом, великим, чуваним ноздрвама и жмиравим очима устаде, превуче руком преко главе, па поче:

„Е... Е... Е... узимам себи слободу, е, да наздравим, е... присутним дамама!“

Са великим шумом подигоше се сви, па дохватниче чаше. Једно громогласно „Хура!“ захори се у соби. Даме се смешкаху нагнувши се у напред куцајући се са господом.

И Пустијак се беше подигао држећи левом руком своју чашу. „Лаве Николајевићу, имајте молим вас доброту те додајте ову чашу Настасији Тимофејовој. Мора је попити на искам!“ Са овим га речима освоји један господин пруживши му пуну чашу.

И тако мораде Пустијак на своју несрећу и десну руку да уведе у акцију. „Станислав“, са згужваном првеном панталонком, указа се и заблеста у светлости свећа. Учитељ блед као смрт спусти главу на груди, па погледа испод ока, сав уплашен, на свог колегу. Француз га гледаше зачуђено и унутрим погледом. На уснама му се указа обешечачки осмејак и цело му се лице разведри....

Донста чудновато!* Трамблан климаше задовољно главом, гладећи леву страну па кануту где се је налазила Ана трећег степенa.

После јела пишао је Пустијак из једне собе у другу објашњујући дамама значај свога ордена. Срцу му беше одлакинуло, те беше весело ма да је осећао велику глад.

„Да сам то знао“, мислио је у себи, гледајући завидљиво Трамблана који је говорио са домаћином — разуме се по себи, и он о орденима — „онда би сасвим мирно прихватио „Владимира“. Е баш ми је криво!“

Само га је то једило. У осталом био је потпуно срећан.

Ј. Адамовић.

Извор Комадине.

„Јулије Августовићу!“ викну домаћин Французу: „додајте молим вас ову флашу!“

Устезујући се пружи Француз десну руку за флашом, — и гле чуда: Пустијак угледа и на његову кануту орден. И то не „Станислава“ но чак „Ану“! Дакле и он подваљује! Пустијак се засмеја у себи од задовољства па се уживајући спусти у своју столицу. Сад не мора „Станислава“ више да крије! Обојица иду забрањеном стазом и ни један се не мора плашити да ће га други потвезати или да ће га оговарати.

„А... а... а... гле, гле“, поче Спешкин, кад угледа ордене на грудима учитељевим.

„Да!“ рече Пустијак. „Донста чудновато, Јулије Августовићу, како су мало њих сад за празнике предложени! Толики број колега — па само ми што смо нешто добили!“

СИРОТИЊА

(ВИКТОР ИГО)

1

Ноћ. Колиба бедна сред густога мрака,
А у њој пуно трентаких сенка
Што их плам е огњашта по стенама шара.
Некол'ко се мрежа о зиду одмара.
У дну, где је даска обешена крива,
А е које посуђе једва одсејајива,
Постела се види и завесе старе;
Крај ње душек бачен на ниске погаре.
У душеку томе већ петоро спава;

На огњини плам се лагано стинава,
Једна жена само туна у тој беди
Господу се моли, премисља и бледи.
Та је жена мати. — С пуно силни моћи
Ветру, магли, небу, стенама и ноћи
Рик очајни шаљу побеснели вали...

II

Човек је на мору. Још ко дечко мали
Поче бој са судбом што га патњом слаће.
Ил' бура ил' пљусак — он мора да креће:
Деца су му гладна! Кад год вече стигне,
Кад плина настуши, он се у лов дигне:
Барку с четир платна отисне у вале.
А жена код куће назн своје мале,
Кри рубље, мреже, удице опрема
И на слабу огњу рибу чорбу спрема.
А кад деца заспе, молитви се преда...
Он, валима лупан, пронаст мрачну гледа:
Над бездном се вије и лута сред мрака.
Горак хлеб! Све црно, све хладно, без арака. —
У простору само где се вали стичу,
У пољцима уским што се вазда мичу,
Најбоље се лови. Али то и моћи
У децембру ледном, у магли, у ноћи
Треба брз познават' и ветру и води,
А још више треба да се барком броди. —
Обалом се пена са таласа хвата
И чудно се виже у прљава јата.
А смршти л' се море, — у једноме маху
И барка и прибор крљају у страху!
Тад мишљу на жену храбри се и снажи,
А Јованка плачна зове га и тражи...
Тако им се мисли сплетају у ноћи.

III

Она се још моли у мрачној самоћи.
Крик галџа гладних слутње изазива,
А хук морски страх јој у срце узива,
Те у машти гледа, како море коси
И како мршаре на валима носи...
А часовник куца као крв из жила
И у вечну тајну непојамних сила
Од годишњих доба кап по капљу слива,
И куцањем својим душама открива
(Да виде и силни, да види и робље)
С једне стране љубку, а са друге гробље.
И мисли и сања! Кад се само сети:
Деца су јој боса и зими и лети.
Хлеб пшенични преста, скоро ће и ражни...
Ветар вије, хукће ко мехови снажни,
На обали хука као бес да ступа,
Као да се мржњом о наковањ луна,
Као да се звезде у ураган лију
Те исто ко искре гоне се и вију!
То је час кад поноћ, пустолов обесни,
Појурн кроз пљусак и кроз ветар бесни,
Те јадног мршара дохвати и луна
О страховито стење на које настуна. —
Очајнички вањај у валове тоне,
У валове који брод у пронаст гоне.

И мученик мрнар спас у жељи гледа:
Беоцуг у луци да му барку преда. —

У срцу јој мрачно, нема зоре јарке.
Сад дрхти и плаче!

IV

Сироте рибарке!

Страшно је и рећи: моје цело благо:
Отац, драган, браћа, моје чедо драго —
Кри ми, срце, месо... са морем се бори!
Та вали су, Боже, од зверова гори:
Од најмањег дечка до човека хитра, —
Пухор је и сламка кад се море титра...
Хукће ветар страшни, пронаст људма гласи
И над њима стреса своје дуге власи.
Страшно ли је знати: опасност је дошла,
Можда им је судба већ била на прошла!
Јер за борбу с морем сред хуке и треска,
С пронашћу где звезда нема свог одблеска —
Само даску с платном бедни мрнар има.
Страховита бриго!... Тешко, тешко њима!
— На обали журба! Вал за валом стиче,
А кукање женско до неба се диже.
„Вратите их, куку!“... Море бесом вије
Да несрећној слутњи умирења није.

Ах, јадна Јованка! Њезин муж је сада
Сам, без помоћника, у тој ноћи јада. —
Синци су још мали. „Да су само већи!“...
Куги, јадна мајко, немој тако рећи. —
То заблуда збори: јер кад дани дођу
Да с оцем и деца у валове пођу,
Закукаћеш љуто крај обесног вала:
„Ах, да су бар деца још ситна и мала!“

IV

Докона светиљку и свој шал на ноће
Да види да л' иду, да ли бура прође,
Да л' катарка светли, да ли зора сија,
Да л' јутарњи ветрић са мора харлија.
Али нигде ничег! Нема прте беле
У којој се тама и валови деле;
Само киша пљунти и досадно луна.
Дан као да стрени те још не настуна,
А зора, ко дете, у плачу се рађа.
Нигде светлог окна. Једва пут погађа.
Ал' где! сад из таме погледу се јави
Једва одржани, ко самртник прави,
Убоги кућерак. Ни дуче, ни плама!
Разглављена врата ветар хуком слама.
Са зидова трошних кров као да бега,
А ветар откида и трза из њега
Кровињару суху, — да је покор већи.

„Где! и не сећам се“ — Јованка ће рећи —
„Удовице бедне. Шта ли тужна ради?
Муж ми рече: пати од бољке и глади“. —
Закуца на врата, ал' никога није.
Јованки већ хладно, студен ветар вије.
— „Бона је! А деца, два првића бедна?!
Без оца су ваљда и гладна и жедна“...“

И опета куцну. — „Хеј, јави се, коно!“
 Опет никог нема. — „Боже!“ рече боно:
 „Како црето спава! Докле ћу је звати?“
 У тај мах се врата, као да их прати
 Сажаљење неко, с пуно чудне моћи
 Отворише сама у студеној ноћи.

VI.

Уђе. Светиљка јој баца зраке бледе
 Кроз мрачан и хладан стај муке и беде.
 С таванице киша на под влажни пада.
 У дну избе лежи слика страшног јада:
 Укочено тело жене мученика,
 Непокрита, боса, ужаснога лика.
 Онај леш је био некад снажна мати,
 А сад љуска худа онога што пати. —
 Непрекидне борбе преостаци худи!
 Са славнога одра у мртвачкој студи
 Њена рука висл, по њој коса густа.
 Мученичка још јој не склоњена уста
 Од ужаса оног кад јој душа пође,
 Од страшнога крика што кроз вечност прође.

А крај одра тога матере — мртваца
 Девојчица с дечком, сестрица и браца,
 У колевици једној смеше се у санку.

Мајка, осетивши час суђеном данку,
 На њих сукњу стави и издрту расу
 Да не би у мраку, у страшноме часу,
 Осећали зиме, кад морају глади. —
 Да им топло буде док се она хлади!

VII.

Колеска им своја раширила недра,
 Те спавају мирно. Лица су им ведра
 Као да их неће пробудити ништа,
 Чак ни трубна јека Страшног Судилишта.
 Та зар невиници да се суда боје? —
 На пољу ко потон, киша чини своје.
 Кроз пренукли таван ветар вије смело,
 Гони кишне кани на мртвачко чело,
 С ког на образ тону и сузом се створе...
 А валови јече ко звона да с' оре.

Мртвац ко да слуша како сѐн му ходи.
 Јер тело из ког се дух више слободи
 Изгледа да душу и анђела зове
 И да реч слуша које јој не гове
 Што их бледа уста с мутним оком воде:
 „Где се поглед сакри?“ — „А твој дах куд оде?“

Ах, љубите, жив'те, бер'те љубичица,
 Пијте своје чаше, разведрите лица,
 Јер ко што у море сваки поток тече,
 Тако је и у свему, како судба рече:
 Љубици и весељу, најсрећнијој мајци,
 Пољунцу крај ког је живот сличан бајци,
 Дивном љубовању, смеху, песми славној —
 Свршетак у раци леденој и тавној!

VIII.

А шта би с Јованком кад јој друго није?
 Шта ли оно журно под огртач крије?
 За што узверено из тог дома ступа?
 Што јој ноге дрхте, што јој срце лува?
 Што бежи сокаком ко од слутње црне?
 Да ли се од страха не сме да осврне?
 Што је сва немирна крај кревета стала?
 Шта крије у њему? — Шта ли је то крапа? —

IX.

С обална стења већ се тама диже
 Те ноће да бели... Кад у кућу стиге
 Уморна и бледа крај одра је села.
 Да л' је савест гризе те се тако спрела?
 По каткад на одар вагне се и збори
 Док се у даљини морска јека ори.

„Сиромах мој човек! Боже, што ћу сада?
 И тако је брижан и пул тешког јада!
 За петоро деце ваља наћи хлеба.
 На зар је то мало, зар му јоште треба
 Наметнут' и ову?... То је он! — Не, није.
 Не урадић добро! Ако — нек ме бије!
 Иде! Не... Тим боље. — Ето, неко ступа:
 Зашкрипаше врата... Ал' ми срце лува:
 Повратак ми његов тако тешко пада!“
 Замисли се тужна и задрхта с јада. —
 Тонући све дубље у поноре страха,
 Обузета бригом да јој неста даха —
 Није више чула шта на пољу бива.
 Галењска је крика не узнемирива,
 Не чује ни ветар ни бурлање хучно.

Од једном се врата отворише бучно.
 Зраци ране зоре већ се рујни роје;
 Преко прага рибар вуче мреже своје
 И с осмехом благим својој жени храни.

Узвикну Јованка на га снажно грли,
 На му срећна љуби и лице и скуте —
 Избављен је опет од судбине љуте!
 А рибар се јави: „Где... вратиш се здраво!“
 Светлост са огњишта падала је право
 На ведро му лице, на благо му чело,
 Те Јованка брижна погледа га смело:
 — Какво беше време? — „Лоше? — А лов? — „Гори!
 Ал' сад кад те грлим — мене бриге беже.
 Враћам се без дова, скидах све мреже...
 Као да је љаво у ветру се скрио —
 Ноћ је била страшна. Један час је био
 Када мних да барка у бездање пође!
 А шта с тобом беше? Како ноћ ти прође?“
 Задрхта Јованка и збуни се лако:
 — Ја? сумњиво поче: Ништа... ето... тако!
 Гледала сам море како ваље мота,
 На дрхта од страха. А зима — страхота!
 — На настави за тим ко да преступи врши:
 Заборавих рећи — и суседа сврши!
 Смрт јој, чини ми се, јоште синоћ дође
 Када ти од куће у рибане пође.

Дечице је двоје оставила тужна:
 Виљема и Магду — ко два бедна сужна.
 Једно још не иде, а друго тек збори:
 Материна судба и њих ће да смори! —
 Намршти се рибар, с главе кану скиде;
 С чепа му се чита: то тако не иде!
 „Ето, видиш, жено“ чешкајућ се поче:
 „Петоро их има што ме зову *оче*.
 Шта ће ово двоје?... И пре смо од глади
 Мучили се кашто... Шта сад да се ради?
 „Буди нису криви што то тако бива:
 „Будма Провиђење судбу одређива,
 Шта ће сад без мајке ти прићи бедни?
 Шта ће сад у свету и глади и жедни?
 Ове тешке ствари не разумо свако...
 За посао нису — па шта ће овако?
 Знаш шта мислим, жено? Овако не иде.
 Ако поћас деца мртву матер виде —
 Помреће од страха... Чуј! то неко луна.
 То је њихна мати, с молбом за њих ступа...
 Иди их донеси! Сад се нема куде:
 Нек и ово двоје с нашом децом буде!
 Крај колена наших, кад се спусти вече,
 Са петоро нек се и то двоје стече.
 А кад Господ благи угледа са неба,
 Да и овој деци треба коре хлеба —
 Уделиће лова за сироте своје!
 Пићу само воде, радићу за двоје...
 Иди их донеси! Иди... поћи живо!
 Али шта је теби, је л' ти ваљда криво?“

По њеном се лицу разли миље свето,
 Подиже покривач и рече му: *Ето!*

Р. Ј. Олавић.

АЛБЕРТ

ПРИКЛЮЧКА
 ЛАВА ТОЛСТОЈА

Петорица богатих а младих људи дођоше око три часа по поноћи да се провеселе на неком петроградском „балу“.

Шампанског је било много попијено, већи део господе беху сами младића, девојке беху лепе, а фортепијано и виолина свираху без прекида једну полку за другом, играње и жагор не престајаху; али је било некако досадно, неугодно, сваком је изгледало (као што се то често догађа) да све то није то, и да није потребно.

Неколико пута покушаваху да покрену весеље, али је притворно весеље горе и од саме досадности.

Један од петорице младића, незадовољнији од осталих и собом и свима другима и целим вечером, са осећајем одвратности устаде, нађе пешир и изађе са намером да се неонажен уклони.

У предсобљу није никога било, али у суседној соби, иза врата, чу два гласа који спорнице међу собом. Младић се заустави и прилеушкиваше.

— Не иде, тамо су гости! чу се женски глас.

— Допустите молим вас, ја нећу ништа! молио је слаби мушки глас.

— Али не могу допустити без „мадам“, говорила је жена: — куда ћете? Ах, какви сте!

Врата се отворише, и на вратима се указа чудновата мушка прилика. Угледавши госте, служавка престаде да га задржава, а чудњак, ниско се поклонивши и кладећи се на кривим ногама, уђе у собу. То је био човек средњег раста,

погнута врата и дуге коврчасте косе. На њему је био кратак огртач, издеране тесне панталоне и прљава обућа.

Дугачки му бели врат био је у овратнику који беше везан капањом. Прљава кошуља ненадла је из рукава преко мршавих руку. Не гледајући на странну мршавост тела, лице му је било нежно, бело, па чак и свеже руменило трептало је на његовим образима над црном ретком брадом. Печенљане косе, у вис подигнуте, откриваху обично и веома глатко чело. Тамне заморене очи гледаху лено, неситничавки и у исти мах важно. Израз њихов донадљиво се сливао са изразом свежих, па крајевима угнутих усана, које се помаљаху иза ретких брвова.

Прошавши неколико корака, заустави се, окрете се младићу и осмехну се, осмехну се некако потешко; али када му осмех озари лице, младић, не знајући ни сам за што, такође се осмехну.

— Ко је то? ушита шапатом служавку, када чудна прилика прође у собу из које се чујаше играње.

— Музикант из позоришта, одговори служавка: он по каткад долази нашој госпођи.

— Куда ћеш, Делесове? завикаше у исти мах из сале. Младић, кога зваху Делесовим, прати се у салу.

Музикант је стајао поред врата и, гледајући играче, и погледом и осмехом и танкањем ногу показиваше задовољство пред том појавом.

— Шта је, што и ви не играте? спомену један од гостију.

Музикант се поклати и ушито погледа домаћицу.

— Идите, идите, зашто не, кад вас господа зову, умеша се домаћица.

Мршави, слаби удови музикантови уједном се усиљено креташе и он, подмићујући, смешећи се и запосећи, тешко и неспретно поче скакати по сали.

У сред кадрила неки расположени официр, који је играо веома лено и одушевљено, гурну изненада музиканта својим леђима. Слабе, заморене ноге не одржаше равнотежу те музикант, учинивши неколико неспретних корака у страну, паде свом дужином на под. И не обраћајући најве на оштри шум који произведе овај пад, у први мах засмејаше се скоро сви.

Али се музикант не диже. Гости заћуташе, чак и фортепијано престаде да свира, а Делесов са домаћицом притрча први несрећном. Лежао је палакћен и туво гледао у земљу. Кад га подигоше и посадише на столицу, он уклони брзим покретом коштување руке косе са свога чепа и поче се смењкати не одговарајући на питања.

— Господин! Алберте! Господин! Алберте! говораше домаћица: — шта је, јесте ли се уганули? Где? А јесам ли говорила да не треба играти! Он је тако слаб! продајан она обраћајући се гостима: хоће на силу; а где може?

— Ко је то? раснитују домаћицу.

— Бедник, уметник. Красан младић, али ето жалосник, као што видите.

Она је ово говорила не водећи рачуна о музикантову присуству. Музикант се трже и, као тргнувши се од нечега, најези се и одгурну оне око себе.

— Није то ништа, поче у један мах са приметним напрезањем да се дигне са столице.

Па да би доказао да га ништа не боли, ступи на сред себе и хтеде поскочити, али се сачете и би онет нао да га не задржаше.

Свима беше неугодно; гледајући у њега ћутаху сви од реда.

Поглед музикантов поново смалакса; ал' заборавивши на оне око себе, поче трти колена.

У један мах подиже главу, испружи уздрхтану ногу, па оним истим, као и пре, журним покретом уклони витице и, пришавши свирачу, узде му виолину.

— Није ништа! понови још једном подиговши виолину: господо, свираћемо!

— Чудног ли лица! говорашу гости међу собом.

— Ко зна, можда какав велики таленат пронада у овом несрећном створењу! примети један од гостију.

— Да, бедни, бедни!

— Како дивно лице!... Има у њему нечег необичног, говораше Делесов: Хајд' почујмо!

II.

Алберт у то време, не обраћајући ни на кога пажње, пригрљивши виолину, ходаше лагано поред фортепијана и удешаваше жице. Усне му се скупише у чедни израз, очи као да се скривше; али узана конституција леђа, дуги бели врат, криве ноге и космата приа глава показиваху нешто чудно али не и са свим смешно. Удесивши виолину, узде акорд, на подигавши главу окрете се свирачу који се спремаше да га прати.

— *Melancolie G-dur!* рече заповедним покретом обраћајући се свирачу.

И одмах за тим, као молећи опронтаја за тај заповедни покрет, смерно се осмехну, па са истим осмехом погледа и публику. Уклонивши косу руком у којој му беше гудало Алберт застаде на углу фортепијана и дугим потезом гудала пређе преко жица. По соби се пронесе чисти, стројији звук, те наступи потпуна тишина.

Звучи теме слободно и раскошно разлише се одмах иза првих неким неочекивано јасним и умирљивим сјајем, у тренут озарујући унутарњи свет свакога слушаоца.

Ни један лажни или неумерени звук не прекиде преданост слушаоачку, сви звуци беху јасни, раскошни и пуни значаја. Сви ћутаху и са напрегнутим очекивањем праћаху звуке. Из досадности, шумне разбитости и душевног сна, у којем се налазише они људи, у један мах и неопазно беху пренесени у сасвим други свет који они већ беху заборавили. У души им поницаше осећај тихог посматрања прошлости, страшног сећања буди чега срећнога, безграничне потребе власти и блеска, осећаји покорности, незадовољење љубави и сете. Час тужно нежни, час некидано-очијнички звуци, који се мешаху једни у друге, разливаху се једни за другим тако раскошно, тако силно и несвесно, да се више и не чујаху звуци, већ као да се у душу свакога изливао прекрасни поток, одавно познате, али сада први пут неказане појезије.

Алберт као да је поред сваке ноте растао све више и више.

Насловив подбрадак на виолину и слушајући њезине звуке са изразом страсне пажње, он је нервозно прелазно с ноге на ногу. Час се неправљао у сву дужину, а час је опет пажљиво савијао плећа. Лева напрегнута савијена рука изгледала је као умрла у своме положају, само је нервозно пребирала конститутивним прстима: десна се покретала лагано, раскошно, неопазно. Лице је сијало сталном, одушевљеном радошћу; очи гореше светлим сухим блеском, подрвше се ширине, а подрвенеле усне расклапаху од насладе.

По каткад се глава приклањала к виолини, те се очи затвараху, а лице се, у пола покривено власима, озаравало осмехом тихог блаженства. По каткад се, опет, брзо исправљао и испружао ногу; а чисто чело и сјајни поглед, који је продирао кроз собу, сијаху холошћу, величијем, сазнањем своје власти. Једном пратилац погрешни, те узде погрешан акорд. Физичка патња показа се у целој фигури и лицу музикантову. Он се задржа за тренут и, са изразом детинске злобе, дупајући ногом повика: „*mollscmol!*“. Пратилац се поправи, Алберт затвори очи, осмехну се и, поново

заборављајући и себе и друге и сав свет, предаде се са блаженством својој дужности.

Сви што беху у соби за време Албертова свирања ћутаху до понизности; а изгледало да душу и живе само његовим звуцима.

Расположени официр седео је без покрета на столици крај окна, предивући ретко и тешко. Девеојке савршено мирно сеђаху поред зида и изретка само са изразом одобравања, које долажаше до недоумљења, погледаху се међу собом. Дебело, осмешљиво лице домаћице топило се од уживања. Пијаниста као да упијаше поглед у Албертово лице и са страхом да не погрешни, а што се огледаше у његовој дугачкој фигури, стараше се да иде с њим.

Један од гостију, најкраснији од осталих, пичице је лежао на дивану и стараше се да се не миче како не би издво своју узбуђеност. Делесов је опажао необично осећаје. Некакав хладни круг час се сужавао час ширно дохватало и његову главу. Корени у коси постадоше осетљиви, хладноћа му је промицала уз леђа примичући се све ближе и ближе грму; као танким иглама бодкало га је у носу и по нешцима, а сузе му неприметно влажише образе.

Он се стресаше, старајући се да их уздржи и отаре, али наступаху нове и текоше по његову лицу. По некаквом чудном стицају утисака, први звуци Албертове виолине пренесоме Делесова у рану му младост.

Он — сад не више младић, малаксали од живота, изнурени човек, осети се од једном као седмнаестогодишњи дечак, задовољан собом, леп, блажено глуп и несвесно срећан.

Сети се прве љубави према својој рођаци у ружичастој одећи, сети се прве изјаве у липовој алеји, сети се жара и необјашњене лепоте првога пољунца, сети се чаробности и неодгошенуте тајанствености оне природе што га тада окружаваше. У његовој уобразиљи која сад похита у прошлост, блистала је она у магли неодређених нада, новојамних жеља и несумњиве вере у могућност немогућне среће. Сви најдражи тренуци тога времена један за другим ускрсаваху пред њим, али не као познати тренуци журне садашњости, већ као стални разгранати а пуни прекора ликови из прошлости. Са

насладом их је посматрао и плакао, — али плакао не за то што је прошло оно време које је могао боље употребити (и кад би му се вратило, није се заричао да би га боље употребио), али је толико плакао због тога само, што је то време прошло и што се никада више неће повратити. Успомене су поницале, а Албертова виолина говорила је једно и исто. Говорила је: „Прошло је за тебе, прошло је за увек време моћи, љубави и среће, прошло је и више се никад не поврати. Плачи о њему, исплачи све сузе, умри у сузама за тим временом — то је још најлепша срећа која ти је остала“.

На свршетку последње варијације Албертово лице подрене, очи гореше не гасећи се, крупне капи зноја теконше преко образа. На челу му набрекнуде жиле, тело му се све више и више покреташе, побледеле усне већ се и не склапаху, а сва фигура неказиваше одушевљену жудњу за насладом. Очајнички размахнувши свим телом и стресавши власима, он пусти виолину и са осмехом холо величине и среће погледа присутне. Леђа му се за тим скупише, глава се опусте, усне затворише, а он, као стидећи се себе, погледа понизно и загледајући ногама оде у другу собу. с.

(наставити се)

Лотосов цвет. Слика Е. Енке.

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(СРЖЕТАК)

Друга корист коју ће национални репертоар донети (ми и овде, као и раније, налазимо на велика позоришна питања али нам ни овде није допуштено дуже се задржавати на њима; тако ће, у осталом, бити и све до краја чланка), осетиће се на игри глумаца. Хоћемо да кажемо да ће тај исти репертоар чији смо користак утицај већ и сад донекле познати, утицати корисно и на глумачку игру.

Пре свега, што год се више уводи овај репертоар, то ћемо ми све чешће имати прилике да видимо глумце како добро играју. Ствар је позната и важи готово као утврђено правило да наши глумци, у главном, играју боље српске комаде него стране. У томе, истина, има доста изузетака, и разноврсних, али кад се, по глумачкој игри, упореди цела област страних комада са облашћу нашег репертоара, свакако излази, и природно је у осталом, да је глумачка игра у нашем репертоару боља. У страним комадима (класична трагедија, модерна комедија), можете врло често опазити како је комад, или како су бар многе ситуације и речи у овоме, изнад разумевања многих глумаца и онда, наравно, игра њихова само квари комад и овај онда постаје немогућан за гледање. У српским комадима, међутим, такви су случајеви много ређи. Ти су комади јаснији глумцима, и ближи, и погоднији, и овима је често лако да разумеју речи и ситуације и онда им није тешко ни да играју како треба. У тим комадима глумци се и иначе лакше крећу и природније играју. У њима су они по свему бољи, и по игри, и по дијекту, и по масци и костиму најпосле. У њима, шта више, поједини глумци показу и понеку добру особину више: они кадгод имају и инвенције, и фантазије, и оригиналности, и способности да даду локалну карактеристику, што им је све, иначе, готово немогуће имати. И они онда могу да даду комаду више пуноће и више рељефа и да га учине врло пријатним за гледање. Неколико комада (*Зла жена*, *Кир Јана*, *Избираonica* итд.) тако одиграних, имали смо прилике зимус видети и те су представе биле права налада и уживање, што је, у осталом, врло редак случај код нас. И ти су комади, као што видите, узети из српског репертоара. И требало је увести српски репертоар на да добијемо прилике да гледамо добру и чак изврсну глумачку игру. И да није тај репертоар уведен, ми бисмо били лишени тога задовољства. Па зар то није корист коју нам непосредно овај репертоар доноси кад нам такво задовољство прибавља? Зар то није корист за Позориште кад публика може да ужива у глумачкој игри? Зар то није, најпосле, и за саме глумце боље кад им се да прилика да буду добри и изврсни као што су неки били? Г-ђа Тодосићка и. пр. играла је ванредно лепо, играла магистрално у *Злој жени*, да не помислих остале улоге њене из овог репертоара који је као створен за њу. Г. И. Станојевић који је нашао неодољиве комичне ефекте у улози Штанцике у *Избираonica*, и дао тачну, интелгентну и инансовану игру у улози Срете чизмара (*Зла жена*), извео је у већини момената у *Кир Јани* једну игру која зачуђава истином, живишћу, инвенцијом и оригиналношћу. Таква је иста била игра Г. Тодоровића у целој улози Ружичића у *Покондиреној тикви*. И ето ти су глумци нашли своје можда најбоље улоге у овом репертоару. И не само они, него и још неки, млађи у осталом, Г. Руповић и. пр. и то сјајно (Тошица у *Избираonica*) и др. Њима свима треба дати што чешће те или сличне улоге: грешно је било и досада остављати их без ових. И остале глумце треба навикавати на тај репертоар. Добро је учинио што су и Г. Г. Гавриловић и Динуловић из репертоара Гетеова уведени у Стеријин репертоар. Треба и даље у истом духу радити на ко зна? Може једног дана и Г. Динуловић наћи и. пр. свој идеал у Ђоки Глађеновићу или Г. Ђ. Станојевић свој репертоар у драмама свога деда, Г. Бана. Сваки ће глумац добити националним репертоаром. Треба им само

тај репертоар омилетити а не допуштати више да га и они потцењују. Треба учинити да глумци, који често свој лични репертоар, т. ј. репертоар својих најбољих или најомљенијих улога, одабирају у комадима без вредности или комадима који нису за њих, чине тако одабирање у националном репертоару. Треба их више упућивати на српске комаде, јер је то за њих много боље.

И, у исто доба, ако нам је допуштено да се узгред вратимо на питање о условима потребним да се национални репертоар одржи, то је боље и за сам овај репертоар. Не може се тај репертоар дићи ни одржати ако га глумци не подигну и подрже. Тек кад он пређе у својину глумаца, онда може бити одржање осигурано. Јер за то одржање није довољан услов онај који смо раније поменули, наиме да га управа стално подиже и намеће публици: треба још и то да га и глумци подижу и да га стално као свој лични, омиљени репертоар држе. Тај је услов тако важан као и овај први. И Сарсе, да још једанпут наведемо онога истог неспитивача ових и уопште позоришних питања којег смо ми и пре навели, налази да је и овај услов један од главних, наиме да треба и глумци да одржавају традицију, да одрже публицу непрестано у саобраћају са старим делима и чувају ова дела од застарелости. Сарсе и то поставља као начело и налази да Француска Комедија и овом начелу много дугује за одржање свога старог репертоара. И доста му, да се код овог начела зауставимо, Француска Комедија много дугује. У њој је стари класични репертоар основ и темељ целог глумачког рада, он је скупи најблагодаријих и најважнијих улога, он је прва и непрекидна студија глумачка, на њему се врше проба талоната, из њега се полажу глумачки испити, о њему се у школи глумачкој предаје итд. У њој је тај репертоар потпуно прешао у својину глумаца и зато се тако и одржао. А у нашем Позоришту? У нашем Позоришту, видели смо, наш репертоар је са свим нешао из обичаја и глумци га се сећају тек кад се сете улога које су некада у нутуђућим друштвима играли. Старији глумци окренули су се страном репертоару а млађи се за старијима поводе. И, да не наводим многе примере у потврду тога, зар нисте видели ту тежњу у избору комада који старији глумци чине приливом својих јубилеја? Зар нисте видели да се ти глумци тада страном репертоару обраћају и у њему налазе улоге за прилике које су за њихов глумачки рад најважније? Кад је Г. Динуловић 1896 славно двадесетпетогодишњицу, изабрао је за ту прославу *Ракишкбу*; Г. Миљковић, у истој прилици, изабрао је 1897 *Краља Лира*, и најпосле, да поменемо све јубилеје за ове последње три сезоне, г-ђа Радловићка, која је некад за своје прве улоге узимала српске комаде и „у једној од тих улога (*Шаран*) онако дивно показала свој позвани уметнички дар“ како је зимус један њен стари колега рекао, имала је прилике да, у току времена и под утицајем новије струје, промени своје мишљење о српским комадима и окрене своје симпатије на другу страну, и изабрала је за прославу своје тридесетпетогодишњице један француски комад (*Дула пирица*). А млађи и много млађи глумци? На коју се страну њихове симпатије окрећу, којем се репертоару они обраћају у приликама кад имају да нарочито покажу своје способности? Прегледајте све улоге које су у последње време играле за ангажман, па ћете видети. Хоћете ли да почнемо од године 1895? Ево, Г-ђа Павлица је за ту прилику изабрала *Чаши воде* и *Лондоску сиротину*; г-ђица М. Тодоровићева изабрала је *Дебору*; Г. Руповић, *Дон Цезара* и *Богат Мајдан*; Г. Мих. Петровић, *Криву осецу* и *Наше жене*; г-ђица Миљковићева, *Наше жене* и *Грађанску смрт*; г-ђица Брунети, *Мајчин благослов*; г. и г-ђа Илић, *Звонара Богородичине цркве* и *Драгог ујака*, и то је све и све сам стран комад. Нико од српских глумаца не узима српски комад, ни за јубилеј, ни за ангажман, ни за другу коју важицу прилику. За ово неколико година, једино је пре неколико дана Г. Б. Димитријевић, у сличној прилици, учинио изузетак у томе и као француски ђак изабрао је српски комад (*Скендербег*). Али он и не припада нашем глумачком телу, које се брижљиво чува да се не компромитује симпатијама за српски репертоар. Прошла су, види се,

она времена кад се у оваквим приликама избор чинио у Суботињевим комадима и кад је Јеленска играла за ангажман *Пресвалу*, или Тоша Јовановић *Милоша Обилића*.

Али, да оставимо то и наставимо говор о користима које национални репертоар глумцима доноси. Ми смо као прву корист у овом погледу навели то да ће глумци у том репертоару своје најбоље улоге наћи и да ће они тај репертоар добро играти. Додајмо само, и овим ћемо изићи на другу корист, да то неће бити увек. Биће ипак доста српских комада који ће бити лепо одиграни. Ви сте јамачно могли приметити, кад смо мало час истицали изврешу и врло добру игру наших глумаца у нашем репертоару, да смо ми говорили о комедијама само. Ако о трагедијама говоримо, нећемо, на жалост, имати прилике да то истакнемо и кажемо. Наша трагедија, као и страна, често је по игри већине глумаца, испод критике. *Јелисавета* је и, пр. гласно одиграна зимус, и ми сад потпуно разумемо што публика не долази на комаде ове врсте. Наша трупа, укупно узевши, слаба је и недовољна да изводи трагедије. Игра у трагедији скоро је увек, код нас, лакша и конвенционална, дикција никаква,* само спора ако хоћете, извођење сцена без склада и без рељефа. Што се дикције и, пр. тиче, да оставимо све друго, али није ретко чак ни то, и то код глумаца које публика високо цени, да се не разуме шта глумац говори и да, при многој сцени, смисао пронадне, садржина се изгуби и сваки могући интерес ишчезне. А што се тиче укупног извођења сцена, важне сцене често пронадне и изгубе значај а споредне добију важност јаке драмске ситуације чим се глумцу прохте да тражи ефекат онамо где комад то не дозвољава. Одиста, наши су трагичари много слабији од комичара. Колико је год комична трупа јака, толико је трагична слаба. Она је изузетно слаба данас, слабија него пре неколико година, све слабија свакога дана. За главне и највеће улоге у комаду нема глумца, ни глумице. Стање је у овом погледу жалосно и потребује лека неодложно. Што се старији унуштају и што опадају сваки дан, то још можда не би било тако жалосно, али је грех пустити да и они млади који толико воље а често и способности показују (они су и, пр. на последњим двема представама *Скендербега* играли боље од старијих); да и они, велим, пронадне дошлице, угледајући се на старије и усвајајући било њихову игру, било вољу њихову за рад. Требало би бар млађу глумачку генерацију подићи, поклонити већу пажњу развијању њихових глумачких способности, тражити начина да се игра поправи и побољша, отворити школу глумачку можда, свакако ваћи им учитеља. О! само да је Фијан остао и задобио потребну власт и утицај, ствари би данас друкчије стајале. Трагедија би била осигурана, и сад, и за дошлице. Али је Фијан отеран, и трагедија, која само од глумаца може да позајми снагу да успе код наше публике, остала је да чека боље дане, можда и другу трупу.

И то вам је ето, да узгред и то кажемо, највећа сметња подизању националног репертоара. Ми смо видели колико је трагедија важна за национални репертоар, сад видимо колико за њу има услова у Позоришту. По глумачкој снази којом оно располаже, Позориште није у стању да трагедију подигне и одржи. Ако су неки српски комади ове врсте пронадали, или ако не буду могли успети код публике, кривица није до њих. Ова иста *Јелисавета* која досад није себи прокрчила пут и освојила пријем, учинила би то с бољим глумцима. Да је глумачка игра боља, интерес публике за ту драму био би живљи. Да се у *Сурти Стевана Дечанског* последњој сцени да рељеф који глумци треба да даду, та би сцена била од ванредног ефекта. Да за *Владислава* има глумца, насловна улога те драме била би једна од најблагодарнијих глумачких улога. И тако даље. — Одиста, ако је кривица управа што се наш репертоар досад није одржао, кривица глумаца биће ако се он не буде могао одсад одржати.

Али, питате ви сад, где је та друга корист коју ће глумцима овај репертоар донети? Како може тај репер-

тоар корисно утицати на глумце кад глумци тако штетно утичу на њ да чак његово одражање у питање доведе? Одиста, стање је тешко и никакав га репертоар не може поправити. Да се глумачка игра поправи, потребна су одиста друга средства, ова што смо сад навели, на пример, и друга слична. Ни национални, ни други који репертоар не може ништа учинити код глумаца који немају талента или воље. Али, ако се икад почне озбиљно и сложено радити на побољшању Позоришта у опште и глумачке трупе на по се, онда ће и репертоар бити у стању да допринесе томе. Репертоар срећен, правилно састављен, по могућности хомоген, нажен и чуван од стране управе и критике, може много да помогне поправци глумачке игре. Да би глумци добро играли извешан драмски род, и, пр. трагедију, нужно је најпре да један комад тога рода добро одиграју; затим други, трећи итд. Нека се, најпре, један врло узан репертоар тога рода коректно игра, на га је после лако ширити и пуштати глумце и у друге сличне комаде. Кад, дакле, хоћете да навикнете глумце на коректну игру у трагедији, одаберите најпре неколико трагедија за ту цел. А које ћете трагедије узети за то, српске или стране? Наравно, српске: лакше су, познатије, погодније. Дикција се даје пре научити на Јакшићу, него на рђавим преводима В. Ига. Српска је трагедија најпречи и најприроднији пут да глумци у комадима ове врсте науче добро играти. Српска трагедија, дакле, може тако исто корисно утицати на глумце као и комедија. У овој они имају најбољу игру, у оној најбоље услове за добру игру. То су користи националног репертоара у погледу на игру наших глумаца.

Трећа корист коју ће национални репертоар донети, осетиће се на позоришној критици. Ако се продужи с увођењем старијих дела и тиме побољша репертоар, побољшаће се и позоришна критика.

А користи од овога најпре ће Позориште осетити. Критика може најпре да помогне подизању Позоришта. Без ње, сви напори Позоришта у том погледу ризикују неуспех: са њом сваки покрет његов у том правцу добија потпору. Наше Позориште нарочито има разлога да ту потпору очекује. Стање његова репертоара, његове публике и његових глумаца, налаже му, видели смо, да учини један енергичан корак у напред, да измени прилике у којима се налази, да поправи све важније стране своје. И критика му може учинити пуно услуга у том погледу. Наравно, како данас ствари стоје, критика је немоћна да то учини. Критика је одавна престала бити у рукама сигурним и енергичним. Из тих руку она је прешла, и прелази сваки дан све више, у руке почетника, махом незаузимаљивих, често несипремних, каткад неинтелигентних. Ако се, међу њима или иначе, и јави који разуман и озбиљан човек, он остане на критици два три месеца и ретко кад издржи целу једну сезону позоришну. Или, ако такав човек и издржи сезону, не издржи је на правој позоришној кривици. Стални критичар *Зелде*, да наведемо један зимунши пример, давао је, у својим чланцима, поред осталог више критику целог Позоришта, критику саме установе него позоришну кривицу у правом смислу речи и реферате о појединим представама. И, немојте ме рђаво разумети, критика установа је сасвим умесна и оправдана, ја немам ништа против ње, напротив ја сам први за критику те врсте, само она о којој је реч, није могла учинити услуге Позоришту. И није их могла учинити не за то што је била непријатељска — „непријатељска“ критика тако је ието корисна као и пријатељска, само ако је разумна — него што често није била тачна и није увек погађала куд треба. Али да оставимо то, наша је позоришна критика одиста слаба, немоћна, неорганизована и без ауторитета. Она често није ни по чем критика и обично се своди на један прост говор о глумцима, необзиљан често, и занитересован. Њој, у осталом, и сама штамна мало важности даје. У место да је сви наши листови држе и да јој важљиво одаберу стална критичара, и одреде сталан дан излажења, они је често не траже, каткад и одбију. И Нови-варско Удружење ништа да ствари тако иду и можда му и не пада на памет да штогод у том погледу предузме. И онда, наравно, долази то да критика врло рђаво стоји баш у тре-

* Као изузетак ваља поменути Г. Б. Димитријевића који, као питомца вариске школе, обраћа већу пажњу на дикцију и третира је, с довољним успехом, на начин који је у Француској Кожедији усвојен.

путку кад је Позоришту врло потребна, и Позориште се, наравно, има права на њу потужити.

Само, ако се Позориште има права на критику потужити, има и критика на њега. Је ли Позориште (да поставимо од прилике онакво питање каква је недавно у сличној прилици поставио Г. С. Новаковић говорећи, у једном емелом и тачном чланку, о односу *српске књижевности* и српске публике) учинило са своје стране све што је пуки да критика буде као што треба? Јесу ли позоришне управе кадгод помислиле да и оне можда носе мало греха на својој души што је критика оваква? Или можда мислите да озбиљност позоришне критике не зависи од репертоара позоришног? Зависи, те колико још. Управо, оно што је најважније за једног позоришног критичара, то је сам репертоар. Озбиљан критичар најпре о комаду говори и највише се за њега интересује. Ако Позориште, као што је до скоро било, испуни свој репертоар све комадима без важности по позоришну критику и врло ретко и неприметно учини изузетак у томе, ретко ће се један озбиљан човек подухватити да води критику стално, сваког месеца или сваке недеље. Позориште, дакле, мора имати бољи репертоар ако жели да има бољу критику. Оно мора да учини ту концесију критици, јер критика њему треба а не оно критици. Треба му нарочито данас кад има да подиже репертоар и кад му треба повићи своју публику да ова због комада а не због глумаца дође у Позориште. Ред је и иначе да Позориште послужи критику, јер је ова два пут старија од њега. Једном речју, што год Позориште даје бољи и озбиљнији репертоар, биће и критика боља и озбиљнија.

И не само то, него није све једно ни да ли ће Позориште дати страни или српски репертоар. Од српскога ће критика имати веће користи. Она добија у важности чим говори о српском комаду. Књижевне су прилике такве да је овај говор и важан и потребан. Наши су комади врло мало узимани у претрес и пуно старијих пиесаца чека да се о њима каже последња, можда и прва реч. Наша позоришна критика испустила их је из вида и оставила нас без тачна појма о њиховој вредности. И кад је најбоље стајала, кад је била у рукама С. Вуловића, Х. Давича и других, па није довољно пажње српским комадима поклањала. И зато је и дошла до тога да стоји ниже од књижевне критике. Ова бар прати сваку српску књигу, ако и не уме често; позоришна ни то не чини. Она је своју најглавнију дужност промашила и време је да сад бар погрешку поправи. И ето национални репертоар је ту да је на прави пут врати и да и ту услугу Позоришту учини.

Четврта и последња корист од националног репертоара, показале се на будућој драми. Нек Позориште, држањем овог репертоара, ода достојно поштовање драмама наших старијих књижевника, па ће и данашњи књижевници развити јачи а можда и бољи рад на драмској области. И будућа драма може онда одскочити у вредности и значају, а то је свакако најпре интерес самога Позоришта. Истина будућа драма биће добра ако радници па њој буду добри, али и Позориште може, већом пажњом према националној драми, утицати да се живљи рад на драми изазове. А где је рад живљи, ту су услови да и бољи буде. Нека дакле Позориште више даје националну драму, па ће и бољу драму произвести. Нека је, уз то, и у истој цели, и боље даје; нека и ипаче утиче на развој драме, расписивањем стечаја и. пр. као што је и ове године почело; нека се и критика, са своје стране а уз приноме Позоришта, поправи и појача, па су услови за бољу драму ту и само на раднике треба чекати. А радници се већ јављају и Позориште изгледа да је у згодан тренутак почело да утиче на развој драме. Приповетка се одавно почела компромитовати и проповедачи се окрећу драми. Тако је Г. Ј. Веселиновић ушао у позориште са *Билом*, Г. С. Матавуљ са *Завјетом*, Г. С. Ђоровић са *Кривим миром*, И. Вукићевић хтео са *Срећом и људима* итд. да и не помињем Г. Г. М. Живковића, К. Петровића, С. Језића и друге који су такође из приповетке у драму прелизали. Чак је, можемо рећи, и Г. С. Сремац, и ако кроз туђе и певеште руке, ушао у Позориште са *Никовом славом*. И надајмо се да ће и даље тако бити и да ће се и драма

ускоро отети из руку глумачких и почетничких. Њој је то преко потребно и она одавно чека да је неко подигне бар на висину на којој остали књижевни радови стоје. И тек онда има да почне прави рад на свима врстама њеним; тек онда да се учине први напори да се трагедија освежи, комедија ошлемени; модерна драма створи и права драмска уметност једанпут јави. Тек онда има, што рекао Г. Новаковић, да се нађе царски син те да девојку извуче испод корита.

И сад, да завршимо говор и сведемо све, то су ето користи које национални репертоар може донети. И све те користи иду непосредно у прилог Позоришту и односе се на све главне стране његова живота и рада. Сви битни интереси Позоришта добијају овим репертоаром, и сви главни састојци његови, сви елементи који позориште чине позориштем, траже да се он што пре uvede. Њиме ће се публика створити, њиме ће цео репертоар ередити, њиме глумачка игра поправити, њиме критика издигнута и будућа драма упути, њиме ће, најпосле, и Позориште свој пут наћи и своје задатку одговорити. И додајте оно што смо пре доказивали, оно да ће и књижевност њиме добити, па ћете видети да су сви разлози за то да се тај репертоар унесе и утврди. И то је сасвим случајно испало да ми овај тако користни репертоар само националним зовећемо. Право његово име јесте *рационални репертоар*.

* * *

Али сад, на завршетку ових чланака који су до овог тренутка изгледали бескрајни, сетимо се да смо ми ишли и пуно тешкоћа да се овај репертоар изведе. Препоручујући овај репертоар са многих тачака гледишта и расматрајући његов однос према свима важним странама Позоришта, ми смо видели и у чему све те стране оскудевају. Ми смо угледали болесно стање у свему оном што треба да помогне остварењу народног репертоара и осетили смо да Позоришту треба много муке док ствар приведе у дело. И видели смо даље да је то што треба овом репертоару, у исто доба оно што треба и самом Позоришту а да је, па жалост, стање целог Позоришта болесно. И онда је подизање народног репертоара још теже јер је везано за подизање и побољшање целог Позоришта. Многе реформе, и тешке и споре, постају потребне у овом тренутку, и времена треба доста да се оне лено изведу. И ја се сад сећам онога, о чем смо одмах у почетку говорили, онога како је један део штампе предузетом зимом управу позоришну кад је она почела посао у овом правцу и гледам колико је права имао кад ју је напао и тражио да се избаце све личности које су сад у управи*. И видим, најпре, да је Позориште зимом учинило у главном све што се у први мах могло учинити. И видим, после, да је Г. Јанковић и врло енергично и врло пажљиво изводно ствари и да с те стране штампа нема разлога да се брине за Позориште. И видим још да ни до одбора нема кривце и да и он даје пуне гаранције и за даље.... И онда налазим да штампа није имала право.

Павле Поповић.

ЗМАЈЕВА ПРОСЛАВА

Нигде се није видело као на Змајевој прослави шта је то народни песник. Никад једнодушније и искреније није се чуо глас тако општи и широк као поздрав српског народа о педесетогодишњици његова барда. И нико можда праведније није то заслужио од Змаја Јована Јовановића.

Змај је то заслужио као песник и као човек, као песник велики, као песник народни. Као песник и човек, јер је то обоје било у њему једно и нераздвајно, и то је можда, и несумњиво, што чини највећу величину његову: он је живео поезијом и певао живот; као песник прави, искрени, као песник велики, као песник народни, јер је он то највише био. Он се заслугом и славом својом никад није одвојио

од нас. Позивали смо, друговали смо с добрим човеком Јованом Јовановићем; одрасли смо, волели смо, певали смо *Певанију* његову; али нико није знао *песника Змаја*. Његове песме нису нам никад изгледале *његове*; ми смо га увек присвајали с песмама његовим; Змај и Певанија били су *наши*. Змај нам се увек чинио као нешто потребно, службено, наше. У нашој памети ми смо навикли да гледамо на једног човека који је увек био поред нас, који се родио за нас, који је *морао* бити *Змај*. С њиме смо навикли на прве звуке, тенање, уљуљкивање; из његових уста добијали смо поздраве, опомену, хвалу, утеху; он нас је храбрио, он нас развеселио, разгневно, насмејао, расплакао; с њиме смо тужили, радовали, надали, певали, љубили, лудовали, мрзели, светили. Његова велика, тако пуна, тако велика Певанија, нашим очима толико позната, толико фамилијарна, изгледала нам је нешто обично, свакидање, наше; ми нисмо знали *песника* Јовановића у њој, нити смо видели стихове њене. То су били наши стари и свакидањи записи, наши листићи; знаше и заборављане али увек миле, наше успомене, наши прожљивљаји. И данас, на прослави тога човека, чудна и неста појава: хиљаде нас са свих страна и крајева, младих и старих, учених и обичних, малих и великих као стари, најкадањи знанци, стајали смо ту зближени, здружени, изједначени, једнаки, и својим широким, шареним колом свили смо око тога човека живо лишће *Певаније* његове и наше. И тај мали, оседели старац, гледао је у нас дуго, дубоко, непрестано, и све боље познавао је сваког од нас, све више видео себе у нама, и ми нас у њему. Његов дубок, занесен поглед, поглед снова и сећања, гледао је око себе свој живот, пола века, *све своје*, своју *Певанију*. Сваки листић њен, сваки од нас, био је њему једнако драг и мио; ми смо сви то видели и осећали, и за то смо и ми били једнаки и међу собом и једнаки с њиме, пуни успомена у успоменама његовим, скромни у скромности његовој, срећни у срећи његовој, горди у слави његовој. И суза његова, суза радости и успомена, квасила је то лишће, будила је пола века, и одједном смо били сви ту, сви *његови*, чика Јовина дечица, веселе моме, Србадија, покајници фарисеји, борци и осветници, његова Видосава, његова Смиља, сви... И у тој слици, полако, све више и више уздицао се над нама, све више и више *он*; и ми надахнути духом његовим, просвећени светлошћу његовом, подигнути величином његовом, стајали смо ту, пуни поштовања, пуни дивљења, и тада први пут *видесмо песника Змаја*.

Прослава је програмом била утврђена у три дана: 12, 13, 14 јуни. Већ у петак 11 јуна стижаху Змајеви гости са свих страна, а у суботу Загреб беше толико пуно новог живота, да увече ни три најиространија локала не беху довољни за састанак гостију, који је Одбор одредио као прву тачку програма. Те вечери видели се већ колико ће размере прослава узети, колико Загреб није још видео већу ни сјајнију свечаност, и колико ће остати поносан славом да је прослава педесетогодишњице великог народног песника у њему извршена. Те вечери још нисмо смели веровати, и ако је већ било жалосних знакова, да ће Загреб и тога дана допустити да се и тако чиста, узвишена и општа народна слава помутни оним прљавим и братоубилачким појавама, којима је на несрећу своју и свога завађеног народа, на жалост, до данас највише он био извор. Сутра дан по одслуженој служби и благодарењу у цркви, када се пошло згради *Хрватског Сокола* где је одређена главна свечаност, око Универзитета, Позоришта и околних зграда, десило се неколико дечурлијеских уличних изгреда, чија је немилу успомена останила тешку и мрачну мржњу у овом светлом дану. Појава је била ружна, јадна, одвећ јадна. Колико се у њој осетило дубоког братског бола, најтужнија је слика у призору када неки старији и већ седи Србин Мухамеданац из групе Срба Босанаца и Херцеговаца скиде *фес* с главе, и окренут руљи, загушено, кроз њихове претиње и грдњу, довикну гласом скоро илацим, пуним бола и прекора: *Живели браћо Хрвати!* — Ова је прилика свакако мало угодна да се на томе догађају данас дуже задржимо, поред и тога разуме се, што су његови узроци много дубљи и даљи по што би их под овим огорченим и тешким осећањем могли

паћи, и по што би их можда мало праведно бацили све у грех једној страни; али ма ко у овоме крив био, ма ко у овоме носио грех необазливости, ненажђе, или самовоље, или провинцијске заслењености, носи грех велики, тежак, грех без опроштаја. Ако ни истински патриотизам, ни братски осећаји, ни достојанство једног просвећеног народа, ни поштовање гостољубља, ни чисто и искрено одушевљење велика и племенита осећања захвалности и признања целог једног народа своје генију, ако и све то не би заслужило више нажђе: — Змај, један једини заслужан је био ње; српско-хрватска слога толико бар дуговала је своје аностолу.

У сали „Х. Сокола“ свечаност је отворио председник Одбора г. Др. Медаковић. Потом је изабрано изасланиство које ће позвати Змаја на свечаност, пошто би примање поздрав, у његову стану поред толико хиљада посетилаца, било немогуће. За то време г. Андра Гавриловић прочитао је свој говор о Змају. Говор је на неколико места био прилично топао, и ако је штета што то није свуда једнако провучено. Томе је узрок и мало незгодна навика г. Гавриловића у последње време, да се осећа обавезан да се што изданије и праведније одукује *дужностом* и *дубином* расправе, а позната је ствар колико су ти начини врло неједнаке среће у разним рукама. По доласку Змајеви у салу наставило бурне овације, и затим отпочеше поздравни славењенику. Међу првима беху: поздрав Одбора за Прославу и Срба Загребчана од Др. Медаковића, топли поздравни мађарске Академије и пензанског универзитета, које је на леном српском језику, а затим и са неколико речи и на мађарском изговорио професор и академик г. Ажботи, поздрав академика г. Гиге Гершића, председника Матице Српске г. А. Харића, председника Срп. Књижевне Задруге г. Пере Ђорђевића, председника Срп. Новинарског Удружења г. Косте Таушановића, итд., поздрав Срба Босанаца и Херцеговаца, Омладине Српске, један од најпунијих и најлепших који тога дана стигло — поздрав Београдске Великошколске Омладине итд. итд. Уз говоре ишли су многобројни лењи дарови, венци, почасне дипломе, слике гусле итд. Хрватске корпорације и личности честитали су шемима. На крају тих поздрова, који су разумо се сведени на најважније, устао је седи Старац, и у неколико топлих и потресених речи захвално свима, „браћи и деци“ својој. Потом се свечаност из *Сокола* пренела на банкет у Форетеровој Сали, који је почео у 3 сах., а трајао до саме вечери. На банкету пало је такође лепих говора. Славењенику поздравили су: Барон Живковић, г. Гершић, г. Ажботи, један Србин Мухамеданац, г-ђа Савка Суботићка, г. Љуба Живковић, г. Др. Димовић и др., и по том је опет дошао дирљив отпоздрав и опроштај Песников, у коме је Старац Славењеник, са баченим погледом назад у своје пола века рада, у своје данашње седе власи, и ово весело вече, пуно скромности, пуно мирног и тихог задовољства мудраца, видео у њему онако дубоко, онако дирљиво, онако лено речену *вечерњу сасветлост* свога живота. — У вече је била у *Соколу* велика народна забава; концерат на коме су певале и декламовале песме Змајеви, и потом играња. Излет на Плитвичка језера осујећен је ружним временом и — забрањеном владином.

Тако се свршила 13. јуна 1899 г. у Загребу прослава педесетогодишњице народног песника Змаја Јована Јовановића.

m.

Адолф Хејдук, чешки песник. — Халек, Перуда, Хејдук и Елишка Краснохорска најбољи су представници чешко поезије у седмом и осмом деценију овога столећа. Халека и Перуде нема више — отишли су овамо одакле нема повратка. Адолф Хејдук пре краткога времена ступио је у пензију као школски саветник да из те светске популарности богати чешку књижевност својим замислимим песмама.

Хејдук је поглавито лиричар дотичући по кадито само и епске жанре. Придржавајући се народнога духа и карактера написао је више свезака лепе књижевности којих је потпа узвишено родољубље, због

чога Хејдуку и додикује име чешког народног песника. Почети његова рада не беху оцењени како би требало; прошло је било доста времена докле му признаше име једнога од крањих чешких песника.

Хејдук је рођен у Рихембургу године 1835. 19. јуна. Отад му је био поседина имања и механиџа. А доде је реалку учио у Прагу где му професори беху: пошати књижевник *Јосиф Ербен* (којег је збирка народних балада и кажа «Китице» постала зувена) и *Ј. Крејчи* доцније професора минералогije на чешкој техничкој школи. Техничку школу слушао је Хејдук у Прагу одлазећи марљиво и на универзитетска предавања из философије и историје уметности. Већ тада почео је писати и штампати своје песме у тада поводе часопису «*Образи живота*» што га уређиваше предни Јан Перуда.

Год. 1859. штампао је Хејдук збирку својих песама од којих се нарочито брзо рашчупше његове «*Цимљске Мелодије*». — После краткога времена као асистент пртава у реалци, добије за професора реалке у Писеку (западна Чешка) где, скоро без напетка, проведе свој век до данашњих дана певајући и путујући у слободном времену по прекрасним пределима Шумава који га увек одушевљаваху за песму.

Године 1874. као јак а 1879. као слободни грађанин посетно је Словенску и Татре; год. 1862. и 1863. северну Италију, а 1884. године Крим. Сва ова путовања беху од утицаја на његов књижевни рад. — Као усмену на Словенску написао је песме «*Цимбале и гусле*», на Италију «*Јужни глас*», а на Крим «*На таласима*».

Осим многих песама у разним часописима у засебним свесцима штампао је ове своје производе: «*Песме*» (год. 1859., 1864. и 1865.); «*Шумско цвеће*» (1873. и 1895.); «*Цимбале и гусле*» (1876.); «*Песма о боју код Кресибурга*» (1877.); «*Мухамед II*» (1878.); «*Одрик и Божина*» (1879. и 1883.); «*Делно наслеђе*» (1879.); «*Дрвосеча*» (1880.); «*Испод Виткова Камени*» (1881.); «*Бјела*» (1882.); «*Гајдаш*» (1881.); «*Из веру и слободу*» (1881. и 1883.); «*У замишљу*» (1883.); «*На таласима*» (1889.); «*Уселихуо лимбе*» (1893.); «*Витлови*» (1894.) и још неколико засебна свеска.

У часописима штампани су му ови повољи радови: «*Краљевски спови*», «*Гајдашке песме*», «*Итиџи мотиви*».

У рукопису има још пет књига лирских и три епско-лирских песама.

Из света овога види се како је овај песник братскога нам народа производац. Штета је, ако се добро сећамо, што на српски језик није никако преводен. Није потребно помињати да би нам преводи његових песама добро дошли.

Критичари нарочито веома хвале његову последњу збирку песама «*Витлови*» у којој је описано неколико моментата из живота чешких великана. — Хејдук је познат и као преводилац. Нарочито је хваљен његов превод Баумбахова свега «*Латорог*» (садржај из живота словеначког).

Ј. Зл. Р.

По трновитој стази (сликао А. Стахјевич). Пут праведников — пут је мучеников. Не може сваки да прође кроз живот правом стазом, не може за то само што по њој не цвета цвеће и што на њој нема одмора. Приво је задовољство тек на везину свршетку — а њега огромна већина не може ни да сагледа.

Пољски сликар Стахјевич кинеси ово у својој слици, а Србин следилац и нехотично сећа се пред њом Јаквићевих стихова:

«Две преда мном стазе стоје —
Једна с цвећем, друга с трњем;
Гвоздени су ноге моје,
Идем трњу да се врнем.

Ја устунам цвећа стазе
Којина је нога мека;
Нек по цвећу жене гале,
А трње је за човека!»

Смљет. Овај далматински град (у којему живи преко 18.000 становника) издваја од осталих градова у Далмацији својом, тако да рече, двостраношћу. Поред свота античког примамљује он путнике и својим модерним делом. Ипак, нарочито значај добија Смљет од Диоклецијанове Палате (види на слици два високих кућа на обали) ове најзнатније архитектонске творевине у Далмацији. Величина ове грађевине (38.000 м.) толика је да је у њега 4 основна зида смештен цео стари град!

Сељане из Крушева у Македонији. Читавци су, можда, већ забили да «*Нова Искра*» према могућности обраћа нарочито пажњу на још неослобођено српске крајеве. Смелје, које се још вада чине Србима пустињима из Краљевине, уарок су што нема многобројније одлажења у такве српске крајеве. У таквој неволи слика је од помоћи.

Из Крушева у Македонији доносило у овом броју слику која представља две српске сељанке у њиховој девој ношњи. Нека би својом питошном и скромношћу још јаче придобиле за се симпатије своје слободне браће! —

Бомбаша у Сарајеву (по фотографији). У јужноме делу Сарајева, где је река Миланка још нерегулисана, Бомбаша је, која је и у народној песми описана. Она је још увек угодан цњ за шетње. Нарочито је у воли наших Мухамедонџица, који са овог малог тешетача уз дубоке партизанске димове слушају Миланцин жубор и преносе се мислима (како то само мухамедонџи знају) у старо динше доба, или сављају о будућности коју замисљају са свим дружице од садашности...

Главна улица у Шапцу (по фотогр. снимкут. Ј. Вудовића) — У данашњој слици износио моментани снимак главне улице највишега града у западној половини Краљевине Србије. Његова се живост онака и на самој слици коју доносимо нарочито с тога што је аматерски рад. —

Манастир Света Недеља (по фотографији). У Витољској околини, која изобилује хришћанским задужбинама, ваходи се и манастир Св. Недеља. Манастир је овај, све до постанка бугарске егзархије, био у патријаршијским рукама. Тек тада српско становништво, жељно словенске службе, оди се од патријаршије и пристаде уз егзархију чије смерове још не знашаше. А шта је од тога доба урадила бугарска егзархија са својим стадом у Македонији, познато је већ и туђинима а да и не говоримо о својој браћи која пристадоше уз њу. — Данас се то стање већ мења. Спорни српскога насеља са бугарском егзархијом у највећем су жеку. Ред већ стиже и на ову свету српску обитељ, која, надамо се, неће дуго чекати да се и у њој, место бугарскога, проговори народу његовим матерним — латинским језиком.

Мачји оркестар (сликао Ј. Адам). — Овако живо насликао оркестар пријатан је оку, али када би те ризике висине и дубине његових гласова у истину слушали — сумњам да би нам осмех играо на уснама!

Извор Комадине. На прузи Метковић—Сарајево а у близини станице Грабовад (78 км.) извија испод саме железничке пруге извор Комадине (познат и под именом *Прашоран*) и сурвава се с огромне висине у хучну Неретву. Појава је тако лепа да путник мора искрено зажалити што у њеној лесоти узина тек неколико тренутака, на и то само онда кад му се ваљна унапред сиреми. —

Лотосов цвет (сликао Е. Енко). — Види превод Хајнеове песме на страни 230.

Извор друштво

Над Београдом спустило се благо мајеко вече. По Калемегдану, Кнез Михајловој улици и Теразијама пуно света. Поред лених, поведних топлога наших госпођа и госпођица, види се још по који заостали вес и либаде, који, чини нам се, као да се чисто потврдају кроз западњачки луксуз наших Београђанака. Ако сте човек осетљив, сентименталан, та вас појава непријатно тече: дође вам као као те већ застареле ношње, тог већ бледог трага некадашњег београдског друштва. И за мало кренете се мислима на том старом, полуусталом друштву наших дедова и стара-мајки.

Међу шетачима сретате доста познаница, тако рећи, сваки вам је други познат. По нека лепа девојачка појава задржи вам пажњу, и ви је пратите погледом. Чудно вас маштање почне обуздавати. Учини вам се да у тој свежој девојачкој појави видите слику читавог пролећа, са свим летотама његовим. Пред мислене вам очи расветљује се најрадикалније слике, и у шасеном моменту, кад се онај меланхолични тон, који освјета човека у свим његовим узвишењим тренуцима, развије до кулминације своје, ви помислите: о, лепо девојче, које сад тако мирно и с пуно најлепших нада корачаш стазом живота свога, шта ли је теби суђено?! Шта ли је теби Усуд, тај тајанствени судија који нас све креће стазама које нам је он још при рођењу наменуо, — шта ли је теби он за живот доделно?! Теби се за сада још живот осмејкује, јер си још под окрилема и у топлој загрљају своје матере. Али ах! живот је наш тако ниш разочарења, да се, ово ја, адослутица, већ бојим и страхујем за тебе. Ја ти то нећу ничим показати, ниш сам рад да укљам цвеће са твоје стазе, ал' и овако стран и непознат бојим се за тебе као за цветак какав, који, знам, чим се узбере мора да сине. Ти си нежна, узвишена, племенита, то ти се и у погледу, и на челу види, али на жалост, за такве као што си ти није царство ово. Па ипак, ја ти желим свако добро, ја ти и срцу желим, ако до ње можеш да доснеш и шхвалаш сам ти на овим часописима пуно пријатног маштања.

У то, и оно прође мимо вас, и овет гомила, и овет гурање. После ње поглед вам се задржи на каквој изнуреној старици. Набрано јој чело и образи, упале старачке очи и тужан поглед крену вас са свим супротивним путем. Учини вам се, као да се са старом баком креће и хладни гроб, у који ће је спустити: «*На њеном часописку живота откуцавају последњи минути*» мислите ви: она свршава са животом, и од ње ће после остати само прашина. Живот, младост, бујност, жеља, срећа, несрећа и прашина! — шаљућете ви, и осећате, како се на ту стравну агитезу: живота и прашине нешто буну у нама.

Из тих рефлексија траз вас кратки разговор мимопролазника: «*Ово је жалосно доба у књижевности*», говори један великошколац, снажан младић, врло лепо главе, свом другу, — «*видиш ли ти само какав је ово застој, какво је ово жртвило: нише песме да се јани која би нас одушевља и понела за каквом идеалу; нише приче*

која би, ма за месец дана, оставила трага у души читаоцевој, а већ о драми, о литерарној критици и да не говоримо! А где су ти наши млади људи што су били на страни и читали и видели више од нас?! Не чују се баш ко да их и нема. Ми би требали до сада од њих да имамо стотинама литерарних есеја, студија и чланака, а у ствари немамо ни један. Али нека; што ти труди параштаји нису дали, даћемо ми...

«Претерујеш, претерујеш, пријатељу», одговара му друг. «Ето, да ли си на пример читао...»

И даље нисте чули. И они су прошли мимо нас.

За мало се задржите на мислима снажног и симпатичног великошкоца. И ако можда нисте његова мишљења, ипак онај тон и начин на који је ту своју мисао изрекао задобијају нас. У томе младићу видите још једну потврду онога правила: да је бујну и енергичну младост тешко задовољити, да њено срце и њена напетост кадеште теже, видите како је снажна она реч кад слази са младлачких, бујних усана.

Али и ту вас стигне разочарење: ви се сетите некадашњих исто тако снажних младића, који су тако много обећавали и погледате какви су данас, пошени бујином свакидневне животи: од пламена и патре оне остао је пепео и згариште. И с болом у души занитате се: па шта се то учини с оном трајном енергијом и моралном и физичном, која у почетку овога века створи слободу у овој земљи?!

У томе међу шеталима поглед вам се задржи на једној, већ опште познатој покареној госпоњи из боље београдске куће. Удата је, има мужа, красна човека, има децу, али чак и све то није могло да обузда њену нестерпну природу и угуши у њој неке страсти. Место да јој даше красн болна часне жене и срећне матере, око очију јој игра онај познати осмејак бескарактера, кроз који читате заборав људскога достојанства. Видите како се неко од људи обрне за њом, али како их већином познајете, и знате колико вреде, њихово вас позвање ни мало не чули.

После неколико непријатних рефлексија о тој госпоњи и њој сличним, поглед вам се поново разведри: пред вама је група девојака. На њима су прометле хаљине разне боје, које се стапају у хармоничку целину. Очи су им светле, погледи су им бистри и са ружених им и осмевљивих усана слази блага и миловључна реч. Ход им је и кретање природно и неуспешно и због тога тако елегантно. И исто као оно кита цвећа, што вас мирисом својим крене часом у неку врсту пријатног заноса, исто вас тако и та група девојака појавом својом на непојмљив начин занесе и одушеви.

«О лепо девојко!» шапћете гледајући их: «о ви красне Београдке наше, које не знате за афектацију и шивентаченост; којима још речи и мисли са срца иду, а осмех се креће као румен на ведром небу што се са зором креће, ма шта вам у животу било додељено, не заборављајте никада на свој велики, на свој свети војни. Будите оно што вам је и самом природом додељено. Будите онај источни патристички, побожности, светиње дома, чистоте, скромности и нежности, на којем ће напавати одушевљене груди своје младићи, наши земљаци. А самим тим даћете, у историји ретко намушеној отаџбини оно, што се никадним земљачким благом не може купити. Тине ћете учинити, да са водних и чистих мела наше омладине засјаја онај узвишени мушки понос пред којим никаква нишкетост, подлоост и бескарактерност, не сме ни лица свога да покаже...»

И тако у тим мислима идете даље, и омет из гомиле по неко лице задржи вам пажњу. Око вас бруји гомила.

Над Београдом све се више спушта блага мајска ноћ, и каранџа свеж лак новотаран.

II

КЊИЖЕВНОСТ

Юритица

Источно питање у XVIII веку. Доба Полске и Кајнарциски уговор. Написао Алберт Сорел (арештаманом из „Одјека“). Београд. Парти Радикална Штампарија. 1899.

У овој се студији француски историк Алберт Сорел бави руско-турским ратом од 1768—1774, који би окончао знаменити Кучук-Кајнарцишки миром. Докле год пратимо историју тога рата од пре више него сто година, погледа нам као да нисмо изашли из садашњости. Ми видимо где Русија већ тада тежи капањима Црно Море својим језером, а Балканско Полуострво очистити од Османлија; видимо где Аустрија већ тада удара основу оној политици која ће је, наших дана, одвести у Босну и Херцеговину; видимо, најаад, где Прусека већ тада посредује између Русије и Аустрије јединим начином који нас опомине на њену улогу за време Берлинског Конгреса. Односи између главних чинилаца у Источном Питању нису ни данас много другачији него што беху у доба Катарине, Фридриха и Марије Терезије. Све што се касније дешавало само је понављање с другим глумцима, и на нешто широј позорници, ове политичке игре што се збола између 1768 и 1774, и ето данш, у овој историјској скици Сореловој, на крају крајева омет налазило слику нашег властитог времена.

Поред осталих разлога, XVIII век занимљив је и зато, што тада у систем европских држава ступају две нове силе које ће постепено променити карту нашег континента. Те су две силе: Прусека и Русија, — прва, једино царство које трудом и истрајношћу својих владалаца постаје прва држава, па онда велика сила; друга,

једна држава тако рећи блокирана, с палањима на море затвореним, и од европског света тако одсечена да се рачуна као почетак Азије, и која, уз пркос томе, својом снагом пробија себи пут како на Балтику тако и на Црно Море, у исто време кад се, присајавивши једног дела старе полске државе, увлачи у срце Европе. Како су силе ранијег датума, мање више заинтересоване за одржање тадашњег територијалног става, дочекале ова два незвана госта која су собом само преврат у међународним односима могла донети? Као што се толико пута у историји дешава, оне су, на своју несрећу, биле старим владама тако подељене да им је и против заједничких такваца било тешко сложити се. Што је још горе, неке од њих нису се устручавале да се с овим ради тренутне добити у потаји поглађају.

Француска и Енглеска, на којима је лежала одбрана западне цивилизације, биле су самом природом ствари упућене на удружен отпор бар наспрам Русије, која је тада још сматрана као држава варварског типа. Али ето где су те две силе од друге половине XVIII века отуђене једна од друге Седмогодишњим Ратом. Приморана да сву војну снагу штеди на нову борбу с Енглеском, Француска се ограничавала да дипломатским интригама квару Русији послао у Пољској и на Истоку, докле омет Енглеска, из мржње на Француску, отклању снагу потвору Порту, која се у својој политици према Русији даје водити министрима Луја XV. Касније доћи ће Револуција, а нарочито Наполеон, и с овим борба на живот и на смрт између Енглеца и Француза. Управо свега један пут, за време Криског Рата, та су се два народа видели у савезу против Русије; али то је било само за тренутак, благодарем једино двојним државницима с тако широким погледима какви беху Наполеон III и лорд Палмерстон. Ипак ипак ипак је да Француска без Енглеске даје отпор Пруској, и да га Енглеска исто тако без Француске даје Русији. Данас је ту Мисрско Питање, које ништа мање не спречава енглеско-француско зближење, него што оно друго питање о Алсае-Лорену спречава зближење француско-немачко. Та њим супротност у интересима западних сила и разјављује ниске усехе Пруске и Русије, да које се може рећи да су тек прошлог века стаале на снагу.

После Француске и Енглеске, Аустрија је прва требала да буде узнемирена појавом Русије због своје неточне политике, као и појавом Пруске због својих немачких амбиција. Али Аустрија је ипак водила једну политику у чијој је есенцији имало нешто сибунског. Велике циљеве она редовно губи из вида, забављајући се око непосредног пара. Никада се није то тако ободолело као приликом руско-турског рата од 1768. Тај рат била је почела сама Турека, наговорена Француском, која је рачунала да тиме пресече руско мешање у полске послове. Међу тим, Аустрија се од 1750 налазила у савезу с Француском, и ништа није било природније него да заједно с њоме помогне Турекој спрехати руску моћ, од које се у Бечу у велико било почело шептати. Уместо тога, Аустрија покушавала да се ипак дефи свог савезника, Француске, погоди с том Русијом противу које је шаљале да се бори. Она се не противи да ова нагне Османску Царевину. Једино што захтева, то је да се њој да нападна срамерна онога што би Русија од те царевине откинула. Ову нападну она би се дала склонити да прими и у султанојим земљама. Она доушта да јој чине, па и сама чини предлоге о деоби европске Туреке. Наравно, да би снава част, условљана да подела буде правична, т. ј. да већи комад не допадне Русији. На тај начин, Аустрија починише бити што је још и данас, — једна врста наметнутог ортака у свима руским предузећима на Балкану. Веће заблуде нема него њу држати за једног конзервативног чиниоца у источној политици. У русневу Султаноно државе она суделује заједно с Русијом, уносећи од своје стране у тај посао само више хивокришје. Ако се кад и онаш уз Порту у каком њеном спору с Русијом, то је проста маневра, спречавање па то да ипак од ове последње веће уступке. Тако па на пр. за време овог руско-турског рата о коме говоримо, Аустрија отвара у Цариграду преговоре о војном савезу, ишта Туреку да почне с извршењем дужности које би њој таква једна савез наметла, иде тако далеко да прима од ове повећу суку на ратуи њихова још незакаљеног савезништва, па онда, чим је тим демонстративним приближењем Турекој принудила Русију да јој жртвује један део Пољске, она из небуха мења политику, и оставља Порту без заштите испред Катарино војске.

Интересантно је да је овога пута Аустрија тражила за себе нападну у Пољској, а не у Турекој. Интересантно је већ и за то што се још тада Аустрија послала мишљу да заузме Босну и Херцеговину, можда и Београд. Али тај план није био наивног тада него после читавог века, благодарност за то дугујемо Фридриху Великом.

Фридрих је у својим дипломатским комбинацијама полазио од тог гледишта да би по његову државу био опасан како руско-аустријски рат, тако и руско-аустријски савез. У случају рата, Прусека не би могла остати неутрална, морала би се придружити којој било ратујућој страни, у Фридрихово време Русији, данас јамачно Аустрији. На што, међутим, њој да просина драгоцену крв својих гренадира за рачун Бечког Двора, или за рачун Руског Самодрнца? На што, нарочито, да то чини, кад по њу не може бити добро, па на која страна да нађача. Једна Русија која би сатрла Аустрију била би јој исто тако опасна као и једна Аустрија која би њеном помоћу победила Русију. Али по Пруску не би било добро ни онда кад би те две силе расправале све спорове између себе и велале се савезом. Од две стари једна, или би тај савез био намерен на Пруску, или ако не би био на њу намерен, него на другог ког противника, онда би омет Прусека била лишена сваког утехња у деоби његових земља па коју би се Русија и Аустрија између себе сагласиле. Што су пруски интереси захтевали, то је споразум руско-аустријски с помоћу и преко Пруске, споразум врло трован, који би био замењен отво-

рецим непријатељством, чим би Пруској престала да служи као спона Русији и Аустрији. Свака њихова заједничка акција противу ње била би већ самим тим искључена што би био њихов споразум о Пруској виси. А ако би оне покушале да ортачки приграбе себи туђе земље, Пруској би била у праву да на рачун свог посредовања потражује и за себе део.

Улогу таког посредника између Русије и Аустрије играо је Кнез Висмарк за све време Берлинског Конгреса. Али колико га је у тој улози претекло Фридрих Велики, који ју је, како изгледа, и извесно... Висмарк се био задовољно да отклања све што би Русију и Аустрију могло довести до рата, и да ову последњу полако потискује све већма на Исток. Ну при томе он није гледао да изуче никаке непосредне користи за своју земљу. Што се тиче Фридриха, овај «индус» ни посредовати није хтео забадава. Кад би код Русије војводи-рао аустријске захтеве за накнаду, то је било поглавито за то, да би се створило један прецедент на основу кога би и Пруској могла са сличним захтевима ићи. Могло се само питати, како да се задовољи Пруски Краљ? Русија је ратовала с Туреком; за све што би од њених земаља узела, Аустрији је било лако дати еквивалент на оних странама Османлике Царевине које су се њених граница дотикале; али Пруској није била у том срећном положају да ма и једну додирну тачку има с том асоцијалном државом на чији су се рачун полагале Русија и Аустрија.

Ту се сада објективно практични геније Фридриха Великог. Колико ће год доцније Висмарк упућивати Аустрију у Босну и Херцеговину, толико ће јој Фридрих одиравати пажњу од тих области, нарочито посредним начином, упућујући је на другу страну, овет у једну словенску земљу, у маршијом разривену Пољску. Упоредо с тим, он је Русији саветовао да се ради одржавања добрих односа са Аустријом одрече својих претензија на Влашку и Молдавију, али да се за то одречење и она накнада, разуме се овет на рачун Пољске. Кад се пак једном утврдио да се овог пута неће делити Турска већ Пољска, био је управно немогуће и замислити таку деобу без Пруске, која је тој држави била један од првих коњица. Непосредни узрочник Пољске пропасти није нико други већ Фридрих. Он је на деобу ове словенске земље навео Аустрију, којој је било прилично свеједно у ком ће правцу проширити границе, а принудно Русију, чија је права намера била да Пољску асборбује, а не да је с другима подели.

Појединости ове интриге ићи ће се у Сореловој студији. Међу тим треба у појединости ићи, па да се може оценити колико је вештине Фридриху требало да сиречи свако непосредно здобијење Русије и Аустрије, а овет да не учини да се оне толико удаље једна од друге да рат између њих узстане неизбежан. Претити час Русији Аустријом, а час Аустрији Русијом, то одиста спада у елементарну дипломатију; ну, кад се помисли, да је ту игру Фридрих терао годинама, и да се ниједном, или готово ниједном, није дао у њој ухватити!... Тако систематски практикована дволичност постаје генијалном, и нама се разјашњује за што је Волтеров пријатељ остао тако занимљив фигура у историји да су се за ње интересовали и историци других народа а не само Немачки, раније Караџа, Лавин данас. Што се тиче Сорела, он нам није даје портрет великог пруског краља; он чини нешто боље: он груписне факте тако да нам се његова слика сама собом у машти саставља. И тај Фридрих кога видимо вошто смо Сорелову књигу прочитали, занимљива је колико каква личност на романа. Сам Висмарк губи у упоређењу с њим. Овога ће вешито сметати што као приватан човек није у истој мери интересантан, у којој је као државних велики. Као приватан човек, то је био прост пруски јузер, ништа више; немогуће је бити тежије нежан за једну народност, и у тој народности за једну класу него што је то био уједињенац Немачке. С друге стране овет, од свога времена он је био сасвим одвојен. Врло је мало струја у савременом животу којима он није покушио да противстане. Од првог дана, он је изгледао једна личност немодерна, средњевековна, феудална. Фридрих, на против, био је врло рђав Прус, он је имао космополитски дух у том степену да му је милије било говорити француски него његов матерњи језик. Претражујући свога положаја такође је био слободан; доказ већ то што је поред владалачке славе тражио и књижевничку. Са својим временом, пак, никада није губио везу. Он је имао за свима његовим модама, — видео музику и француску књижевност, покушавао да буде бел есприт, повествовао с енциклопедском странком, и у својој унутрашњој урави руководио се често оних еманципаторских назорима који су тада били тако цениени. Обратио Висмарку, који се никада неће поминати као тивски државник XIX века, Фридрих важи једнако још као владалац који био XVIII век представља. Да ли тим разлозима треба објашњавати што Фридрих крај свих својих неморалних поступака остаје ипак симпатичан, док овет Висмарк крај свих својих великих дела остаје антипатичан?

Слободан Јовановић.

A. G. Matoš: Jverje, skice i slike. Izdanje Pahera i Kisića.

У овој књизи има шест које слика које слици, и нека нам је допуштено да о њима говоримо као о целини, да о њима заједно и слима од једангута дамо свој суд.

Код г. Матоша онада се јака уобразиља, види се да је много читао, да је чак завластито и многе енглеске речи којима се данас слаже француски писци, да уме најзад и да узме згодан предмет, — али то је све што се има похвалити, у колико се може похвалити све то. — Иначе, оно што је читао, оне идеје које је налазио по разним делма музике, тако рећи, преварио, оне нису срасле с њим, нису му

се уреле у душу. Он нема онога самоуверења и убеђења у њих, оне нису систематисане — све је разбацино, растурено ту и тамо као искрице у помрчини те нам с тога јако падају у очи, потсећају нас одмах на нешто што смо и сами читали, што је и нама запело за око, остало и у нашој памети...

Сем тога има још нешто што утиче на нас непријатно. Писац је врло невест и стилу и језику. Он употребљује погрешно чак и речи, а о фигурама и другим особинама стила већ и да не говоримо. То чак није потребно ни доказивати, довољно је прочитати ма коју скицу или слицину. — А шта да кажемо за психолошку обраду!... Узмимо његово ремек-дело, његову што'во кажу последњу реч, узмимо Миша. Зар није онака психолошка обрада неприродна, претерана, болесна (да се послужимо његовим изразом)... Узмимо ради примера одељак који је требало да буде врхунац познавања психологије.

Милиновић је чуо да му се љубавница удавила, и не може да се отргне од тога, мисли само на то. Те га мисли море и он, под њиховим утицајем, сваки час скаче из кревета и занесује по нешто у дневник. На јавола улази се ту и миш те му и он стаје на муку и не да му спавати. Али цитирајмо:

«Стој тонуту у сав, кад ли га трже шумкарење — вајарије испод кревета, па у сављачи. Удари свом снагом шаком под кревет, па огули на некаком бошку прете на злобонима. Побјесни на бубне под кревет с орманчета букару, чашу и сијењак. Миш прогребје преко патоса и стане као а шпат одесомучно играти на мјесечини према прозору, дупкајући црним тијелцем по лицу. Милиновић рикне (баш тако!), устане и зајуриша под пендер чашом, мастилом, књигом, леђном и огромном лампом». — Да ли се под овим кубетом небеским овако што дешава!... Ми сумњамо, а тешко да и сам писац верује.

Па тек како је досетљив тај Милиновић. Лео ти он, да досади мишу, удеси некако масан конач преко револверских уста, ужињајући још и напред како ће лако миш да страда кад га прегрине. Јес', али ко другом јаму кова, сам у њу пада. Тако је рекао још народ (во времја кад се и његова јела), па тако се и одеси. Миш до душе погубе, али кобно зрно просвира и Милиновићу мозак. Зар то не личи на нешто!...

Па још дођимо и неколико других «духовитих» стварница, на пример кад Милиновић нише својој драгали како «ради нешто на мјечком», јер кад би радио нешто на рацком «међу Краћина разумно би не само Љубомир Пецић и још двојица тројица (који ли су ти срећни)». Или оно још духовитије (овет Милиновић): «Паћи ку друга, па ма био од најдосадније сорте, т. ј. Србин или Хрват». Па тек оне цусте кабанстичке речи... Кажемо ми да је много читао!

Да завршимо. Видели смо одике овога најбољег швера, и по њему можете судити о осталом шверју. Ми пак са своје стране можемо препоручити само Pahera i Kisića.

К.

УМЕТНОСТ

Најновије слике Паје Јовановића.

Основа свакој правој уметности је темељито изучавање природе. О томе нам најбоље сведоче велике и славне школе у историји уметности, сведочи нам Јелада, Стара Италија и стара Холандија. Да су претече неслицима уметницима — натуралистима, а идејалистима — карактеристичари, о томе нам дају најбољи доказ модерни француски и белгијски сликари. У Француској и у Белгији ухватно је натурализам врло јака школа. А како је крasicним плодом уродно натурализам у француској уметности, најбоље нам сведоче мајстори из тузене fontainebleau-шке школе, сведочи нам Millet Rousseau, Covet, Dambigny и Diaz, све сами сликари, који су веровали у Бога и сликара Ruysdael'a али који су покрај свега тога врло марљиво прегртали књигу природе.

Испрва су натуралистима само копирани и реприсивани чисти природу, т. ј. сликали су оно што виде, и онако како виде, сасвим непосредно, добро или рђаво, без икаквих одузетака, без икаквих тумачења или поленшавања. Али исте натуралистима који су испрва само копирани природу, који су само констатовали појаве у природи, почели су у новије доба приказивати природу онако, како се она огледа у њиховој души. Најзвучнији представници натуралистичке школе теже за тим, да све оно што им се у природи чини ружно, ниско, обично и просто, у својој слици заодену весничком одећом, да у ону грубу и сирову материју улицу нешто од свога духа, да је оживотиоре.

Зато, што је натурализам до данас толико услуге учинио уметности — како сликарству и вајарству, тако исто и појезици, не бих желео, да тај уметнички правац потисне врхунац новоромантичара и идејалиста, тих песника сликара, врло неких осећања, који нам у својим мистичним и јединственим радонима износе тајанствени сјај неких непознатих светова, или који нас на крилима своје нежане фантазије преносе у стари свет Giotta и Botticelli-a.

Обичан натурализам, који сасвим непосредно и јасно делује на човеције око, много је здравији и драгоценiji за нашу уметност, него ли оно идејалистичко и потенцирање чисте природе — које је допуштено само великим генијима, јер су само они кадри свету своје фантазије дати чисте и јасне објекте; допуштено је Arnold-у Boecklin-у, у романтичком тумачењу грчких и римских старина и у елементарној природној појезици; допуштено је Puvis de Chavannes-у, у савјерјама о неким свету, где влада божанствени мир и где се људи одају само елементарној послу; допуштено је Cazin-у, у људним фантазијама из старог завета. То су све силни класици у уметничком царству, то су душевни дивови, чија отприча веселе наш дух и наша чула.

Ти уметници стоје на усамљеној висини. Њихова је уметност аристократска уметност! Она неће никада ни постати општом народном уметношћу. Општом народном уметношћу постаће само она уметност, која неће да зна ни за какве уметничке проблеме, за које се боре најмодернији светски сликари. Уметност енглеских «Прерафаелита», француских «Новоромантикара» и немачких «Идејалиста» и «Мистичара» није за обичан народ, него као што Немци врло добро кажу: «für die oberen zehn Tausende».

Али, покрај тог идејалистичког и новоромантичког правца, постоји у сликарству још један уметнички правац, који се данас још не да карактерисати једним именом. То је наивна уметност, која је остала у контакту са старом уметничком традицијом и која је од модерне сликарске школе примила само оно, што јој се чини да ће бити добро и корисно по њу.

Неизмерно много баналнога створили су ти, мање више конзервативни, уметници, али међ њима има и врло добрих електричара, и приличан број уметника јавних и свежих осећаја, силне стваралачке снаге и оригиналности. Међ такве уметнике спада и наш врло даровити сликар Павле Јовановић. Можда сам и погрешно, што сам г. Јовановића ставио у ред тих сликара, јер прави уметник не држи се никакве уметничке правце, до ли своје природе, а г. Јовановић је заиста прави уметник и јаки таленат, који је све особе на својим сликама створио живом снагом и реалном непосредношћу. Он не тражи славе у генијалним замислима, које би биле врло површно изведене, него у малим сликама које изводи највећом тачношћу и најобилнијом студијом.

Душом и телом он је Србин, српски осећа и у његовим радовима изражен је тај српски карактер. Оне слике из пригородског живота могао је насликати само прави Србин сликар. У свима тим радовима огледа се нека интимно онажање природе, огледа се нека истинитост. Те све дубоке и срдачне слике изведене су не само кичицом, него и његовом рођеном душом.

Па и у својој поновијој слици «Сеоба Срба» остао је г. Јовановић прави Србин. За ту слику не само да је узео прави српски мотив, него се у њој врло добро огледају и његови српски осећаји.

Пре но што пређем на Јовановића историјску слику, хоћу у напред да напоменем, да светски модерни уметнички критичари и сликари не цене много историјско сликарство, с тога врло ретко и изводе историјске слике. Но ја држим, да то мишљење није најправедније, јер ова уметност, чији је представник био Рафаел и Микеланђело, не треба ни најмање да се стиди свога порекла. Па зашто не би ми у историјским сликама ове овећане дела својих јунака из давне и далеке прошлости? Зашто не би овековечили дела оних јунака који основаше српску државу, који толико пута бранише српско царство од турских нападања, који на коцу испушташе своју мученичку душу, само да се не одреку српског имена. Тој врсти слика треба да обрате пажњу сви нави и старији и млађи сликари, али од истих сликара и потражујемо, не само да владају извесном техником, не само да су врло добри цртачи и композициони, него од њих потражујемо и повећу своту општег знања, потражујемо, да се свим срцем и душом одаду оној ствари, ономе задатку који су сами себи поставили.

Али то су врло огромни захтеви, и много историјске слике вако млађих, тако исто и старијих светских сликара, не одговарају ни најмање тим захтевима. Заложимо само са немачким историјским сликарима Cornelius-ом и Kauffach-ом. На историјским сликама тих уметника овака се нека неистинитост у садржини и у спољашњим појавима. Историјски сликар Piloty и његови ученици били су праве реалисте у сликању средњовековних војска. Он је сликао изводе из науке о костимима, веселе, шарене и пријатне за гледање, као каква лена уметничка редуца. Али особе у оном историјском оделу имену били ирани и природни људи од меса и костију, од крви и живота, него обичне позоришне лутке, чија судбина треба гледаоца да ражали и чије шаренило одела треба човека да развесели. Један немачки уметнички критичар рекао је, да Piloty — der Maler der Unglücksfälle in Reiterstiefeln — спада међу оне уметнике: «denen der Samtrock Sache der Überzeugung ist. Führte ihn der Drang einmal über das costümliche Interesse hinaus, so wurden seine Helden im Ausdruck übertrieben und pathetisch.»

Као што видите, све Piloty-јеве слике изведене су само разумом а не и срцем, и његове радове обично врло ће човек тешко разумети. Да би их и обични људи могли разумети, требао је уметник испод сваке слике ставити и тумачење дотичног историјског догађаја. Зато ја од сваке историјске слике потражујем врло: да је може и обичан човек већ на први поглед разумети, али не само разумети, него да може иста слика у гледаоцу пробудити она осећања која је уметник осећао стварајући дотичан рад. Друго: ако је садржина дотичне историјске слике гледаоцу непозната, тада она треба својим сликарским и тим уметничким, својом чисто човечанском садржином самог догађаја, да принуђе на се пажњу гледаоцу. Карактер алл дивафта, који се налази на дотичној слици, мора потпуно хармонизирати са карактером дотичних људи који су приказани на слици, дакле после садржине самих слика, врло долази сликарско-декоративни утицај, за тим људи у историјском оделу, и на послетку — историјски костими.

Да видимо сада, да ли свим тим захтевима одговара и Јовановића историјска слика «Сеоба Срба».

Ја држим, да неће бити ни једног и мало образованог Србина, који неће већ на први поглед разумети ту слику. Човек мора управо да се диви г. Јовановићу, како му је пошло за руком да целој сцени да обележје историјске истине, а оним особама — карактер оне земље у којој су се родили.

Мислим, да нећу ни најмање погрешити, ако устврдим, да Јовановића «Сеоба Срба» није резултат академских покушаја, него да је она проишлаго из народне свести и народних потреба, и да ће за мало времена востати општом добром целог српског народа.

Од слике, која нам приказује седа патријарха где са неколико стотина хиљада људи седи патријаршију српску у нову домовину, од исте смеже потраживати, да ће на њој седи патријарх бити главна особа. И ако је уметник врло добро карактерисао све поједине особе у пратњи патријарховој, омет је зато сву своју пажњу обратио на карактерисање самог патријарха. Међу врло занимљиве личности на истој слици спада и онај српски ајдук, врха погледа, са пушком на рамену, заогрнут тоном онаклијом. Његова визионарство у толико је драгоценија, што није једина на слици, која својом оригиналношћу присиљава гледаоца да и на њу обрати своју пажњу.

И све остале особе приказане су као прави и природни људи, а не као дрвене лутке обучене у историјско одело. Сви покрети тих људи врло су природно представљени, без обзира на неку лажност и слетаност. У држању њихова тела нема никакве везе нити вразе. Човек чисто осећа, да код тих особа уметник није полагао главну пажњу на њихово одело, него на израз њихова лица — на њихову душу, дакле, место костима времлаћује на слици свихички елемент.

Слика је пуна живота, пуна толине, пуна штимуња и слободна је од сваке слатке нежности, слатке романтике и падаваности. На слици има доста светла. У боји је врло угодна и примамљива и доста нежна у тоновима.

Цела група нема на себи ништа скицираног нити недокраћеног него је све — знатно и незнатно — изведено са истом свесном марљивошћу, али сви ти детаљи покорашује се јединственој и мирној величини целе слике. Место претераних неартиричних и врло снажних покрета, онажају се само блага и лака кретања, онажа се нека љубка мирноћа, али и покрај те мирноће омет је деловање целе слике силно и снажно.*)

Да пређем на другу слику г. Јовановића: на левој слици коњика Бошка Југовића. И та је слика сасвим оригинално изведена. За њу не могу рећи, да је имитација каквог старијег уметничког дела, и ако се на њој налази доста хармонично лених тонова који ме себају врло лених Reiterbildnis-a Rubens-a, Velazquez-a, Van Dyk-a и Henri Regnault-a.

Уметник је врло природно и живо приказао зангравље Бошкова Зелена. Само Бошко је на слици пул живота, врло властичан и снажан. У држању његова тела не онажа се никаква поза нити тврдоћа, у опште, тај ми се Reiterbildnis допада, како ради његове тачне израде, тако исто ради делоте у боји. У главама осталих војника г. Јовановић је врло добро паралино војнички тип и то прави српски тип, али тај тип није прешао у шаблону, него се уметник трудио да на лицу оних војника покаже богату промену у особинама.

Морам још приметити, да на мене та слика није учинила обичан и познатан утисак, као што на човека утичу слабије и незнатије жанр-слике, него на њој има нешто монументалног, има нешто што ваг до неог извесног степена заноси и загрева. Уметнику је особито пошло за руком, да нам, у овој малој групи српских војника олича храбру војску српског Кнеза Лазара.

Са неким особитом срећом посветио се г. Јовановић и култису девога — посветио се приказивању голог женског тела. Но тим својим жетинама није во старом академском маниру дао имена старогрчких и римских богиња. Она разноврсна иконолошка имена служила су свим — старијим и млађим уметницима — као средство, да поред укусне композиције развију своју снагу у слагању боја, Hans Makart у мањим својим иконолошким сликама тежио је овој истој мети, али где им тај фантастичан Аустријанац приказује силне дражи веселог живота готово једног света, задивљује нас г. Јовановић својим врло укусно изведеним појединим особама.

И ако је уметник у тим сликама дошао већ до крајњих граница пошности, омет се њему не може ни најмање пребацити, да је са тим сликама хтео да служи чулним војскама данашњег доста изваћеног друштва.

У Atelier-у г. Јовановића видео сам два акта и оба су још недокраћена, али на оба се познаје, да их је извела рука правог уметника. Особито ми се допао онај акт на коме је приказано женску која гледајући се у огледало сама се диви лепоти свога лица и дражма свога тела. И заиста то је дражесна жена, право бисерино зрнце. Извесна је у моделирању самог тела. Чисто онажма, како испод оне нежне докиде струји лако раздражљива пра и тујемо толико откудај свега живота. Кад се налазио пред том сликом, рекао бих, као да стојимо у онеши царолија једне врло елегантне војаве.

Ко познаје досадашње радове г. Јовановића, тај ће у њему више ценити виртуозна сликара и извесна претња, него ли права песника врло дубоких осећаја. У последњим својим радовима поклао се г. Јовановић као прави песник: «der die Klänge seiner Seele in die Sprache der Farbe übersetzt.»

Треба човек само да види његове ландшафт-слике: «Бербу», «Косаче» и «Вршачку нијану», на ће се уверити о истинитости њојих речи. Са тим радовима уметник се врло приближио модерној plein-air сликарској школи и показао се нештак у приказивању штимуња. У тим сликама знао је да прикаже особиту војезију чисте

* У његовој поновијој историјској слици «*Бој у реугобуришкој шуми*» писао је проф. г. Ст. Тодоровић у 6. броју овога листа. Ур.

природе. Преко тих ландшафт-слика почива нека појетска драж, неки савладачки осећаји и неки угодни жиг. Особити су ми се свидели Јовановића „Косачи.“ Људи који обарају златно класје на веселој ливади, обасјаној пуним и топлим сунцем. На тој ландшафт-слици овакв се ваздух, овакв се нека сребриста светлост, овакв се појетска лија у боји, овакв се нека ниша у посматрању, а нека ни помена о каквој тежини за дирљивим моментима и слатком сентименталношћу.

Да завршим.

Колико ја познајем слике г. Јовановића, морам признати, да се он много разликује од оних сликара, који су само зато постали чувени уметници, што су у својим радовима имитирали час Рубенса, час Мурила, час Тицијана, или ма којег другог сликара-великана. Г. Јовановић је постигао много учео од старих и нових мајстора; он је морао учити, али пошто је савладао, пошто је у себи прекувао све те туђе елементе, тада је истом од обична ученика постао прави мајстор. Дакле г. Јовановић није више обичан имитатор, него његов штап има сасвим особити и јединствени знак!

Који од уметничких дела тражи истину, озбиљност и снагу, који од уметничких дела тражи да га развесели, да га занесе и одушеви, тај ће увек тежити за делима нашег сликара г. Јовановића, и не ће ни најмање сумњати, би ли га ставио у ред најдирљивијих словенских сликара.

Беч, новембра 1897

Павле Јагарњ.

РАЗНО

Вођ кроз Далмацију. Бечка књижевна Аларед Хелдери штампа је књигу Рајхарда Е. Петермана: *Führer durch Dalmatien*. У књизи је 165 илустрација, највише од Лудвика Ханса. Ову је књигу поручило друштво за ширење привредних интереса Краљевине Далмације које је под заштитом надвојводе Фране Фердинанда од Есте а под председништвом тошотог великана Јована Хараха. — Књига је штампана на великој 8^о и има 602 стране текста, уз који је додат и српско-хрватско италијански речник.

О српској флори. Г. Лујо Адамовић, професор у гимназији Краља Александра I, штампао је у Лајпцигу из Енцлерових *Botan. Jahrbüchern* (XXVII Bd, 3 Heft) и посветно успомени Др. Ј. Панчића и Др. С. Петровића своју студију из билне географије: *Die mediterranen Elemente der serbischen Flora*. Књига је на 8^о, а стране су јој обележене бројевима 351—389.

Ети истај оштампао је у Каселу из журнала *Botanisches Centralblatt* (Bd, LXXVIII, 1896.) и другу своју ботаничку студију: *Neue Beiträge zur Flora von Serbien* (8^о, стр. 8.) — Цене нису означене.

Оба ова рада препоручујемо ваљки нашим ботаничарима.

Питања за прикупљање музичких обичаја у Срба. Под овим насловом оштампао су г. г. Вождар Јоксимовић, наставник певича и музике у учит. школи у Алексинцу, и Владимир Р. Ђорђевић, наставник певича и музике у учит. школи у Јагодини, низ питања из 6. свеске „Караџића“ о певичу (168), свирању (104) и игрању (109) код Срба. — Рок за прикупљање грађе и пошилање остављен је до 1. јануара 1900. године. Рукописе ваља слаати или именованој господи или уредништву листа „Караџић“ (Алексинац). Ко би год био вољан да на стављених питања даје и одговоре, а случајно није ова „Питавадобно, нека се изволу обрати писцима.

Овакав посао не би требало да остане само на почетку, те за то и ми обраћамо ваљку својих читалаца на овај покушај који би ваљало искрено помоћи.

Рад Матице Хрватске за 1898. годину. Оних ће се дана напунити 25 година од како Матица Хрватска (пређе Панска) подиже и шири књигу хрватску. Тисућама примерака разних књига растурила је она до сада кроз народ, а своју је главницу умножила са 200,000 форината. — Матица је изаша у прошлој години 11,008 чланова (још један доказ за наш пемар према Српској Књижевној Задрузи). Матица је за последњу годину изаша 42,413 фор. редовних прихода; на књиге је потрошено 31,155 фор. Матица располаже неколицим фондovima у вредности око 49,000 форината. — Пре 22 године основи капитал Матичин био је 32,649 фор., а данас, са дозом, око 240,000 форината.

ЧИТУЉА

† Барон Франо па. Геталди — Гондола, дубровачки начелник. — 20. јуна о. г. испустио је своју родољубну српску душу последњи огранак прослављене породице Гујдулића. Овај властелин дубровачки, витез малтеског реда, витез железне круне, командир ордена Фране

Јосива, рођен је 23. јула 1833. год. у Дубровнику. По свршеној школовању свом провео је цео век у свом родном граду којему је био најугледнији грађанин. Вршећи за свога живота разне и тежке дужности, није ни једном под њима клонуо, имајући стално пред очима напредак и срећу Атине српске, поноснога Дубровника. Одушевљавајући се великом пронашћу дуоровачком, радио је неуморно и за такву будућност, те је и доживио да види многе плодове тога свог вредног и неуморног пословања. — Бивао је чешће пута послаником у Далматинском Сабору, а њених је девет година са пуно части заузимао место градекога начелника. Његова је нарочита заслуга што се под његовом управом Дубровник тргнуо из мртвила и нашао трагом других јевровских напредних градова.

Према договору дубровачких племића, који беше почетком овога века, не хтеде се женити, те собом истражи Гујдулиће, славу породицу великих вешника, књижевника и државника српских. Дубровник је у њему изгубио свог првог грађанина, а Српство једног од најодличнијих синова.

Буђење српске свести, оснивање и напредовање српске странке у Дубровнику тесно су везани за његово име. Али напредак и углед српски сметаше противницима те се бацаху лагама на његово поштенство и неукаљано име. Пред саму смрт одрицаше га и као великајника! Неодређено држање власти реши га те даде оставку на начелничко звање; али не могаде дочекаати дана пуно сатисфакције, јер му пренуче срце које је већ и дотле доста трпело.

Нека је вечан помен његову светлом имену у српском народу!

БИБЛИОГРАФИЈА

К Н И Г Е

1. Сећајте се, дјечо, нете зановиједи. Бр. 1. — 1899. Српска штампариа у Загребу, 16^о, стр. 16. — Цијена 2 новчића. Може се добити код Јок. Петровића, свештеника професора у Загребу.

2. Наше основне школе, од Б. Т. Недића. Оштампао из „Трговинског Гласника“, Београд. Штампариа Д. Димитријевића, 1899. 8^о, стр. 29. Цена?

3. Увод у најважнија правила за живот земљорадника. Једно предавање за своје ученике и за потребе народа. Саставио Милан Т. Грковић, професор вишњошко-вођарске школе у Букову. — Совестено издање. — Београд. Нова тргов. штампариа, пређе П. К. Тапасковића, 1899. — 8^о, стр. 39. Цена 0,50 оми.

4. Извештај о Гимназији Краља Александра I за школску 1898.—99. годину. — Београд, штампано у Држ. штамп. Краљ. Србије, 1899. 8^о — стр. 90.

5. Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1898.—99. години. — Гимназија Вука Стеф. Караџића. — Београд. Штамп. у држ. штамп. Краљ. Србије, 1899. — 8^о, стр. 73.

6. Статистика штете од града у Краљевини Србији за период од 1889. до 1895. године. *Statistique des ravages causés par la grêle dans le royaume de Serbie pendant la période de 1889 à 1895.* — Издање Министарства Народне Приреде. Београд. У Држ. штамп. Краљевине Србије, 1899. — 4^о, стр. 120 (са три картограма и једним дијаграмом). Цена 4 динара.

7. Позоришни годишњак. Сезона 1898.—99. год. Издање Краљевско-Српског Народног Позоришта. У Београду; штампано у Држ. Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8^о, стр. 22. — Цена?

8. Бугарска пропанда у Македонији и Македонско питање. Нависао П. Д. С руског превео П. Ш. (Није означена ни штампариа ни цена). — 8^о, стр. 28.

9. Педагогика. Иложено Љуб. М. Протић. Брагујевац, штампариа Андре Јовановића, 1899. — 8^о, стр. 109. Цена 1 динар.

10. Uskrsnuće. Roman grofa Lava Nikolajevića Tolstoja. S ruskoга превео Milan pl. Mareković. Svezak 6. — Zagreb, nakladom kr. sveuč. knjižare Fr. Suprana, 1899. — 8^о, стр. 201—232. Цијена 30 оџ.

НАПОМЕНА

Молимо све своје претплатнике који нам дугују претплату за прво полгође, да нам исту што пре изволе послати, како не би били принуђени да им обуставимо лист.

„НОВА ИСКРА“ ИЗЛАЗИ 1. и 16. у МЕСЕЦУ. — ЦЕНА: НА ГОД. 16, ВО ГОД. 8, ЧЕТВРТ ГОД. 4 ДИНАРА; НА СРПСКЕ ГОД. 10 ФОР. ИЛИ 20 ДИНАРА. — ПРЕТПЛАТА И СВЕ ШТО СЕ ТИЧЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ ШАЉЕ СЕ Р. Ј. ОДАВИЋУ, СРЕМСКА УЛИЦА БР. 10.

Власник и уредник Р. Ј. ОДАВИЋ

Државна штампарија Краљевине Србије